מאמר

תפארת למשה

כולל התנצלות בעד ספרי רבינו הרמב"ם ז"ל, להוציא לאור משפט ספריו היקרים המאירים כספירים, ולהראות כי קצת הטוענים מאנשי איטאליה ואשכנז, אשר מזכירים היום חנשכחות מני אז, לגלגל עליהם הישנות שגו ברואה, נוסף על מה שלא יצאו ידי חובת תורת האדם, וחטאו נגד הניטום והיושר, לפגוע בכבוד אדם הגדול הזה עמוד התוך אשר בנה בית נאמן בישראל, ואשר מפיו אנו חיים היום לאמונה ולהלכה למעשה:

ממני הצעיר צבי הירש חיות חונח פת ק"ק זאלקווא והגליל:

הדפסה ברזולוציית מסך - להדפסה איכותית הדפס ישירות מן התכנה
כל ספרי מוהר"ץ חיות - א חיות, צבי הירש עמוד מס : 395 הודפס ע"י אוצר החכמה

מ כ ת ב

מהרב הגאון הנשר הגדול רבן של ישראל מרן **יעקב אורנשטיין** ז״ל
אבד״ק לבוב והגליל יצ״ו:

ב״ה יו״ד ניסן **המבין יודע מה להשיב** לפ״ק לבוב:

החיים והשלום לכבוד ידידי כנפשי ה״ה הרב המאוה״ג הגאון התריף ובקי המפורסם חכם בכל חכמה ומדע כש״ת מוה׳ **צבי הירש** חיות
אבד״ק זאלקווא והקרייז יצ״ו:

מכתבו היקר קבלתי עם קונטרס אחד אשר בו נאמר לסתור דברי איש אחד, אשר פער פיו ולשונו נגד רבינו הרמב״ם ז״ל, האמת כי אני לא ראיתי דברי האיש הזה, זולת מה שהעתיק מעכ״ת מדבריו, ובאמת כי הוא נגד כבודו לטפל בדברים כאלו, אשר אינם כדאי להשיב עליהם: —

וכעת גם בדברי בעלי תלמוד יבעטו, אשר הוא יסוד תורתנו הקדושה, ותורה שבכתב בלי תורה שבעל פה אין לה ביאור, כמו שאמר הכתוב כי על פי הדברים האלה כרת ד׳ עמנו הברית, והאיש אשר נפשו חפץ לדעת ולהבין דברי חכמינו, רק שכלו נלאה להבין, מוטל על חכמי ישראל להורות להם הדרך להבינם דרכי התורה, אמנם אותם אשר אין חפצים בדברי חז״ל מה לנו עמהם, יהיה להם אשר להם, כמו שאמר הנביא אבדה האמונה ונכרתה מפיהם גזי נזרך והשליכי (ירמיה ז׳) כי הנביא היה בידו נזר ועטרה להדריך העם בדרך התורה, ובכל עת שאמרו בפיהם שהמה מאמינים, היה מוטל על הנביא לאחוז בכתר התורה להוכיחם בשבט פיו, אבל כאשר האמונה הטהורה נכרתה אף מפיהם גזי נזרך והשליכי — אכן נתישבתי מ״ש רבינו בהקדמתו למורה כשיאות לאדם אחד מעולה, ולא יאות לעשרת אלפים סכלים אני בוחרו לאמרו לעצמו, גלל כן אם ישיג רשיון צענזור ממקומות הגבוהים צלח רכב על דבר אמת וד׳ יהיה בעזרו יעלהו על במתי הצלחות בשובע שמחות נחפצו וחפץ ידידו נצח

יעקב אורנשטיין

הדפסה ברזולוצית מסך - להדפסה איכותית הדפס ישירות מן התכנה
כל ספרי מוהר״ץ חיות - א חיות, צבי הירש עמוד מס: 396 הודפס ע״י אוצר החכמה

התורה חזו דומה לשני שבילין, אחד של אור ואחד של שלג, הטה בזו מת באור, הטה בזו מת בשלג, מה יעשה יהלך באמצע (ירושלמי פרק שני דחגיגה):

מגמת מאמר היקר הזה, להורות לנו המסילה הישרה בהתנהגות על פי התורה בעה"ז, אשר כל הדרכים הנוטים לשני הקצוות היותר חיצונית, המה מסוכנים מאוד, היינו הבוערים בעם מצד אחד אשר יחשבו כל למוד והתבוננות לכפירה, ומדמים במחשבתם כי תורה אלהית ושכל אנושי, המה שני הפכים מתנגדים זה לזה מקצה לקצה, וגוזרים ומחליטים, כי אסור לחקור בתבונה ודעת בדת אלהי, מאשר כי גדר האמונה להאמין בלי מופת חותך ודבר אשר יוכל להתברר באמצעות שכל אנושי, איננו אמונה רק השגה, וחם טוענים עלינו כי כל מי שרוצה להיות חכם ומבין מדעתו, בכללי הדברים או אפילו בפרטן, מהרהר אחר התורה והקבלה, וכת השנית אשר תתנגד לה בקצה האחרון, הוא כת הטוענת אשר נותנת אוזן קשבת, רק אל מה שמושג בשכל אנושי, וסוברת כי זולת זה אין בו ממש, ומתאמצת בכל עוז להראות כי המצות שבאו בתורה, המה רק כשאר נימוסים אשר מתיחסים לזמן ולמקום, ויוכלו להשתנות כפעם בפעם, לפי מצב הדור, אחר שלא הונחו רק לצורך הנהגה מדינית, ומתכוונים לכנות בתורה כרצונם, וכת האמצעית, המה המישרים אורחותם רק על דרך התורה, ומתדמים בפינה זאת לכת הראשונה להאמין כי תורה שבכתב ותורה שבעל פה, שניהם מפי הגבורה נאמרו למשה ועומדים לנצח, אולם מתבוננים וחוקרים לתת טעמים לעניני תורה, על פי יסודות שהונחו בשכל אנושי, הן בעקרים וענפים והן במצות, אולם באותן הדברים אשר קצרה בינת אדם להשיגם, מקבלים הדברים באימה ופחד, ומכניעים עצמם תחת כל מה שבא בתורת משה ובתלמוד רבינא ורב אשי, וזה הוא דרך המיושר אשר דרכו בו חז"ל מאז, ואחריהם בזמן הגאונים רבינו סעדיה ור' שמואל בן חפני, התחילו גם כן לאשר בנתיבות אלו, והרבנים אשר באו אחריהם כמו מחבר הכוזרי ובעל חובת הלבבות לא נטו מדרך זה, עד שבא הרב רבינו משה בן מיימון ז"ל והשלים עבודה הלזו, היינו מצד אחד הראה החובה להאמין בכל עוז בתורת משה ודברי חז"ל, והודה כי דברים שבאו בנבואה גדולים באיכותם מהשגה שכלית, ומחוייבים אנחנו, להעניד האמונה הטהורה עטרות לראשנו, ולעשות ככל הענינים, שבאו בדת אלהי בכלל ובפרט, ומצד שני השתדל בכל עוז להבין לנו כל זאת, על פי היסודות אשר הונחו בשכל ותבונה, והראה לנו כי דרכו הנכון הוא גם כן דרך חכמי התלמוד, אשר רק בעת אשר קצרה ההשגה לקחו הדברים בסתם, אבל בכל עת שראו האפשרות להתאחדם יחד, לא סרו מלהשתדל בכל עת, לעזור עצמם מאלו הלמודים ולבא על ידיהם לעומק הדברים, ורבינו ז"ל הצליח ועשה פרי בדרך אמצעי הזה, ועוד בימי נעוריו עת החל רוח ה' לפעמו, הראה בפירוש המשנה פרק חלק טעות שתי הכתות המתנגדות זה לזה מקצה, היינו כת אחת אשר מאמינים האגדות כלם על פשוטם, ואין סוברים בו פי' נסתר בשום פנים, והנמנעות המה אצלם כלם מחוייבי המציאות, ועושים ככה לפי שלא הבינו החכמה, ואין בהם מן השלמות כדי שיתעוררו מאליהם, ועיין מורה נבוכים בהקדמתו וז"ל וראינו שדרשות ההם אם יעיין בהם שכל מחמון הרבנים, לא יקשה עליהם מאומה, כי לא ירחק השכל הנמהר, הערום מידיעות הטבע, הנמצאות הנמנעות, ועיין מורה פע"א לראשון, שהערות ורמיזות קטנות שבאו בתלמוד המה

הדפסה ברזולוציית מסך - להדפסה איכותית הדפס ישירות מן התכנה
כל ספרי מוהר"ץ חיות - א חיות, צבי הירש עמוד מס : 397 הודפס ע"י אוצר החכמה

גרגרי לב מעטים, עליהם קליפות רבות עד שהתעסקו בני אדם בקליפות, וחשבו שאין תחתיו לב בשום פנים ע"ש, והכת השנית הם אותם שבאו לגנות את האגדות ומוציאים עליהם דיבה, ומלעיגים על דברי חז"ל, אולם המה עמי הארץ נפתים, גרועי השכל, סכלים בכלל המציאות, ולא השיגו דברי חז"ל בשום פנים, וכמה המה רחוקים מן האנושית אצל החכמים באמת, והם סכלים יותר מן כת הראשונה, והיא כת ארורה, שהם משיבים על אנשים גדולים ונשיאים, אשר נתבררה חכמתם להחכמים עיין שם, ועיין הקדמתו לפירוש המשנה שחלילה לתלות החסרון בדורש או בדרוש, אבל יש לחשוב שהחסרון בא משכלו, ובשיראה משל שהוא קשה להשכיל, ראוי להשתומם מאוד על שכלו שלא הבין הענין וכו', כי אחר מהנגלה נראה שהיו חכמים גדולים וצדיקי מפורסמי, כמו שנודעו בעניני הישרים, וכל שכן אנחנו שהחכמה נעדרת מאתנו בתולשת השכל, וחוזק התאוה, עצלות בבקשת החכמה, והזריזות בבצע, ארבעת שפטים רעים, וזה שאמרו המלעיג על דברי חז"ל נדון בצואה רותחת, ואין לך צואה רותחת יותר מן הכסילות, אשר השיאתו להלעיג, ולא תמצא מרחיק דבריהם אלא איש מבקש תאוה, ונותן יתרון להנאות המורגשות, אשר לא האיר לבו בדבר מן המאירים, וכת השלישית הם אותם בני אדם שנתברר אצלם גדולת חכמים, ונתברר גם כן אצלם מניעת הנמנע ומציאת החיוב, וידעו כי הם עליהם השלום אינם מדברים הפולים, ונתאמת להם גם כן, כי בדבריהם יש גלה ונסתר, והם דברו באלו הנמנעות בחדות עיין שם, ועיין בהקדמתו למורה, כי ענין המאמר הזה כלו וכל מה שהוא ממנו, הוא חכמת התורה על האמת להעיר על בעל דת, שהורגלה נפשו במושכלות ועלתה באמונתו אמיתית תורתנו הקדושה והוא שלם בדתו ומדתו, ומשכו שכל אנושי להשכינו במשכנו, והציקוהו פשטי התורה ונשאר במבוכה ובהלה, אם ימשוך אחר שכלו וינטה מעליו, ויראה שהביא עליו הפסד ונזק בתורתו עיין שם, ועצה היעוצה זאת נכללת גם בדברי חז"ל ובמאמרם אשר הצגנו בפתח דברינו, כי ישתדל להלך רק באמצע, כי דרך השכל לבד הוא מסוכן מאוד אם אין לו סיוע מן התורה, וכן דרך השני, לכן יאשר דרכו לאחוז בזה ומזה אל ינח ידו, ויראה שיהיו שני אלו מסייעים זה לזה, ורואה אנכי כי התלונות נגד רבינו נתהוו גם כן משני הקצוות החיצוניות, המתלוננים מאנשי אשכנז אשר כל מגמתם היום רק לרדוף אחר חדשות בדת, ורואים כי הרב ז"ל בנה חומה בצורה סביב לתורה שבעל פה, ימנע בה כל אבן משליך אליה, כי לדברי רבינו אפילו התקנות ומנהגים המה דברי תורה ממש, כמ"ש במאמר משפט ההוראה לכן בעו בעלילה שאין בדבריו כדי סמיכה, כי מצד אחד סמך ראשו ורובו רק על חכמי יון אפילו במה שמתנגד לתורה שבעל פה ויסודי הדת, ומצד השני בא להחמיר עלינו לסגור הפתח בעדנו שלא להרחיק עצמו כחוט השערה מדברי התלמוד, ומזה נראה כי לא דבר רק לפנים ולבו בל עמו, והטוענים מאנשי איטאליה המה נתחנכו מהנמשכים לבעלי הסוד אשר מאז באו על הרמב"ם בעלילות, ונמשכו לבסוף גם המה אחריהם, ובין כך ובין כך שתי הכתות הללו עומדות נגדנו כשני חשופי עזים, וצר המקום מאוד לפני אלו העומדים בתוך

המחבר

הדפסה ברזולוציית מסך - להדפסה איכותית הדפס ישירות מן התכנה
כל ספרי מוהר"ץ חיות - א חיות, צבי הירש עמוד מס : 398 הודפס ע"י אוצר החכמה

פ ת י ח ה

אמר המחבר זה ספר משנה תורה וספר המורה תולדות חכמתו של האדם הגדול בענקים הרמב"ם ז"ל, אשר השאיר לעמו ברכה ללמד אותם תורה וחכמה ולהשלימם במעשה ומושכל, רבות היו קוראותיהם, מעת צאתם לאור עולם, מצד אחד ראינו המראה הנפלאה אשר לא ראינו עד כה, כי הגביהו אנשי דורו חין ערך ספריו למעלה ראש, ולא נשמע עד כה נתינת פאר וכבוד לספרי הגאונים שקדמוהו, כמו שנעשה יקר וגדולה בכל קצוי ארץ לספריו המאירים כספירים, לכל יושבי תבל, וממזרח שמש עד מבואו גדול שם הרב ז"ל בגוים, הן בעודנו בחיים חייתו ושונאיו עצמו ורבו וישטמהו ורובו אותו בעלי חצים, שמו אותו מטרה לחצי קנאתם, ובכל זאת זרחה שמש צדקתו בקצה הישוב, כמו שנודע לכל מעיין באגרותיו, אף כי בזמנו הי' שעת חירום מלחמות עצומות בין המזרח והמערב, בין נוצרים וישמעאלים נדון כבוש ירושלים כנודע, והיה בלתי אפשרות לשמוע שמע החכמים ממדינות אחרות, עד כי הראב"ד בעל ספר הקבלה ספרדי ממדינה מוגבלת בצרפת, לא ידע מאומה מחכמי ישראל היושבים שמה, ומה שמספר קצת בסוף ספרו* הוא מפי השמועה שאינו ברורה, ומזכיר שם ר' יעקב הוא ר"ת נכדו של רש"י ושם זקנו רש"י הנודע בפירושו ובקונטרסיו לאבי כל חכמי צרפת איננו מזכיר אפילו ברמז, אין זאת רק מהעדר השיירות ועוברי אורח נעלם מהספרדיים מצב גלות החל אשר בצרפת, ורק מקרה קרה שסיפר נוסע א' מתהלת ר"ת, לא כן חיבורי הרמב"ם ידענו כי מיד נתפשטו ממצרים לארץ הצבי ותימן ספרד פראווינציא צרפת ולינול, ומעטי ההשגות אשר באו אליו מהחכמים ראינו כי עמדו לפניו באימה ויראה, ודנו לפניו כתלמיד הדן לפני רבו בקרקע, והראב"ד מפשקירו בעל ההשגות, וכפי עדות רב בנימין מטודילו בעל המסעות היה ראש לבני הישיבה ונדבן גדול, ומספיק מן ממונו לצורך הישיבה, והיה עשיר גדול ע"ש, ולפי דברי הרמב"ן באגרת התנצלות למורה, היה הראב"ד ראש לבני מדינתו ולחכמי לונל, והרמב"ם עצמו מכנה אותו באגרותיו הרב שבפשקירו, והרדב"ז ח"ב קובץ ג' סימן רס"ז בלשונות הרמב"ם כ' שהראב"ד אילן גדול ובקי בכל התלמוד בבלי וירושלמי, ורמב"ן מכנה אותו גאון ורב גדול, ועיין יד מלאכי ח"ב סי"א ואף שהיה גדול הדור ובעל ריבו של הרב, מכל מקום הודה שמלאכה גדולה עשה באסיפתו, כידוע לכל מהשגתו בהלכות כלאים פ"ו ה"ב, ואף שהיה הראב"ד אז זקן מופלג, והרמב"ם צעיר בשנים נגדו, לא בוש לעשות עליו השגות, ולפעמים כעין פירוש לדבריו, עיין פ"ו מהלכות תלמוד תורה הי"ד, ולפעמים הגיה דבריו פ"ט מהלכות מלכים הי"א, ובקצת מקומות הודה להרמב"ם שדבר חכמה דיבר פי"ח מהלכות אישות, ובפרק תשיעי מהלכות מעילה משבח הראב"ד פרושו על התוספתא וכדומה הרבה, וחלילה וחס לא כוון הראב"ד מעולם באלו ההשגות למעט כבודו של הרמב"ם, רק למען לא תשכח מפינו ספרי המשנה והתלמוד, חשף זרועו עוזו בכח אמין, להראות כי עדיין לא יצא ידי חובתו במה שכתב הלכות פסוקות בלי הראות המקור והמעיין מאיזה מקום נשאבו, עיין השגתו להקדמת הרב בספר משנה תורה, ועיין מ"ש הרב יד מלאכי ח"ב סימן מ"ג בשם הרמ"ע מפאנו סימן ק"ח ובשם ספר קורא הדורות, להשיג על בעל שלשלת הקבלה שכתב שהראב"ד השיגו כאויב המבקש רעתו עיין שם; **ואנכי** מצאתי ראיה נאמנה שהראב"ד הניח מכעסו וחמתו, עת ראה שדברי הרב קשים להלמם, ואין באפשרות בשום אופן ליישב דבריו, לא שמח לאיד, עיין פ"א מה' נדרים הי"ד השיג הראב"ד בזה הלשון, חיי ראשי אין דבריו מחוורין, וכתב מרן הכסף משנה שם וז"ל, באמת נוראות נפלאתי על אדונינו הראב"ד אשר דרכו לבא בסופה

הדפסה ברזולוציית מסך - להדפסה איכותית הדפס ישירות מן התכנה
כל ספרי מוהר"ץ חיות - א חיות, צבי הירש עמוד מס : 399 הודפס ע"י אוצר החכמה

ובסערה נגד רבינו, במקומות אחרים אשר תירוצם מצוי, ובמקום זה דיבר בנחת נגדו, כאלו אין כאן קו' גדולה על הרמב"ם, והדבר ברור לכל מעיין, כי דברי הרב ז"ל מרפסין איגרא, ואין להם שום קיום והעמדה כלל, הרי שהראב"ד לא רצה ליטול את השם ולהתגאות עליו בפנים של זעם, לשמוח בקלוני, רק בפנים שוחקות, ואולם השונא בלב היה מוצא כאן די והותר לפרוע בו כמה חובות, ומה לנו להאריך בשבח הרמב"ם וספריו, אחר שיש לנו די בעדותו של הרמב"ן, באגרת התנצלות למורה, מספר רק קצת דרכו ונתיבתו בקודש, גודל יחוסו, ועוצם צדקתו ויראתו, ואיך היה חשוב וספון אצל כל אחינו בני ישראל רחוקים וקרובים, אשר שמעו שמעו הטוב, וביותר לאשר נהנו מאורו, ואשר התענגו מזיו חכמתו, וידעו טוב הנהגתו, וראו ידו החזקה בחצרות המלכים והשרים, לעמוד לעזרת עמו לתת הקראים לשמצה, לכן יספיקו דברי רז"ק ודברי ראש גולה מדמשק נדפס בסוף ספר מנחת קנאות לר' אבא מרי, ומכתב בדרשי בת' הרשב"א סימן תי"ח ובס"ס מלחמת חובה לרשב"ש בן התשב"ץ, איך ספרי מגדולת הרמב"ם ומקדושת ספריו*) וכלם ענו ואמרו בפה אחד שמה, כי היה אחרון הגאונים בזמן, וראשון במעלה ובכל מדה נכונה, ובצדק נוכל

הגדה*) מפני שספר מלחמת חובה לרשב"ש הוא יקר מאוד, והגיע לידי רק לשעה קלה אמרתי לא אמנע טוב מהקורא להציג לפניו דבריו היקרים להראות כי גם בזכנו היו אנשים זדים אשר פעלו פיהם לבלי חוק, נגד המורה לצדקה, וחכמי כל דור ודור אשר מבינים באמת גדלו וצדקתו ותפארת ספריו עמדו על ימינו בכל עת, וז"ל ואשר זכרו כי הראשונים היו מכשפים בנסות רוח עד שלא הכירו ולא הבינו בגאות הרמב"ם וברוע מוסרו שקרא חיבורו הגדול משנה תורה, וייחס אותו לעצמו והאחרונים האיר השם יתברך עיניהם וידעו והבינו רמות רוחו, הנה ח"ו להאמר כדברים האלה אשר כל שומעם תצלנה שתי אזניו, ותסמר שערות בשרם על מנורת המאור מאור גלותינו הבאיר עיני חשכים, מורה הנבוכים, אשר מימות ר' אשי לא קם כמוהו, כרבינו משה רבינו הגדול, תורה וגדולה במקום אחד, אם יתהלל הבתהלל בשאר האבות, הוא גדול מכלם, מי לנו גדול בבל חכמה ומדע למדיות ועיונית, יש לו יד ושם עשר ידות, ואם יתהדר המתהדר בכבוד חכמת התורה הנה הוא אב לכלם לא דאתה קריה אשר שגבה ממנו, בבלי וירושלמי תוספתות ומכלתות וסיפרא וספרי רבא וזוטי הן כל ראתה עינו, וכן בתידושי הגאונים וחיבוריהם ומדרש החכמים, שמעה אזנו ותבין לה, מי יתננו מצע תחתיו לעוה"ב, בואת יתהלל המתהלל בהשכל וידוע אותי, הוא ראשון לכלם עשר ידות, ובמעשה, והאיש משה גדול מאד בכל ארץ מצרים, בחצר המלך והשרים, ועמד כנגד הקראים ולא הרימו ראש כל ימי חייו, ובתקון המדות ובדרך הישר למד דעת את העם מסדה נדושה, ואלו לא חיבר רק את ספר המצות לבד דמינו — אמר המחבר ראוי לעורר בזה כי מסכים עם דברי אביו הגאון תשב"ץ שכ' בהקדמת ספרו זוהר הרקיע לאזהרות רשב"ג מובא בהקדמת מהר"י ליאון במסר מגילת אסתר, וז"ל וחנה שני ספרים אלו ספר המצות מהרמב"ם וכן מהרמב"ן הם תמודות מזהב, כ"א מהם הראה בהם כחו ומעשה תקפו וגבורתו בבקיאות, כי הי' שני התלמודים לפניהם כשלחן ערוך, ואני בינותי בספרי' ההם וראיתים נותנים לפתאים ערמה, וכי הוא חכם בעיניו ובקי בגמרא, בראותו הספרים ההם יראה בעיניו ובלבבו יבן כי ידיעתו קודם ראותו אותם, כגרגיר חרדל בים הגדול נגד מה שידע אחר קריאתו אותם, וכל שכן אם יעמיק ענין באותן הלכות שהביא כל אחת בספרו ממקומות הגמרא ומשאר מקומות אשר מדם הוציאם, וירא עצמו כאלו הוא בריה חדשה, עקב היה רוח אחרת עמו, מהרוח אשר נאצל עליו מהרוח אשר עלי, ויחשוב עצמו ראוי להמנות עם היושבים בשבת תחכמוני, ישאל וישיבוהו ישאלוהו וישיב, אשריהם ואשרי מי שזכה לשמוע תורה מפיהם, הלא במעט הדבש אשר הנחילנו אורו עינינו, אם זכינו מא"מ וכו' ע"ש. ומי יתן וישכילו חכמי הדור עוד היום בספרים אלו, וידעו קושט דברי אמת בכללי תורה לעשות סדר נאה לחכמת התלמוד, אזי יהיה נאה להם ונאה לעולם לסגור הדלת בפני אלו המעפילים לעלות, ואין מכירים את מקומם, וכל אחד אומר גם לי נגלו תעלומות חכמה, אולם לשונם תהלך בארץ ודבר אין להם בבינה ודעת להשכיל תורה שבכתב ושבעל פה, ואיך המה אחודים וצמודים יחד ולא יתפרדו ואין כאן מקומו — כל שכן אשר חיבר לנו הי"ד החזקה אשר לפניו לא היתה כמוהו מי שכלל הכל בחיבור אחד. ואחריו לא יהיה, וכמה אגרות אחרות כתב ליישר התועים מדרך, עולה על כלנה, ספר מורה נבוכים אשר ישר דרך העוברים, ובנה אותו חומה בצורה נגד מבחישי התורה ונגד המלעיגים עלי לירות במסתרים לשלוח לה למטרה הן אלה קצות דרכיו, ומי יוכל למלל גבורותיו ונפלאותיו ובחשבותיו, אשרי רבו ואשרי אנשיו ואשרי משרתיו אשרי אשר ראו אותו, ואשרי תלמידיו אשר למדו תורה מפיו, וחלילה שיחס הספר לעצמו וולת במקום שכתב ואני אומר או יראה לי והשאר הוא מב' התלמודי' והחבריחות ומהחכמים אשר קדמוהו—כאן האריך המחבר

אוצר החכמה

הדפסה ברזולוצית מסך - להדפסה איכותית הדפס ישירות מן התכנה
כל ספרי מוהר"ץ חיות - א חיות, צבי הירש עמוד מס : 400 הודפס ע"י אוצר החכמה

להמליץ עליו ממשה ועד משה לא קם כמשה, ואין צורך להכפיל הדברים שכבר נאמרו ונשנו בדורנו ובדורות הקודמות, ונודעו היום לכל תלמוד עם מבין:

אולם מצד השני לא ראינו אך הפעם, איך החכמים הגדולים אשר בדור, כלם חגרו חרבם והוציאוהו מתערם, לצאת לקראת נשק, ולערוך קרבות נגד ספריו, קצתם רק נגד ספר המורה והמדע לבד, וקצתם לבשו כלי קרב לערוך מלחמה נגד כל ספר משנה תורה, ולא נחו ולא שקטו מתנגדיו, להמרות ריחו בחייו ולהטיל דופי בקדושת ספריו ואחר מומיו לבקר לאחר מותו, ומשונים היו התלונות כמו שמשונים הענינים אשר נדברו בחיבוריו, ותחת אשר רצה להועיל לעמו להעמיד להם עקרי הדת במנין, להיות נודעים לכל איש, וגם הראה הדרך הנכון איך יתאחדו אלו עם יסודי החכמה גם כן, האשימו אותו משנאיו כי קלקל בזה אמונת ישראל, והביא אתו חדשות אשר לא הנחילו אבותינו ואשר לא נזרעו ונטעו על שדה התורה שבכתב ושבעל פה, וטענו עוד מה לנו ללקט אוכל בשדה זרים, הן עוד יש תורה בישראל להשכיר צמאונינו מן מעיין נאמן, תורת אלקים מפורש ודברי חז"ל הבונים האמתיים, ותחת אשר חשב המורה הרב בספר משנה תורה שלו להקל על המורה, בהעמיד לפניו הלכות פסוקות בסדר נאה ומהודר, למען ימצא המורה בנקל מטרת מבוקשו, דימו החולקים בדעתם כי הרב חישב להשכיח כל ספרי הראשונים שקדמו לו, מאשר ראו כי הרב בספר זה יושב ודורש כמשה מפי הגבורה, מבלי נתינת טעם לדבריו, ומבלי להראות המקור אשר שאב דבריו שם, כאלה וכאלה הוסיפו בעלי ריביו לעורר עליו מדנים, והמתיחדים לטענות הראשונות הוא הר"ש משאנץ, הרמ"ה, הר"י אלפכר, ואחריהם הר"ר שלמה והר"ר יונה מחכמי הר"ר, ושאר חכמי צרפת, ואחרון בזמן הרש"ט בספר האמונות, ואותם אשר פחדו ורהו כי אם יונחו דברי הרב במקומם, אזי סכנה מפחדת, כי יעזבו המשנה ותלמודו, ולא יתעסקו רק בהלכות פסוקות של הרב, המה הראב"ד הסמ"ג והרא"ש בתשובה כלל ל"א ס"ט, ואחרון בזמן, הרש"ל בהקדמת ישי"ש, והנה בפינה הראשונה שהאשימו אותו, כי יצא לדון בדבר החדש בעניני הדת, כבר התנצל אותו הר"מ אלשקר בתשובתו הגדולה סי' קי"ז, והצדיק את הצדיק להראות כי דרכיו נכונו באמונות דיעות, וכל אשר הביא אתו בספריו וחיבוריו לא חדשות המה, רק על יסודי תורת משה הטבעו, והראה ברוב חכמתו כי תורת רבינו משה הוא בעצמה תורת משה רבינו, כי הבין אותנו הרב על ידי מופתים הגיונים, מה שלמד מבחר היצורים מפי הגבורה, ומאז ועד עתה לא נשמע שום מערער ופוצה פה נגדו. לגלגל עלינו את הישנות והתפלות, וכל ישראל מקצה הכירו מעלתו שהוא רוח אפינו, אשר בצל ספריו אנו חיים היום באמונה ובהלכה למעשה, באמונה כי ראינו י"ג עקרים שלו שקבע רבינו ליחד נאמן לבעל דת ישראל, נתקבלו היום אצל כל ישראל, ונתאחדו על פי הרוב במטבע התפלה בנוסח יגדל, ובהלכה למעשה ראינו כי מרן החסיד הקדוש בעל בית יוסף נוסף על ספרו כ"מ על כל ספר משנה תורה של הרב, הנה עשה ברוב הפעמים דבריו כמסמורות נטועים בהוראה בשלחן ערוך שלו, אשר נתקבל היום אצל כל הגולה, רק שמתנגדיו הועילו על כל פנים בפינה זאת, שעדיין אנו עסוקים בספרי חכמי התלמוד והגאונים הקדמונים, ומספרי הרב אין מניחים,

---

בטעם קריאת ספר משנה תורה אשר בתחלת השקפה נראה כאלו חס ושלום נטל עטרה וגדילה לעצמו והתנצל איתו ולא רציתי להעתיקו הנה — ובאמת לולי החיבור הנכבד הזה היינו רמבוכה גדולה בפסקי דינים והלכות וכל המחברים הבאים אחריו והמפורשים אשר הלכו בעקבותיו הן בישמעאלים והן באדום, אף על פי שהשגותיו בקצת דברים, אבל כלם מודים ביקר תפארת גדולתו, ומיחלים לתורתו ומודים כי ראוי לפארו ולהתברך בשמו, כי מיין נסכו אנו שיתים, ולוחמים מלחמו ברוך הוא לה' וברוך שמו עכ"ל, הביטו נא קוראים אהובים וראו איך הכירו תפארתו עוד ביכים קדמונים שרי התורה ומה נאמר אנחנו אשר עלתה בימינו כזאת, אשר מתנכלים להסירו מגבירה ולדבר עליו חוהו עד כאן:

הדפסה ברזולוצית מסך - להדפסה איכותית הדפס ישירות מן התכנה
כל ספרי מוהר"ץ חיות - א חיות, צבי הירש עמוד מס : 401 הודפס ע"י אוצר החכמה

וכפי שאראה לקמן הנה מעולם לא עלה על
לב הרב להשכיח ספרי הקדמונים:

אכן מרי לבבי אשיחה היום, לעורר הלבבות
אל נכון, על ענין אשר נדבר בזמנינו
זה, אשר יכאב מאוד לבית השלמים. עתה
באתי להלהיב את שלומי אמוני ישראל,
המישרים דרך על התורה, ואשר ישימו מגמתם
להרחיב שדה חכמת התלמוד, ומתהלכים
לארכה ולרחבה במו"מ של הלכה בפלפול של
אמת, ולהראות יושר דרכו של רבינו בהלכה,
דעו רבותי כי התלונות הישנות נגד רבינו
הרמב"ם, אשר כבר נשכחו מאז ועקבותם לא
נודעו, הנה קמו איזה אנשים ויצאו עוד הפעם
לקראתו למלחמה, מזכירים הנשכחות ופתחו
את ספר הזכרונות וטוענים על הרב כי אריסטו
וחכמי ערב מדברים מתוך גרונו של משה,
ואין לדבריו ביסודי הדת שורש וענף לא
בתורת משה, ולא בתלמוד רבינא ורב אשי,
והרחיב המשתד"ל פיו והאריך לשון לדבר
תוהו בקדוש ישראל ולתת אותו לשמצה
ולחרפה, ואמר עליו שהיה בעכרינו לקלקל
אמונת ישראל, וכדומה דיבות אחרות אשר
הוציא מפיו, ויבואו בהמשך המאמר, ולא
ידעתי מה ראה על ככה ומה הגיע אליו, להזיד
ביד רמה להקוק דברים אלו בעט ברזל ועופרת,
וכי לא ידע זאת מקודם כי כל הרוצה ליטול
את השם, ולבזות כבוד הרב עוכר שארו ועצמו
ולוקח לו קלון, ובפרט שבא בדברים קלי
הערך, לא חדשות ולא מועילות ונודעו לכל
מעיין בספרי קדמונים, וחי נפשי אם היה בא
בדברים של טעם החרשתי, כי תורה היא ואין
מחניפין לשום אדם, והאמת אהוב ביותר יהיה
האומר מי שאמרו, אם בא בטענות נכונות
שומעין לו, עיין (חולין ז' ע"א) מכאן לתלמוד
שאין מזיחין אותו, אף על פי שדבר תימה
הוא ע"ש ברש"י, ועיין רמב"ם הלכות קידוש
החודש פי"ז הכ"ה ומורה פרק ח' ופרק ל"ג
לשני, כי דבר אשר נתבאר על ידי מופת,
משפט הנביא בו, ומשפט כל מי שידעהו שוה
באין יתרון ע"ש, ואם אמנם כי אין לבקש כאן
מופתים חותכים כמו בחכמת הלמדיות, בכל
זאת כאן מספיקים מופתים אשר יגיעו לנו ע"י
חכמת הבקורת, לחקור מקודם דברי ודרכי
האיש בכל מקום אשר דבר מענינים כיוצא
באלו בשאר חיבוריו, ובא אחד ולומד על חברו,
כי תנאי אדם השלם שלא לסתור דבריו, עיין
מורה בהקדמה מעניני הסתירה, ואחר כך אחר
הבחינה הנכונה, מכריעים הכל בכף מאזנים,
ומחריצים המשפט אם לחסד ואם לשבט, אולם
בושתי וגם נכלמתי כי נגד הנשר הגדול הזה
יערכו מלחמה בדברים של מה בכך, וקול
ענות חלושה אנכי שומע, וגם בע"כ שלא
בטובתי הנני מוכרח להגיד, כי אפילו אותן
התלונות הישנות, אשר עוררו הקדמונים, לא
היה רגילים על לשונו, והעתיק בלי חיפוש
ובדיקה ובלי עיון במקור הדברים, רק המשתד"ל
ידבר והמיש"ד ינענע לו ראשו, והאומר והמסכים
שניהם סררו דבריהם כאיש חולם חלום, כאשר
אני מראה לפניך, ובאמת לא היה ראוי ונכון
לטפל באלו הדברים, ולהשיב על טענותיהם
כי מי פתי יסיר הנה לתת אימון בהם ולגרוע
על ידי זה מעלת הרב ז"ל, ולהקל בקדושת
ספריו, אכן מצד אחר אדמה כי לא עת לחשות
עתה, רק בא העת לעשות לה' ולתורתו ולדבר
דבר בעתו, כי ידעתי מעמד ומצב הדור וחולי
הזמן כי כל אחד חושב לבנות במה לעצמו
ואהבת החדשות לקחה לבם, עד אשר אין
מבחינים בין רע לטוב, בין אם מתקבל על
הלב או לא, לכן עתה באתי:

הדפסה ברזולוצית מסך - להדפסה איכותית הדפס ישירות מן התכנה
כל ספרי מוהר"ץ חיות - א חיות, צבי הירש עמוד מס : 402 הודפס ע"י אוצר החכמה

תפארת למשה

פרק ראשון

והנני מעתיק דברי הטוען בקצרה, להראות כי חישב ליחס לו סברות זרות אשר מעולם לא עלו על לבבו, וז"ל והנה הרמב"ם עם כל התפלספותו היו בעכרינו, כי בתחלה היו דברי חכמים כדרבונות להנהיג את ההמון אל אשר יראו החכמים טוב לפי הזמן ומקום, והוא הרמב"ם עשה אותן כמסמרות נטועים, לא יזוזו ממקומם, כי כתב הלכות פסוקות, וביקש להסיר כל הספיקות ולהשכיח כל המחלוקת, ולהביא כל ישראל תחת עול המסקנא, אשר ישרה בעיני חכמי התלמוד או בעיניו, תחת כי במשנה נזכרו גם דברי היחידים, למען ידעו דור אחרון שני הסברות יחד, ויפסקו הלכה או כדברי זה או כדברי זה, לפי ראות עיניהם ולפי צורך הזמנים, ואלמלא הראב"ד שעמד נגדו וגדר בפרץ, כבר נשכחו ונאבדו המשנה והתלמוד, והרי אנו ובנינו ובני בנינו משועבדים היינו להרמב"ם ולאריסטו, בלי שנוכל לחקור אחר מקור הדברים, ולדעת העניינים על אמתתם, ואמרתי לאריסטו מפני שהרבה ענינים יש במשנה תורה שלו, שאינם לקוחים מדברי חז"ל רק מאריסטו היווני ומפורשיו הערביים, כמו בהלכות יסודי התורה והלכות דיעות עכ"ל, הנה החליט האיש הזה בדעתו כי רבינו הרמב"ם, לא בא לבנות חומה בצורה סביב תורה שבע"פ, רק בא עלינו בעקיפין להשכיח ולהאביד מאתנו המשנה והתלמוד, יסודי תורה שבעל פה, ולהסיר מלבבנו זכרון כל המחלוקת שהי' מאז בישראל בדינים והוראה, היתה כל מגמתו במשנה תורה שלו, ועתה הנה לשוא עמל רבינו בפי' המשנה שלו, כי הוא לא לעזר ולא להועיל, אחר שחיבורו משנה תורה אתנו היום, הנה שאר ספריו ופירושיו אך למותר, ולמה לנו לגלגל עלינו את הישנות, אלו המחלוקת אשר יבאו ברוב ענין במשנה, ועוד ראינו כי רבינו נשא שבחו של פי' המשנה על שפתיו, וביאר ד' תועליות אשר יגיע להקורא בפירושו ע"ש בהקדמתו, ועוד אמר שם כי חיבר פי' התלמוד בשלשה סדרים מועד נשים נזיקין, חוץ מן ד' מסכתות אשר רוצה לחבר, יפי' מסכת חולין לפי רוב הצורך בה, ועיין פי' המשניות תמיד פ"ה שכתב וכבר בארנו זה בה' ירושלמי ברכות שחברנו, ועיין (שיטה מקובצת כתובות ק"ט ע"ב) ר"ה הוה עלה רכבא דדקלא, שכ' בזה הלשון וכן מצאתי להרמב"ם פז"ב וז"ל ואמר ר' יהוסף הלוי, כך דייניגן בכל יום בענין מגו, כך נמצא בשיטתו לסנהדרין, ומצאתיה בכתב יד ישן נושן עם שיטת שבת להרב עצמו, והיה סביב לגליון, כת"י בנו החסיד ר"א, גם העיד ר"מ אלשקר על שיטה זאת שהיתה כת"י הרמב"ם עצמו, ועיין גם כן הקדמת המעתיק לסדר מועד, ועתה אחרי שכל מגמתו היתה להשכיח ולהאביד את המשנה, ולא יזכרו ולא יפקדו כל ענייני מו"מ שהיה מאז בישראל בדין והוראה, מדוע עמל ויגע בחנם לפרש ענינים אשר המה אך למותר איבוד הזמן ובלי תועלת לפי דעת הטוען בכוונת רבינו:

ואת"ל אחר שפי' המשנה חיבר בילדותו, באמת חישב אז לנכון להגדיל מעלת למוד המשנה ע"י ד' תועלת שזכר שיגיע להקורא בה, אולם ברבות הימים אחרי אשר היה ה' בעזרת עמו שנגמר לצורכם ספרו הגדול כלול ביפיו והדרו, כל חלקי תורה שבעל פה איש לא נעדר, כלם נקבצו באו שמה בסדר נאה ומהודר להקל על המורה והשופט, ימני אז גזר רבינו בהקדמתו לספרו משנה תורה שלא יצטרך אדם לחיבור אחר זולתו, ואחר קריאת

הדפסה ברזולוצית מסך - להדפסה איכותית הדפס ישירות מן התכנה
כל ספרי מוהר"ץ חיות - א חיות, צבי הירש עמוד מס : 403 הודפס ע"י אוצר החכמה

תורה שבכתב הנה ספרו יספיק לנו לכל דבר, ולפי זה אחרי שהגענו לכלי חמדה הלזו באמת שוב ספרי הקודמים לא יועילו לנו מאומה, אכן אחת אשאלהו אם כך דעתו בזקנותו, אם כן מדוע ראינו אותו בכל עת ברצונו העצום לפשר פי' על המשנה ביעקב ולהפיצו בישראל, עיין הקדמתו למורה, ובמורה פט"ו לא' פכ"ח לשני ופמ"א לשלישי ובשאר מקומות רמז לפי' המשנה ובפרט בהקדמתו הקצרה לספר המצות שלו, מניח שהעם ישתדלו בלמוד המשנה ובפירושו, והלא אז נגמר כבר ספר משנה תורה שלו, ולמה לא דן ספריו הקודמים בגניזה, כאשר הנהיג בס' השוואה שהתחיל לחבר ולא ישרה בעיניו עבודתו מפני הטעמים שנתן בהקדמת המורה, ולא השלים אותו, וגם במשנה פרק חלק ובשמונה פרקים שלו, מזכיר גם כן שחיבר ספר מקבץ כל הדרשות אשר נמצאו בש"ס, ובלי ספק הוא בעצמו ספר השוואה או ס' הנביאה אשר מזכיר בהקדמה למורה, וגנזו לבסוף מפני הטעמים שנתן, שראה כי לא הי' בו תועלת כי כבר ידענו דרכו שלא היתה כוונתו לעשות ולחבר ספרים אין קץ, רק להועיל לעדת המעיינים החפצים בתורת אמת, כמ"ש במאמר תחיית המתים, אם הי' לו אפשרות לעשות כל הלמוד — צ"ל כל התלמוד ובהקדמת המעתיק לסדר נשים הגירסא לעשות הגמרא — בפרק אחד לא הי' מחבר אותו בב' פרקים ע"ש, וגם פי' המשנה אשר לא נתפשטה אז כל כך, דהרי הראב"ד לא ראהו וכן הרמב"ם בספר המצות לא דביאו, עיין יד מלאכי חלק ב' כללי הרמב"ם והראב"ד סימן כ"א וסימן מ"ד, ואם כן היה לו לגונזו מאשר כי זה יגרום עוד הפעם ריבוי המחלוקת ויללאו העם למצוא פתח דין א' על בוריי:

וביותר מזה יוקשה הרי הרמב"ם בספר תורה רומז לדברי הש"ס, ומניח כאלו כל התלמוד נודע לכל מעיין בספרו, ועתה אנה נחפש אחריהם כיון שכוונתו היתה שילכו ספרים אלו לאיבוד לפי דעת הטוען בסוף פ"ד מהלכות יסודי התורה כתב הרב, אמרו חכמים ארבעה נכנסו לפרדס, ומי המה אלו ארבעה" תנאים או אמוראים, עברים או נכרים, אולי מלאכים, בעוד שלא נדע ענין המסופר פ"ב דחגיגה, בשני התלמודים דבריו כאן כספר החתום, וביותר מזה תראה, פ"ו מהלכות יסודי התורה הלכה ד' כתב, כל דבר טובה שיגזר האל אפילו על תנאי חוזר, ולא מצינו שחזר בדברי טובה רק בחורבן בית א' לבד וכו', וזה מפורש במסכת שבת, והנה לדעת הטוען כל חפץ ומגמת רבינו, שלא יצטרך איש ללימוד התלמוד ועתה הנה הוא בעצמו מביא ענין קצר, ורומז לעיין במס' שבת, ובאמת מצינו (שבת נ"ה ע"א) בהך דמקדשי תחלו נזכר כל הענין המרומז בדבריו, ועיין לח"מ כאן, אולם אם יהי' נעדרים מאתנו כל ספרי הדת, זולת ספר מ"ת אם כן אף מציאות מסכת שבת לא נדע, וראינו במכתבו להדיין ר' פנחס מאלכסנדריה, כי' ועל זה נחמתי שלא עשיתי עם זה ענין שאני אומר לך, ובדעתי אי"ה לעשותו אם יגזור ה' בחיים אע"פ שיש בו טורח הרבה שכל הלכה מהלכות שבת שהוא בזבחים או בפסחים אודיע מקומה ע"ש, הרי הי' פשוט בעיניו שלא יהי' דברי התלמוד נעלמים מכל מעיין, וחישב זאת למותר להראות המקור באותן הלכות הנמצאות במקומם:

עוד תראה ענין נפלא אע"פ שרבינו החליט בהקדמת ספרו הי"ד, שלא להזכיר שמות תנאים ואמוראים בספרו, רק לכתוב הדברים להלכה, בכל זאת לא נמלט מלהזכיר הרבה מהם כאשר אפרטם הנה: אמרו על רב תלמוד רבינו הקדוש שלא שח שיחה בטלה מימיו (פ"ב מהלכות דיעות ה"ד) אמרו על רב תלמיד רבינו הקדוש שלא הלך ארבע אמות בלא תפילין וציצית (פ"ד מהלכות תפילין הכ"ד) הלל הזקן אמר אלו תפילין מאבי אבא הם (פ"ב מהלכות תפילין הי"א) בימי ר"ג רבו המינים ותקנו ברכת המינים (פ"ב מהלכ"ת ברכות ה"א) מתקנת ר' יוחנן בן זכאי — לגי' הנכונה של מרן הכ"מ — שלא יעלו כהני' בסנדליהון (פי"ד מהלכות תפלה ה"ו) משמת שמעון הצדיק פסקו מלברך בשם המפורש (פי"ד מהל' תפלה ה"ט) משחרב בית המקדש, התקינו שיהא לולב ניטל בכל מקום ז' ימים, ותקנה זאת עם כל תקנות שהתקין ר' יוחנן

הדפסה ברזולוציית מסך - להדפסה איכותית הדפס ישירות מן התכנה
כל ספרי מוהר"ץ חיות - א חיות, צבי הירש עמוד מס : 404 הודפס ע"י אוצר החכמה

בן זכאי כשיבנה בית המקדש במהרה בימינו יחזרו ליושנם, (פ"ז מהלכות לולב הי"ד) משחרב בית המקדש התקין ריב"ז שיהיו מקבלין עדות החודש כל היום (פ"ג מהלכות קידוש החודש ה"ו) רבינו הקדוש התיר בית שאן, מאותן המקומות שלא החזיקו בהם עולי בבל (פ"א מהלכות תרומות ה"ד) כשראה הלל הזקן שנמנעו מלהלות תיקן פרוזבל (פ"ט מהלכות שמיטה הט"ז) בימי יוחנן כהן גדול שהיה אחר שמעון הצדיק תקנו להפרי תרומת מעשר מפירות שלקחו מעם הארץ (פ"ט מעשר ה"א) ראיה לדברינו שהרי רבא הוציא זוגי דסרבלא בדברים העשויים להשאיל ולהשכיר בלי ראיה (פ"ח מהלכות טוען ה"ו) שמעון בן שטח תלה פ' נשים ביום א' (פכ"ד מהלכות סנהדרין ה"ד) — הארכתי להעתיק פה כל המקומות אשר פרט רבינו שמות תנאים ואמוראים בשמם, להראך כי הגאון מהר"ז מווילנא לא דיבר נכונה, כמו שהובא בשמו ספר תולדות אדם שלא ימצא בכל ספר הי"ד להרמב"ם, רק שני פעמים שם תנא ואמורא הלל ורבא ולא יותר, וראה המראה אשר הראיתי — **על כל פנים אנה נחפש אחר אלו התנאים והאמוראים המובאים בספרו, ומאין נדע מי המה ומה ענינם אלינו, אחר שנסתם מאתנו חזון המשנה וההלמוד, ואין לנו שיור רק משנה תורה וזאת אשר שם משה לפנינו לדעת הטוען:**

ואם תתעקש ותאמר אחרי שהרמב"ם מנה בהקדמתו לספר משנה תורה שמות כל המקבלים עד אחר ר' אשי ועל איזה אופן נשתלשלה הקבלה מאבות לבנים עד שהגיעה אצלנו, **אם כן שוב אין מהצורך** לדעת ענייניהם אחר שהספיק לנו לדעת כי האנשים הללו היו אבות בית דין מורישים הקבלה מדורות שקדמו להם, ודי לנו בזה שיהיו כל עשיותיהם עלינו לחובה, **אולם מה נעשה באותן התנאים אשר מביא רבינו בספרו, ואין להם זכר בהקדמתו,** כמ"ש הרמב"ם פ"ו מהלכות מתנות עניים ה"ח, לא יתן אדם לתוך קופה של צדקה, אלא אם כן יודע שהממונה נאמן וחכם ויודע להנהיג כשורה, כר' חנינא בן תרדיון ע"ש, ועיין עוד פ"ח מהלכות אישות הלכה ה', על מנת שאני תלמיד, אין אומרים כבן עזאי וכבן זומא ע"מ שאני עשיר א"א כר' אלעזר בן עזריה וכרבי אליעזר בן חרסום ע"ש, ועיין פט"ו מהלכות אישות ה"ג מי שחשקה נפשי בתורה, ושונה בה כבן עזאי וכו', ולא נשא אשה אין בכך כלום, ועתה הנה אין זכר בהקדמתו למשנה תורה אף שמות של אלו החכמים, ר' חנינא בן תרדיון ר' אלעזר בן עזריה ר' אליעזר בן חרסום ובן עזאי ובן זומא, מפני שלא היו נשיאים וראשי ב"ד— הנה לפי המבואר ברכות פ"ד בבלי וירושלמי, וכן ידענו משם כי משנה דעדיות בו ביום שנתמנה רבי אלעזר בן עזריה נסדרה, אם כן באמת קשה על רבינו מדוע לא הביא גם רבי אלעזר בן עזריה במנין החכמים המקבלים, אפילו אחרי זה שהחזירו בני הישיבה את רבן גמליאל, נשאר על כל פנים לנשיא לדרוש שבת אחת, ובש"ס (סנהדרין דף י"א ע"ב) אמרו על רבן גמליאל דיבנה בתר דעברוהו, ראינו שהתמנות רבי אלעזר בן עזריה נחשב לרבן גמליאל להעברה מהנשיאות, ובפרט לדעת הירושלמי נתמנה ר"א בן עזריה לאב"ד אח"כ, והא דלא מצינו אצלנו תואר רבן, אשר יחסו בכל עת להנשיאים, עיין רמב"ם בהקדמתו לפירוש המשנה, ובערוך ערך אביי, בכ"ז ר' שמעון בן גמליאל אביו של רבי היה גם כן נשיא כמ"ש בסוף הודיות ובכל זאת לא נקרא רבן וצ"ע — נוסף על זה דברי הרמב"ם המה כחלום בלא פתרון אם לא נדע עסקו של רבי חנינא בן תרדיון בצדקה (ע"ז י"ז ע"ב) ועשרו של רבי אלעזר בן חרסום (יומא ל"ה ע"ב) ושל רבי אלעזר בן עזריה (שבת נ"ד ע"א) ועניני של בן עזאי (בכורות נ"ח) שאמר כל ישראל לפני כקליפת השום, וחשקו לתורה (יבמות ס"ב ע"ב) ומשנה ראשונה דהוריות שהיה תלמיד שהגיע להוראה הוא ובן זומא, וכן מ"ש רבינו פ"ה מהלכות יסודי התורה ה"ד, ואלו הן הרוגי מלכות ר' עקיבא וחבריו שאין מעלה על

הדפסה ברזולוצית מסך - להדפסה איכותית הדפס ישירות מן התכנה
כל ספרי מוהר"ץ חיות - א חיות, צבי הירש עמוד מס : 405 הודפס ע"י אוצר החכמה

מעלתן:*) ועיין פ"ח מהלכות אישות הלכה ד', אין אומרים כר' עקיבא וחבריו, ועיין פי"א מהלכות מלכים רבי עקיבא נושא כלים של בן כוזיבא הי', ועתה אם המשנה והתלמוד יהי' נשכח שמם וזכרם מאתנו, הנה לא ידענו מה אירע לר"ע ומה ענינו לבן כוזיבא, אחר שנעלם מאתנו מה שספרו בסוף ברכות גודל חסידותו וקדושתו, ובסנהדרין פ' חלק וירושלמי תענית ומדרש קינות, איך טעה בבן כוזיבא, ובכל אלו העניינים השמיט רבינו עיקר הסיפור רק סמך על מה שנתפרסם בתלמוד ומדרשים, ומי היה יודע זאת אם מגמת רבינו היתה להכחיד כל הספרים הללו כפי דעת הטועין:

ויותר מזה יוקשה לדעת הטועין, הנה לא יכחיש שום בן דעת, שידיעת קורות אומתנו בכלל ובפרט, נחוץ מאוד לכל משכיל אשר תורת אלהיו לו למנה, למען ידע מה פעל אל באומה זאת, ואיך אנשי אומתנו מאז המה עולים ויורדים, ומתנהגים בהשגחה פרטית מאתו יתברך, וכי בכל דור עומדים עלינו לכלותינו, והקב"ה מקים לנו בכל עת גואל נאמן, ומשים את נפשו בכפו להציל המון הרב הזה וגדול הרועה שמצילן ועיין ספר מור וקציעה להגאון יעבץ הלכות שבת ש"ז, בענין למוד ספרי חכמה בשבת כתב וז"ל לכן אני אומר מצוה על כל אדם מישראל להיות בקי בספר נחמד שבט יהודה, ובשאר ספרים מספרים קורות ישראל, לזכור חסדי ה' עלינו בכל הדורות, כי לא תמנו בכל הגזירות הרבות ובאגב ילמוד מתוכו דברים מתוקים ויקרים, לב נבון יקנה דעת בדרכי ויכוח ע"ש,**) ואמרי (שבת י"ג ע"ב) שהתירו לכתוב מגילת תענית מפני שהיו מחבבים הצרות שנגאלו מהם והנס חביב עליהם, וע' (ע"ז ח' ושבת ט"ו) דשלחו לרבי יוסי בשעת חליו שיאמר ג' דברים בשם אביו, בקורות ישראל ואביו הי' רבי יוסי המחבר סדר עולם, ובקי ומכיר בחכמה זאת, וראינו גם כן (שבועות ו' ע"ב) אמר ר"פ לרבא מאן חשוב אי קיסר או שבור מלכא אמר ליה אטו מר בחורשא קא יתיב שלא ידע בטבעא של רומי ע"ש, ואם היה נחשב לחסרון אצלם העדר ידיעת תוקפה של רומי, מכ"ש שדיתה העדר ידיעת קורות אבותם חסרון גדול בחוקם, וידעו זאת הקטנים עם הגדולים, וזה הדרך הנכון להשלמת העם, ועתה אין לנו שום ספר וחיבור אשר על ידו נוכל לדעת מצב עמינו מתחילת בית שני עד זמן חתימת התלמוד רק מה שבא מפורש במגילת תענית ומפוזר בשני התלמודים ומדרשים — ספר חשמונאים ויוסיפון נוסף ע"ז כי לא נתקבלו אצלנו לנאמנים בדבריהם, עוד אין בהם תועלת במה שנצרך לדעת דרך הקבלה כי ספרים הללו אינם מתעסקים רק מקורות האומה בכלל, והמלחמות שעשו ורק מעט מזעיר מדברים בספריהם מהתנאים וראשי סנהדרין איך יגעו מאז להוציא סתום מן המפורש במד' ההלכה להשאיר לנו ברכה תורה שלימה כלולה ביפיה והדרה — ומה נעשה בהעדר כל ספרנו מהיכן נדע חלק

הגה*) מה שכתב רבינו ואלו הן הרוגי מלכות שאין מעלה על מעלתן רבי עקיבא וחבריו מצינו (ב"ב י"ד ע"ב) הרוגי מלכות כגון רבי עקיבא וחבריו אין שום בריה יכולה לעמוד במחיצתן, ומה שכתב רבינו ועליהן נאמר כי עליך הורגנו כל היום נחשבנו כצאן טבחה מצינו (גיטין נ"ז ע"ב) בארבע מאות ילדים שהשליכו עצמם לים שורשו קרא זה, ומה שכתב ועליהם נאמר אספו לי חסידי כורתי בריתי מצינו (סנהדרין ק"י ע"ב) דרשו כן על ר"ע וחבריו, ומאלו המקומות הוציא רבינו דבריו, ומרן הכסף משנה לא התעורר בכ"ז:

הגה**) מדברי הרמב"ם פי' המשנה חלק שכ' על הך זכן סיכא שהיה איש שחיבר ספרים, יש בהם התולים מענייני הכרת פנים, וכו', וכגון אלה הספרים הנמצאים אצל הערב, מספור דברי הימים, והנהגת המלכים ויחוסי הערביים וכו', שאין בהם חכמה ולא תועלת אלא איבוד זמן לבד ע"ש, שנראה שהפריז על המדה דוקא על אלו העוסקים בדברי היכים של מלכי ערב שהיה עיקרם בדברי עגבים ובדברים נתדרי המציאות, כמו ספורי הערביים אשר נעתקו אצלנו היום, אבל דברי הימים מקורות אומות וקורות המדינות ומשפחות המושלות, חכמה נחוצה מאוד להכיר חכמת ההשגחה וההנהגה העליונה, ועיין רמב"ם פי' המשנה פ"א דאבות על הך ולא מצאתי לגוף טוב משתיקה, בחלק השלישי הדברים שאין בהם תועלת ולא נזק, כרוב דברי המון, איך נבנית חומה פלונית והיכל פלוני ורוב מגדלות הכזיבה ע"ש, הרי שהשמיט דבינו ענין דברי הימים בחשבון זה, מפני שיש בהם תועלת וחו"ל היו בקיאים בקורות הללו:

הדפסה ברזולוציית מסך - להדפסה איכותית הדפס ישירות מן התכנה
כל ספרי מוהר"ץ חיות - א חיות, צבי הירש עמוד מס : 406 הודפס ע"י אוצר החכמה

זה מחכמת התורה והקדמתו הקטנה הממעטה לספר משנה תורה שלו, לא תספיק למלאות המחסור בזאת הפינה הראשית:

וגם האגדות ומדרשות אשר יצפונו במאמרים הקצרים, חכמה רבתי בדברים העומדים ברומו של עולם, כאשר תראה בהקדמתו למשנה ומשנת חלק והקדמתו למורה, מאריך בזה לעורר על הפנינים היקרים הטמונים בדברי חז"ל, וביותר תראה בשמונה פרקים כתב בזה הלשון על מאמר בר קפרא סוף ברכות איזהו פרשה קטנה שגופי תורה תלויין בה בכל דרכיך דעהו, כ' וכבר כללו חז"ל זה הענין בקצרה במלות מועטות, מורה על זה הענין הוראה שלימה עד כשאתה תבחין תוכן המלות איך ספרו זה ענין הגדול והעצום, אשר חברו בו חיבורים ולא השלימם, תדע שנאמרו בכח אלהי בלי ספק ע"ש, עוד שם פרק ד' ומצאתי להם דבר לא שמעתי כלל יותר נפלא ממנו, והוא (בירושלמי פ"ט נדרים) דאלו המקבלים על עצמם בחומר שבועה ונדרים, בזה הלשון בתי לא דייך במה שאסרה תורה אלא שאתה אוסר עליך דברים אחרים, ועיין מורה פ"ע לראשון כ' וז"ל והסתכל איך העניינים המופלאים האמתיים, אשר עליהם הגיע ענין המעולה שבפלוסופים מפוזרים במדרש ע"ש, ועיין מורה פ' כ"ב לשלישי, וז"ל ואחוי זכרי, מה שזכרתי שמע זה המאמר המועיל שזכרוה חז"ל שראויים להקרא חכמים באמת, אשר ביאר כל מסופק, וגלה כל מכוסה, והראה רוב סתרי התורה, והוא אמרם הוא שטן הוא מלאך המות הוא יצר הרע כבר ביאר כל מה שזכרתי ביאור שלא יסופק על בעל שכל ע"ש, כמו שראינו שכל ענין הגדול מידיעה ובחירה, נכלל במלות קצרות לחז"ל, הכל צפוי והרשות נתונה, הכל בידי שמים חוץ מיראת שמים, ואלו צדיק ורשע וכו' קאמר, וכל ענין מראה הנבואה שבא להנביא בסיוע כח המדמה כללו בקצרה. כל הנביאים ראו באספקלריא שאינה מאירה, ובמאמר הנפלא גדול כחן של נביאים שמדמים צורה ליוצרה עיין מורה ספמ"ו לראשון, וכן במאמר הקצר הוא מעונה של עולם ואין העולם מעונו, סוס טפלה לרוכב, ואין הרוכב טפל לסוס, הוא הענין

הנפלא אשר רמזו בזה להודיע שאין הקדוש ברוך הוא נפש הגלגל, אבל הוא יתנועע הגלגל והוא יתעלה נבדל ממנו ואינו כח בו, עיין מורה פ' ע' לראשון, ועוד יש ענינים וסודות עמיקים אשר עדיין טמונים ונעלמים מאהנו, וגם הרב לא בא אל הכוונה הנכונה, ונגלים מעט מעט לכל חכם בדורו בעזר אלהי, ועתה אם יהיה נעדר מאתנו המשנה והתלמוד מי ידלה לנו פנינים אלו: ואין לומר שהרמב"ם לא דיבר רק מחלק הלכות כי על זה חישב כי ספרו יספיק, אבל מחלק האגדות לא דיבר, ויודע היה שהדברים הקצרים שהציג רבינו, לא יספיקו אם לא יהיה נוכח עינינו, האגדות ומדרשות ערוכים וסדורים בלשונם, כפי אשר יצאו מתחת ידי מחבריהם למען נשכיל אחר הרזים הטמונים בהם, אבל אי אפשר לומר שכוונת רבינו היה על דרך זה, אחרי שידענו כי בזמנו לא העלו זאת על רעיונותיהם, לעשות פירוד בין הדבקים שהדבוקים חז"ל מסדרי התלמוד הלכות ואגדות יחד, ולעשות אגדות מדור בפני עצמו, ורק זה ערך ארבע מאות שנה, קם הר"י בן חביב והפריד אותם בחיבור עין יעקב, זכיון שכן איך אפשר להשכיח משנה ותלמוד, אחרי שעדיין אנו צריכים להם בשביל אגדות ודברי אמונה ומוסר ועל כל פנים למה לא גזר רבינו להפרידם, אלו יהיו הולכים לאיבוד, והאגדות ישארו מפני הצורך שיש בהם עדיין:

ערך אראה הנה ראינו דרכו של רבינו, אף על פי שכתב לנו נהוג ושאינו נהוג הכל הכניס בספרו ועשה שלחן ערוך בסדר נאה והטיב לעשות מכל הקודמים לפניו, אולם לא כתב רק ענינים שיש מהם תועלת לדורות כשיבנה המקדש במהרה בימינו, ויהי' ההכרח לדעת דיני טומאה וטהרה, מעשה הקרבנות, הנהגת סנהדרין וכדומה, אולם אותם הדינים אשר לא יהיה לנו צורך בשום פעם, ולא הי' רק מצות שעה לבד, כמו פ' הגבלה ימלואים ודיני פסח מצרים וכדומה, דברו חז"ל ברוב ענין למען הסביר קראי אהדדי, עיין פ"ק דיומא כיצד הלבישן מאי דהוי הוי למכבר קראי אהדדי (ועיין תוס' סנהדרין ט"ו ע"ב) שור

הדפסה ברזולוצית מסך - להדפסה איכותית הדפס ישירות מן התכנה
כל ספרי מוהר"ץ חיות - א חיות, צבי הירש עמוד מס : 407 הודפס ע"י אוצר החכמה

סיני בכמה, אולם רבינו אשר לא בא בס' משנה תורה שלו לעשות פירושים רק חיבור כולל הלכות ברורות, ולא כוון בספרו זה לפרש לנו מקראות סתומות, כמ"ש במכתביו ה"פ, כי הוא מבדיל בכל עת בין חיבור לפי' ספרו על המשנה נקרא פי', מאשר שפי' דברי זולתו, וספרו משנה תורה קרא חיבור — והמעתיק ספר המצות לא דק בזה וקרא בהקדמתו, גם לפי' המשנה בשם חיבור — ומפני זה אין מבוא לדינים אלו בספרו, ועיין מ"ש רבינו הרמב"ם פ"ב מהלכות מעשה הקרבנות הלכה ט"ו, קרבנות שהקריבו בימי עזרא שלואים היו, ואינם לדורות, אבל דברים הנוהגים לדורות הם ד"ת שפירשנו כמו שהעתיקם מפי משה, ועיין ספר המצות שורש ג', ועתה אחרי שלפ"ד הטוען רצה רבינו שרק ספרו לבד יהי' נשאר ידד תקועה בהוראה ודינים, ושאר הספרים ילכו לאיבוד, מה זה שכתב פ"ו מהלכות סנהדרין הלכה א' דיין שטעה בדברים המפורשים במשנה וגמרא חוזר הדין ואם אי אפשר לחזור חייב לשלם, ואם טעה בשקול הדעת במחלוקת תנאים ואמוראים, וא"א לחזור פטור מלשלם ע"ש, ועתה אם רק ספרו יהי' לנו לעינים, ולא יזכר ולא יפקד ענין המשנה וגמרא, מאין נדע מה הוא טעה בדבר משנה, ומה הוא טעה בשקול הדעת במחלוקת תנאים ואמוראים, אנה נחפש אלו הפלוגתות, בספרו אין זכר לפלוגתות תנאים ואמוראים, ועיין גם כן פ"ו מהלכות תלמוד תורה נדוחו בחלום צריך עשרה ששונים הלכות, ואם לא מצא די בעשרה ששונים משנה, ועיין פ"ח מהלכות אישות על מנת שאני תנאה, צריך להיות יודע המשנה ותוספתא של רבי חייא, וכ"כ פ"ד מהלכות תלמוד תורה ק"ו וגזירה שוה נזקקין לק"ו ולמה הביא רבינו בספרו ענינים אלו אחר שהולכים לאיבוד, דמכ"ש פלוגתות תנאים ואמוראים אשר עיקר דעתו היתה להשכיחם לפי דעת הטוען, וכמו שלא זכר רבינו דיני במה, ופסח מצרים, וחגבלת הר סיני, כך אין צורך מעולם לדין בטעה בפלוגתות תנאים ואמוראים:

פ ר ק ש נ י

עד כה דברנו בראיות מנחיצת למוד הגמרא לספר משנה תורה, ועתה אראך לא לבד שלא רצה להשכיח את המשנה והתלמוד רק הטיל עלינו לחובה את למוד הגמרא, וז"ל סוף פ"ד מהלכות יסודי התורה אף על פי שדבר קטן קראו אותם חכמים שאמרו דבר קטן הוויות דאביי ורבא, אף על פי כן ראויים להקדימם שמישבים דעתו של אדם תחילה, ועוד שהם הטובה הגדולה שהשפיע הקדוש ברוך הוא לישוב עולם הזה ע"ש, והויות אינו הלכות פסוקות בספר מ"ת שלו, רק ענין הפלפול ומו"מ של הלכה, דאמרו על ר' יוחנן בן זכאי שהי' יודע הלכות והויות (סוכה כ"ט ב"ב קל"ד) מזה מוכח דהויות לאו הלכות פסוקות הם, וכן אמרו (ברכות כ' ע"א) הויות דרב ושמואל חזינא הכא, ראינו לדעת הרמב"ם, גם דרך דרשות וסברות נחיצות ללמדם ואפילו להקדימם ללימוד הפרד"ס, וביותר מזה כתב פ"א מהלכות ת"ת הי"א וי"ב חייב אדם לשלש תלמודו שליש בתורה שבכתב, וג' שעות מתבונן בדעתו, להבין אחרית דבר מראשיתו וכו', ויבין במדות שהתורה נדרשת בהן, עד שידע איך הם עיקר המדות, ואיך יוצא דבר האסור והמותר בדברים שלמדנו מפי השמועה, וזה הנקרא גמרא בד"א בתחלת למודו, אבל לכשיגדיל ולא יהי' צריך ללמוד תורה שבכתב ולתורה שבעל פה, יפנה כל ימיו לגמרא לבד לפי רוחב שיש בלבו וישוב דעתו עכ"ל, ראינו שביאר לנו רבינו ענין תורה שבעל פה היינו דברים שלמדנו מפי השמועה, כגון הלכות מסיני גוד ולבוד ודופן עקומה, אשר אין להסמיכם למקרא, או פירושי המקראות ועבדו לעולם חיינו יובל, אך ביום הראשון היינו ערב פסח וכדומה לאלפים, והגמרא תתעסק לחודיע לנו מאין באו לנו הלכות ופירושים

הדפסה ברזולוציית מסך - להדפסה איכותית הדפס ישירות מן התכנה
כל ספרי מוהר"ץ חיות - א חיות, צבי הירש עמוד מס : 408 הודפס ע"י אוצר החכמה

אלו, פעם אמרו הלכה למשה מסיני. הם ועל קצתם הראו כי דרך, המדות הנדרשות המקובלות באו, או מעומק פירושי המקראות או דרך הסברא ידעו זאת, הרי בפירוש הטיל עלינו חובה להתעסק כל היום רק בגמרא לבד לכשיגדיל, אשר אין לפרש על ספר מ"ת שלו, כי אי אפשר ללמוד מספרו, כללי תורה י"ג מדות דר' ישמעאל ול"ב מדות דר' אליעזר בנו של רבי יוסי הגלילי ושאר כללי תורה אשר יבאו בש"ס מפוזרים אנה ואנה אפילו ספר המצות שהקדים לספרו, לא יספיק ללמוד אותנו כל הכללים המבוקשים ונכללים לדעת רבינו בתורה שבעל פה אשר יתעסק אדם כל ימיו, ואם הברייתות המתעסק באלו ענינים נעלמו מאתנו, ילאה כל א' להגיע לדבר עד תכונתו מספרו לבד. אשר אינו בא בראשי' וראשונה', רק דרך חיבור וקצת הטעמים לא באו בספרו רק דרך גרירא להטעים קצת, ובכלל הניח שילמדו דרכי הכללים ממשנה ובריייתא ותלמוד. וכבר כ' הרא"ש כלל ל"א סי"ט, שהמורים מדברי הרמב"ם ואינם בקיאים במשנה ותלמוד, טועים להתיר איסור ע"ש — ומובא בהקדמת מרן הכסף משנה בדלוג קצת— ועתה צא ולמד אם אמרו כן בהוראה ודינים, שהמה הלכות פסוקות, ובכל זה אין למורה להורות מספרו לבד, אם אינו יודע מקודם דרך משא ומתן של הגמרא, קל וחומר בן בנו של קל וחומר, בלמוד עיקר חכמת התורה הנקרא גמרא בפי רבינו, שאין לבוא אל תכליתה רק לחכם העוסק במשנה ובריייתות והויות חז"ל, אשר המה חרשו זרעו קצרו ודשו בשדה התורה, והעיון וההקף בכל העניינים שבאו בספרים אלו, זו הוא הנקרא גמרא ולא ספר משנה תורה לבד, ועתה לדעת הטוען גזר רבינו לכלות כל ספרי ישראל — כאשר גזר הקאליף אוימעד לשרוף בית עקד הספרים באלכסנדריא, באומרו כיון שיצא ספר דתם הקוראן לאור, הנה כל הספרים שנמצאו עתה אך למותר, וכן לדעתו רצה רבינו לנהוג כן עם כל ספרי חכמי ישראל, לולי שהרמב"ם עצמו במכתבו להדיין ר' פנחס הקדימו, וז"ל וכי אני צויתי או עלתה על לבי שאשרוף כל הספרים שנעשו לפני מפני חיבורי — ורצה להשכיח כל המחלוקת שנתהוו פעם בענין ד"ת מה זה שהטיל חובה עלינו שלא יפנה אדם כל ימיו רק לתורה שבעל פה, ומה הוא גמרא, אצלנו לא נמצא אחר תורה שבכתב זולת ספר משנה תורה לדעת הטוען:

והנה ראיתי שכבר תפסו משכיל א' מדברי הרמב"ם בהלכות תלמוד תורה ופי' הטוען דברי רבינו שיעסוק כל ימיו בפרד"ס, שגם הוא בכלל גמרא לדעת רבינו ולא יעסוק לכשיגדיל לא בתורה שבכתב ולא בתורה שבעל פה, רק לעתים מזומנים ועיקר ישים עינו רק בשאר חכמות הנקראות פרד"ס, כמו שאמר הרמב"ם ופרד"ס בכלל גמרא, והנה חוץ מזה שענין שאמר שילמוד האיסור והמותר במדות שהתורה נדרשת, אשר הוא בכלל גמרא לדעתו אי אפשר להתפרש בשום אופן על פרד"ס, שאין זה דבר הנלמד במדות שהתורה נדרשת, וגם כן אין נופל בו איסור ומותר, ואפילו נניח דגמרא כולל שניהם, ענין מ"ת שלו, וענין הפרד"ס, אולם כל זה הי' לו לרבינו לפרש ולא לסתום, ובפרט שכ' בסוף פ"ד מה' יסודי התורה שהויות קודמים ללמוד פרד"ס, ובהלכות תלמוד תורה אמר דבתחלת למודו ילמוד תורה שבכתב ושבעל פה וגמרא, וגמרא היינו פרד"ס לדעתו ראינו שדעתו, שילמוד ביחד ולא קדימה זמניות לתורה שבעל פה על גמרא, ובפרט שרבינו הרמב"ם בעצמו בפירוש המשנה סרק כ"ג דשבת מ"ב, כ' כי לבד ספרי הנבואות ופירושיהן אסור לקרות בשבת ויו"ט, אפילו הי' אותו הספר בחכמה מן החכמות ע"ש, הרי מבואר דעתו דשאר חכמות ואפילו פרד"ס חול המה נגד ספרי ישראל תנ"ך ומשנה ותלמוד:

הדפסה ברזולוציית מסך - להדפסה איכותית הדפס ישירות מן התכנה
כל ספרי מוהר"ץ חיות - א חיות, צבי הירש עמוד מס : 409 הודפס ע"י אוצר החכמה

פ ר ק ש ל י ש י

ועתה אני אומר כי לא הנהיג זה המחבר מנהג חכמים אשר מדקדקים היטב בספר, טרם יחריצו משפטם, והטוען הזה לקח הדברים כפי השקפה ראשונה, בלי עיון ובדיקה במקור הדברים, ועל ידי זה העלה חרס בידו ולא ידע נגד מי ידבר, ובפרט ידענו איך הרמב"ם עצמו חיבב מאוד ספרו, עיין מאמר תחיית המתים וז"ל, והחיבור אשר לא יכירו מעלתו, אלא המודים על האמת מאנשי הדת והחכמה, שיהיה להם שכל טוב והכרה בדרכי החיבור, וידענו בפזור הדברים אשר קבצתים ואיך חברתים ע"ש, עוד שם "כל דברינו המה, אמנם הם קב ונקי, אין כוונתינו להגדיל גוף הספרים, ולא לכלו' הזמן במה שלא יביא אל תועלת, ולזה כשנפרש לא נפרש אלא מה שצריך לפרש, וכשנחבר לא נחבר רק קיצור ענינים ע"ש, ועיין מכתבו לר"י הכהן מלינל וז"ל, וכמה טרחנו כמו עשר שנים רצופים, לקבץ חיבור זה, ואנשים גדולים המה יודעים מה שעשיתי, שהרי קרבתי דברים מפוזרים ונפרדים וקראתי אותם אחד מעיר ושנים ממשפחה ע"ש, ועיין ספר יד מלאכי חלק ג' כללי רמב"ם מ"ש בשם ספר משפטי צדק סימן ק"כ, כל דברי הרמב"ם המה בתכלית העיון והדיקדוק, ויש לדקדק ולפלפל בדבריו כאשר תוכל לדקדק בדברי הגמרא עצמה עיין שם, ויש אתנו י"ב שאלות ששאל הר"ר שאול הכהן, להרב מהר"י אברבנאל כלם מתעסקות לבאר סדר פרקיו של ספר המורה, מדוע עשאו בשלשה חלקים ועל מנין הפרקים אשר בכל חלק שאלות זרות למראה עין, אולם אחרי אשר ידענו דרכו של רבינו, ואשר הגיד לנו בהקדמתו למורה כי שם צוה להשיב פרקיו על פרקיו, ולהבין בהם כל מלה כי לא נפל בו שום דבר על צד המקרה וההזדמן, רק הכל נכתב בדקדוק עצום מאוד וכן צריך לנו זה הדקדוק יתחיפוש להמעיין בעין בקרת, אף בשאר ספריו המסולאים מפז עיין הקדמת הרב המגיד להלכות שבת שכ' בזה הלשון יותר שהיה רבינו חכם בד"ת ודבריו בהם צוף דבש אמרי נועם, עוד אזן וחקר ותקן בהפלגת סדורו בספרו, ולמד דעת את העם בהיות כל דבר דבור על אופניו, וכל ענין מיושב במקומו, לזאת כל בקי בספרו ואשר יחפוץ לבוא חדריו כי מקדש מלך ובית ממלכה סתריו, יערב לו לדעת סדר רבינו במאמריו ע"ש, ומי אשר הרגיל עצמו בלמוד חכמות של חול, אשר דרכם לבאר בתחילה השמות והמלות אשר הונחו לחכמה זאת, והמלות הללו כעין פרוזדור לחכמה, ואחר כך מכניסין את הקורא לטרקלין של החכמה, מי לא ישמח ויתענג על דבריו בשני פרקים הראשונים מהלכות אישות, ומסיים שם ספ"ב ה' כ"ז "נמצאו כל השמות שבארנו ענינם בשני פרקים אלו כ' שמו' ואלו הן קדושי' ערו' שניה א"ל וכו', שים כל השמות לעומתך תמיד, ואל יליזו מעיניך כל ענינם, למען לא נהיה צריכין לבאר כל שם מהם בכל מקום שנזכיר אותו ע"ש, ועיין הקדמתו הנעימה לסדר טהרות ותבין ותשכיל כי להגיע אל כוונת רבינו אינו מספיק הבנת הדברים במקום א' לבד כי כל דבריו יבאו מקושרים א' לא' ענייים במקום זה ועשירים במקום אחר; ומי שיש לו לב לדעת ועינים לראות יראה כי עוד בילדותו עת החל רוח ה' לפעמו, לבנות בנין אדיר בישראל בספרו על המשנה כבר היה היסודות מספר משנה תורה שלו ומספר המורה, מוכנים אצלו בכח, כמ"ש במקום אחד אלא שעדיין לא השיגו השלימות הנאות לענין גדול כזה, וימים ידברו בדברים רמים ונשגבים כאלה להכשירם ללמוד החכמים, ואם היה הטוען מעיין היטב במקור הדברים אשר אציע היום לפני הקורא, לא היה מקום לתלונתו על רבינו;

והא לך דבריו בהקדמתו לספר משנה תורה שלו, כללו של דבר כדי שלא יהא אדם צריך לחיבור אחר בדין מן הדינים, אלא יהא חיבור זה מקבץ לתורה שבעל פה כלו וכו', וקראתי בשם משנה תורה לפי שאדם קורא

הדפסה ברזולוצית מסך - להדפסה איכותית הדפס ישירות מן התכנה
כל ספרי מוהר"ץ חיות - א חיות, צבי הירש עמוד מס : 410 הודפס ע"י אוצר החכמה

בתורה תחלה, ואין צריך לקרות בספר אחר ביניהם ע"ש, וכיוצא בזה כתב בהקדמתו לספר המצות וז"ל, ראיתי גם כן שאחבר חיבור כולל בו כל דברי תורה כלה ומשפטה, עד שלא יהא דבר חסר ממנו, ושאעשה בו דבר שהוא מנהגי לעשות, לעזוב זכרון המחלוקת והדברים הנדחים, ושלא אביא רק הלכה פסוקה, ושיהיה החיבור כולל כל דברי תורה מה שצריך בזמן הגלות, ומה שאיננו צריך וכו', ובכלל שלא אצטרך עמו אחר התורה ספר אחר זולתו, לדעת דברים שיצטרך בכל התורה בין מדאורייתא בין מדרבנן ע"ש, וע' בתשובה שהשיב לרבי פנחס הדיין "והלא אמרתי בתחל' חיבורי שלא חברתי אותו רק מפני קוצר רוח למי שאינו יכול לירד לעומק התלמוד, ילא יבין דרך האיסור והמותר, ועיין עוד בתשובה שהשיב לתלמידו," לא תתעסקו כי אם בהלכות הרב, ותעריכו אותו עם החיבור, וכשתמצאו מחלוקת בדבר, תדעו כי ענין התלמוד יורה אתכם זה, וכשתשכילו ותעיינו במקומו תמצאו האמת, ולא תכלה ותאבד זמנך בפירושי ומשא ומתן של הגמרא, אותם הדברים שכבר הנחתי איבוד הזמן ומעט התועלת" הרי שצוה להעריך דבריו עם דברי התלמוד, ולעיין כל הדברים בשרשם, רק שלא לבלות זמנו בפלפול של הבל, אשר כבר החלה בזמנו, ולא היה שום תועלת להוציא דין ברור לאמתו, לכן לא ישר דרך זה בעיניו, וע"ע מכתב זה, אמנם מר זכריה הוא גדול מאוד בעיניו, וכבר למד מעצמו וטרח באותו משא ומתן והפירוש ויחשוב שהוא יחיד בדורו שהגיע אל התכלית וכו', וכבר אמרו דבר קטן הויות דאביי ורבא ואם זה אצלי דבר קטן, כיצד אשית לב לאיש מסכן, שאין עני אלא בדעת וכו', ואלו הבלבולים שהוא מבלבל והקו' שהוא מקשה, כלם הם בפי' המשנה ע"ש, הרי כי רק נגד הבלבולים והויות ופירושים זרים, שמאבדים זמנו בחנם, נגד אלו יצא רבינו לקראת נשק, וחישב להשכיחם, לא כן אותן הדרשות והסברות וכללי תורה שבאו בגמרא, באלו אדרבה שם רבינו חובה עלינו לעיין בהם בכל עת ולהבין על ידו הלכות פסוקות שקבצם הוא אחד לאחד בספרו, ועל פי זה תבין גם כן להצדיק את רבינו במ"ש ספ"ד מה' יסודי התורה, אף על פי שדבר קטן קראו אותם חכמים אלו הויות דאביי ורבא, והר"ן הביאו מרן במקומו הטיח דברים נגד רבינו בזה, ובאמת ח"ו לא עלה על דעת רבינו מעולי לחשוב למוד התלמוד לדבר קטן רק אותן הפלפולים והויות המה אצלם פחות המעלה נגד הלכות פסוקות והמצאים בש"ס, עיין הקדמתו לסדר טהרות דמסיים שלא יקל הקורא בקריאת ענינים אלו, ויחשבם קלי ערך כמו דיני ממונות וסוכה ולולב, כי צריך בענינים אלו שקידה רבה להגיע לעומקם, ראינו שם שלא לבד נגד מעשה מרכבה רק גם כן נגד הלכות קביעות בסדר טהרות, חישב שאר דיני תורה לקטנים במעלה, וכן אלו הויות נגד כללי תורה והלכות ברורות כדבר קטן נחשבו; ומ"ש רבינו בהקדמתו שלא יצטרך אדם לחיבור אחר זולתו, היינו בדין והוראה כמו שביאר, ולהקל על המורה עשה זאת באסיפתו, שלא יהיה נבוך בכל שאלה וספק שמובא לפניו, ויצטרך לחפש בכל הש"ס, וגם אחר כך יהיה קשה על המורה להוציא הדין לאמתו, אבל עתה בספר זה, הנה מוצא הכל לפניו מסודר כל אחד במקומו, ועיין מכתב רבינו לר"י מלונל— שלא נתכוונתי בחיבור זה אלא לפנות הדרכים, ולהסיר המכשולים, מפני התלמידים שלא תחליש דעתם מרוב המשא ומתן, ויבאו לטעות בפסק הלכה, וכבר מעת חתימת התלמוד, קמו רבני סבוראי והגאונים לעשות הלכות פסוקות, והם סללו לרבינו המסילה לבצעות זממו, כמו בעל שאלתות וה"ג רב סעדיה גאון ור' שמואל בן חפני ואחרון הגאונים רבנא האי ואביו רבי שרירא ובפרט הר"י בן מג"ש ורבו הריף, וכבר כתב רבינו במכתבו, אם כן הוא שכל מי שכ' הלכות ועשאם כסולת נקיה, גורם לשם שמים שיתחלל, כמו שעלה על לבך כבר קדמני גאונים וגדולים שחברו חיבורם ופסקי הלכות, ורק עיקר תלונות הראב"ד ושאר גאוני זמן אחריו על מ"ש הדינים בלי הראות המקומות, גם רבינו נצטער בסוף ימיו על זה, שלא עשה מראה מקומות, אבל על כל פנים הניח שמעולם לא יזיזו דברי המשנה והתלמוד מנגד עיניהם,

הדפסה ברזולוציית מסך - להדפסה איכותית הדפס ישירות מן התכנה
כל ספרי מוהר"ץ חיות - א חיות, צבי הירש עמוד מס : 411 הודפס ע"י אוצר החכמה

ועדיין אנו ובנינו ובני בנינו משועבדים אנחנו, רק לתורת משה והנביאים והתנאים והאמוראים המקבלים האמתים, נוחלי מורשה, ורק על ידם אנו מפליאים ומשתוממים על המראה הגדול ויד החזקה אשר עשה משה לעיני בני ישראל: ומ"ש באגרתו לתלמידו אבל אני ידעתי כי בימים הבאים כשתפול הקנאה ובקשת השררה יתאוו כל בני ישראל רק אליו לבדו ויונה זולתו בלי ספק, חוץ ממי שיבקש בו דבר שיעבור בו זמנו, עיקר הכוונה במ"ש ויונח זולתו, היינו בהלכות קצובות ופסוקות מגאונים שקדמוהו, כי בענין פסקי הלכות אשר יהי' נכלל כל התורה כלה רבינו היה יחיד בדבר, ופסקי קדמונים מעטי התועלת המה נגד ספרו, אבל בלי חיבור המשנה והתלמוד, הנה רוב דברי רבינו בספרו המה כחלום בלא פתרון: ומ"ש הטוען מדוע עשה רבינו ה' כמסמרות נטועים תחת כי במשנה נזכרו שתי דיעות ביחד, למען ידעו דור אחרון לפסוק כדברי יחיד לפי ראות עיניהם ולפי צורך הזמנים, כבר אמרתי למעלה שכבר התעוררו אבות עולם בהשגות אלו וכבר שאל זאת מאתו רבי פנחס הדיין, וזה תשובת רבינו אליו, כבר אמרו חז"ל מפני מה מזכירין דברי היחיד בין חמרובין שאם יראה הב"ד דעת היחיד ויסמיך עליו, וכו', ובאותו זמן שהי' אלו עושין כך נאלו כך, והי' המקבלים והשומעים, א' קבל כדברי זה ואחד כדברי זה, מפני זה הצריך להזכיר, וכיון שחברתי אני דרך המשנה וכבר פסק התלמוד בפרט או בכלל מן הכללות שפסקו בהם הלכות, ואין שם שני מעשים למה אני מזכיר האיש שאין הלכה כמותו, ולבאר דבריו צריך אני לרמוז על היסודות אשר הצגתי במאמר משפט הוראה, שבדבר שלא עמדו למנין ולא הוכרעה במנין ובמעמד כלם רובו מתוך כלו, אזי יכולים לפסוק הלכה כיחיד, אולם היכא שכבר עמדו למנין רובו מתוך כלו, שוב נתחקה הדבר לדין תורה בחוק מצות התורה דלא תסור, ועשה דעל פי התורה אשר יורוך, והנה בשעה שסידר רבינו המשנה עמד על כל דבר למנין ובאותם הלכות שסתמם ק"ל בכ"מ הלכה כסתם משנה חוץ ממקומות מועטות כמ"ש שם, ובאותם המחלוקת אשר הביאם רבינו הקדוש במשנה, ע"כ שלא רצה לפסוק כרבים, רק שיוכלו לפסוק כיחיד, אחר שהביא דעתו במשנה ולא עשה סתם משנה כדעת הרוב, והנה רבותינו בעלי חותמי התלמוד, אשר גם הם עמדו למנין על כל מחלוקת שהי' עד זמנם לעשות הלכה ברורה שלא ישאר להמורה שום ספק, ואמרו הלכה כרב באיסורי, וכשמואל בדיני הלכה כרבה נגד ר"י, הלכה כרבא נגד אביי בר מיע"ל קג"ם, הלכה כר' יוחנן לגבי ר"ל בר משלשה דברים עד שלא נשאר לנו שום ספק ומחלוקת, אשר לא יהיה באפשרות להוציא מן כללים הללו, הלכה פסוקה, ואם לא נתבררה ההלכה במקום א', יוכל להתברר ממקום אחר כמ"ש רב אלפס ברוב המקומות, ובזה צדקו דברי הרמב"ם, כיון שבגמרא נכרעו כל המחלוקת, ולא נמצא דעת יחיד בלי הכרעה, או ממקומו או ממקום אחר, ואי אפשר ליחיד לחלוק ולבטל פסקי הלכות הללו, אשר באו בגמרא הן בפי' או שנלמדו מהכללים, ולא נמצא אופן להחזיק דעת יחיד שנתבטלה דעתו בגמרא מאשר שהגמרא נגמר במנין ואין אחר הכרעת בית דין שלם שעמדו במנין במעמד כל החכמים יחד, ודין פסקי הלכות בגמרא כדינים שבאו בסתם משנה בלי חולק, ויפה עשה הרמב"ם שהניח דעת היחידים ולא הזכירם כקו' המשנה למה מזכירין דברי היחי' אחר שאין הלכה כמותם בשום פעם, אחר הכללים שנתנו בתלמוד, ומפני זה לא הביא בס' משנה תורה שלו רק הלכות ברורות בלי חולק:

והוסיף עוד רבינו ז"ל ומפני זה בחרתי שלא ליתן מקום למינים לרדות, שהם אומרים ע"ד יחיד אתם סומכים. ואינו כך אלא אלפים ורבבות, מפי אלפים ורבבות, כדי להודיע שהקבלה הם רבים, וכו' לא שתאמר בשם פלוני, עד שיבא ממנה חרבת המינים שבעטו בתורה שבעל פה לפי שראו אותה בשם פלוני ופלוני, ודמו שלא נאמר דבר זה לעולם, אלא אותו פלוני מדעתו אמרו ע"ש, והנה ראיתי טוען זה הוסיף ע"ד עוד, וכי' שלא דעת הרמב"ם בספרו משנה תורה כדבריו במכתבו כאן,

הדפסה ברזולוציית מסך - להדפסה איכותית הדפס ישירות מן התכנה
כל ספרי מוהר"ץ חיות - א חיות, צבי הירש עמוד מס : 412 הודפס ע"י אוצר החכמה

וסתירה רואה בהם, ומה רחקו דרכיו ונתיבותיו בזה מדרך האדם השלם, אשר תולה תמיד החסרון בחוק עצמו, אולם ביאור דברי רבינו הוא אחר שהדין אצלנו דכל ענין תקנ' וגזירה שיצא מפי בית דין הגדול במנין, ד"ת יש לו ממצות התורה דלא תסור ועשה דעל פי התורה אשר יורוך, ואף על פי שלא יצא מתחלה רק מפי יחיד מכל מקום כיון שנגזר אחר זה במנין שוב דברי היחיד והמרובין שווין, כיון שבא אחר זה הסכמת מרובים עליו להחזיק תקנה זאת, וזה אינו מזיק מה דיצא מתחילה מחכם יחיד לבד, ומפני זה יפה כ' רבינו שאותם שאינם מאמינים בתורה שבעל פה ובכח עשה ולא תעשה, אשר ציותה תורה ע"ז, אצלם נראו דינים הנזכרים בשם אביי או רבא, רק כאלו יוצא מפי יחיד, וטוענים עלינו ע"ד יחיד אתם סומכים אבל אנחנו אין אנו סומכין ע"ד יחיד לבד, רק ע"פ חתימת התלמוד, שהם הסכימו לעשות ולקיים דברי יחיד. ודבר שבא עליו הסכמה מבית דין שלם במנין הוא דין רבים ותורה שבעל פה:

וראיה לדבר שרק אותן הדברים אשר אפשר להוציא הלכה ברורה מן התלמוד על ידי הפרטים שאמרו הלכה כפלוני, או על ידי הכללים שנתנו חז"ל בהוראה, רק באלו השמיט רבינו דעת יחידים, אבל באותן הדברים שאי אפשר להוציא בירור מן התלמוד, אזי גם רבינו כותב ב' הדיעות יחד בלי הכרעה. עיין רמב"ם פ"ג מהלכות שקלים ה"ט. שלחו בני עירו את שקליהם ונגנבו או נאבדו, יש מי שאומר שאותן שנפלו לשקלי השנה הם שנאבדו בתחילה, ויש מי שאומר שהשקלים הראשונים הם שהגיעו ליד גזבר בתחילה, ועיין ראב"ד שכ' מחלוקת אמוראים בירושלמי, ועיין מגדול עוז דכוונת הראב"ד שלא יטעו שמחלוקת גאונים הוא וכתב הראב"ד דמחלוקת אמוראים ומתוך שלא נכרעה שם הלכה, כ' רבינו שני דיעות בספרו,

ועיין פרק ג' מהלכות קידוש החודש הלכה י"ז, שהביא רבינו פלוגתת אמוראים (ר"ה כ' ע"א) אם מעברין החודש לצורך, היכא שעברו כבר, אם מאיימים על העדים ולא הכריע, ועיין לח"מ שם בביאור ענין פלוגתת ריב"ל ורבא בזה, וכן הביא בספרו בעי' דלא אפשטיה, עיין רמב"ם פרק ה' מהלכות עירובין ה"ט שיש בדבר ספק באמר ערכו עליו ואין ידו משגת, אם נדון בהשג יד וכו', וכן יש ספק במקדיש שדה אחוזתו למזבח, וכן יש ספק וכו', ועיין רמב"ם פרק ב' מהלכות טומאת אוכלין ה"ב יחור של תאנה שנפשח וכו', ויש בדבר ספק אם שאר אילן כמו יד או לא, וע' פ"ב מהלכות סנהדרין שכ' שהדבר צריך הכרע לענין סמיכ' בזמן הזה, וביותר עשה כן במחלוקת גאונים, בדינים שנולדו אחר חתימת התלמוד שהביא ב' דיעות יחד פעם בלי הכרעה, בפ"א מהלכות גירושין הט"ז חתמו שנים ונתנו לה בינו לבינה או הי' עידי מסירה פסולים הרי זה גט כשר, ויש מהגאונים שהורה שהוא פסול ולא הכריע שם רבינו. ופעם בהכרעה ע' פ"ב מה' עכו"ם ובפ"י מהלכות אישות ועיין פי"א מה' שחיטה ה"י, כ' יש מקומות שנהגו שאם מצאו סירכא מן אומה לבשר ולעצם אוסרים אותו, ואבא מרי מן האוסרים ואני מן המתירים, ומיעוט מתירים אפילו נדבקה לעצם לבד ואני אוסר *) ועיין פרק ב' מהלכות מקוואות הלכה ט"ו, ועיין פרק ד' מהלכות מלוה, שטען רבינו לדחות דעת גאונים מן הברייתא, ועיין פרק כ"ו מהלכות מלוה שכתב שהגאונים לא ירדו לעומק הגמרא, ועיין פרק ט"ו מהלכות מלוה שהביא נוסחאות משונות בגמרא, ועיין פ"א מהלכות איסורי ביאה, ועיין פי"א מהלכות אישות, ועיין פ"ג מהלכות טוען, ופי"ד מהלכות אישות, ופט"ז מהלכות אישות ה"ז וה"ט ופ"י מהלכות גירושין ובכל אלו המקומות דחה דעת הגאונים, ועיין עוד פ"ג מהלכות טוען ה"ח

---

*) מכאן יש ראיה שלא כדעת הט"ז יורה דעה סימן ר"מ ס"ק ג', היכא דהבן חולק עם האב בדין מן הדינים, ויש עוד פוסקים עומדים בשיטת האב, אין לו להבן להזכיר שם אביו בתוך אותן הפוסקים, והוא יחלוק עליהם, מפני כבודו של אביו, רק יוכיר סתם יש פוסקים סוברים כך וכך, ואני חולק ויעלים זכרון שם האב, אולם כאן ראינו דפרט רבינו שם אביו בין האוסרים, והוא חולק עליו וצע"ג על הטורי זהב שכתב וכריו שטה להלכת פסוקה:

הדפסה ברזולוצית מסך - להדפסה איכותית הדפס ישירות מן התכנה
כל ספרי מוהר"ץ חיות - א חיות, צבי הירש עמוד מס : 413 הודפס ע"י אוצר החכמה

ועיין פי"ב מה"א שעשה פשר בהוראת הגאונים; ועוד תראת חידוש גדול כי רבינו בנה יסודו רק על ענין מבורר בש"ס, ובדבר שאינו יכול להוציא פסק הלכה, מחמת כי הברייתות חלוקות, השמיט כל הענין, עיין פ"ז מהלכות לולב ה"ז, כך היה המנהג של אנשי ירושלים נכנס לבית הכנסת ולולבו בידו וכו', לבקר חולים ולנחם אבלים לולבו בידו ואולם רבינו לא העתיק כאן רק רישא דברייתא וסיפא דברייתא, אולם מציעתא אשר נזכר שמה לקרות בתורה ולישא כפיו מניחו על גבי קרקע, השמיט רבינו וזה חידוש גדול, עיין כפות תמרים דהתעורר על זה, והניח בצע"ג מה ראה על ככה שלא להעתיק כהלכתו ולדלג מציעתא אחר שהעתיק תחילתה וסופה של ברייתא, ועיין יד המלך הלכות שבת, אולם לשון הברייתא אשר מובא בירושלמי ס"פ לולב וערבה, נאמר שמה בברייתא במנהג של אנשי ירושלים להיפך מש"ס שלנו, שמה נאמר לקרות בתורה ולישא כפיו נותנו לחברו הניחו בארץ אסור לטלטלו, ראינו דשני ברייתות הללו

היינו ברייתא דבבלי וברייתא דירושלמי חולקי' בזה, דברייתא שלנו מתרת להניח ע"ג קרקע, וברייתא דירושלמי אמרה הניח בארץ אסור לטלטלו, ועיין מגן אברהם הלכות לולב סוף סימן תרנ"א שהתעורר באמת על זה דהרי קי"ל אין מוקצה לחצי שבת, על כל פנים כיון דב' ברייתות הללו חולקים ורבינו לא מצא מקום להכרעה, השמיט כל ענין המחלוק', ואף על גב שכלל גדול אצלנו שהלכה כבבלי נגד ירושלמי, היינו רק בדברי משא ומתן בגמרא בין אמוראים, מפני שבבלי הוא בתרא נגד ירושלמי, אבל בברייתות אשר מובאים שמה בחילוף זה מזה או שחלקו אלו הברייתות יחד אין בית הכרע עיין תוספות בכורות כ"ב ע"ב ד"ה תירום, ובספר יד מלאכי ח"ג כללי התלמוד אות ז' שמטופק בזה ולא העלה בזה דבר ברור להלכה. ע"ש, ומכאן נפשט ספיקו, שגם הרב לא הכריע, מפני מחלוקת הברייתות בבלי וירושלמי:*)

הגה"ט) והנה פלוגתא זאת בהניחו על גבי קרקע אם מותר לטלטלה או אסור, תליא בפלוגתא אשר נזכר (שבת ל"ח ע"ב) לענין אם מחזירין בשבת המאכל שסלקו מעל הבירה, ואכרינן שם, לא שנו אלא שעודן בידו, אבל הניחו על גבי קרקע בטלה לה הטמנה, והוי כמטמין לכתחילה, וחד אמר אפילו הניח על גבי קרקע מותר להחזיר, ואיכא דאמרי דהא דאסור בהניח על גבי קרקע, דוקא באין דעתו להחזיר, אבל דעתו להחזיר אפילו הניח על גבי קרקע, מותר ע"ש, ועיין (עירובין ק"ב ע"ב) לענין מחזירין רטיה בשבת, דאכרינן גם כן ל"ש אלא שפירש על גבי כלי, אבל פירש על גבי קרקע אסור להחזירה, דהוי כאלו מניח הרטיה לכתחלה, ועיין רמב"ם פרק שלישי מהלכות שבת הלכה ט', וסכ"ז מה"ש הכ"ו, דפסק באמת כן דבהניחו ע"ג קרקע בטלה הטמנה, ואין מחזירין, וכן בטלה הנחת הרטיה ואין מחזירין בשבת, והא דהשמיט בלולב דין של הירושלמי דבהניחו על גבי קרקע אסור להחזיר לידו הלולב, דזינו מפני שבלולב היה דעתו להחזיר, דהרי אנשי ירושלים היו נוטלים עוד הפעם לידם את הלולב אחר כך, לילך עמו לבקר חולים ולניחום אבלים, ובדעתו להחזירו או הוא פלוגתא בזה, אם בטלה הטמנה בהניחו על גבי קרקע בשבת שם, ובזה פליגי גם כן בברייתא דבבלי וירושלמי, ותבין זאת הפליאה שגם שם בס"ג מהלכות שבת ה"י השמיט רבינו החילוק בין דעתו להחזיר או לא ומרן בכ"מ שם התעורר ע"ז שלא חילק רבינו בין דעתו להחזיר ולאין דעתו להחזיר, אבל עתה תראה האמת כיון דברייתא בבלי וירושלמי פליגי לענין טלטול לולב אם בטל' הנטילה בהניחו על גבי קרקע, ולא הכריע רבינו שם והשמיט אמצעית מברייתא, וגם כאן בהלכות שבת השמיט חילוק זה מפני שלא ידע להכריע, ואמתות הדבר איך שני ענינים שייכים זה בזה, תראה מן הירושלמי שבת פ"ג סוף הלכה א' נטלו מבעוד יום וקידש עליו היום, רבי סימון דתרי בר' אושע הניח בארץ אסור לטלטלה, והנה כל ענין משא ומתן שם הוא רק לענין החזרה על גבי כירה בשבת, אבל ענין טלטול מאן דכר שמי', וכי אסור לטלטל המאכל בשבת והכלים, והנה הר"ן וכן בעל קרבן אהרן הביאו דברי הירושלמי, לענין להחזירו, והעלימו עין כי נזכר כאן אסור לטלטלה ואין יכר לענין להחזירו, אבל ראה קורא נעים אמתת הדבר וישכית לבך לדברים הללו, כי הנה דוכו של הירושלמי לקצר הן בתשובות והן בפשיטות, והנה ברייתא זאת דהניחו על גבי קרקע אסור, הוא בעצמה ברייתא דס"ם לולב במנהג של אנשי ירושלים, ונאמר שם בברייתא לשאת כפיו ולקרו' בתורה נותנו לחברו הניח על גבי קרקע אסור לטלטלה ושם מיירי לענין טלטל, והביא הירושלמי כאן לענין הטמנה בשבת ברייתא זאת כמו שראינו בלולב בהנחה על גבי קרקע בטלה נטילה ראשונה, הוא הדין גם לענין הטמנה בטלה לה על ידי הנחה על גבי קרקע, ולשון אסור לטלטלה הוא לשון ברייתא דסוכה, וזה אמת ומציאה יקרה מאוד בעיני:

הדפסה ברזולוצית מסך - להדפסה איכותית הדפס ישירות מן התכנה
כל ספרי מוהר"ץ חיות - א חיות, צבי הירש עמוד מס : 414 הודפס ע"י אוצר החכמה

ועתה נעתיק עצמינו לזה אשר העליל הטוען עליו, כי עדיין אנחנו משועבדים לאריסטו כי דברי רבינו בהלכות יסודי התורה והלכות דיעות, לקוחים המה מאתו, הנה בחדושי על הרמב"ם בארתי והראיתי שכל דבריו בה' אלו נובעים ובאו ממעין נאמן תורה שבכתב ושבעל פה אלא שחז"ל דברו בקצרה וברמז, ורק על ידי חכמת יוונית בא רבינו אל תוכן הכוונה הצפונה בתוך דבריהם, והא לך ראיות ברורות על זה הענין מדברי רביט בעצמו בכמה מקומות, עיין מורה פרק שבעים לראשון וז"ל, דע כי החכמות הרבות אשר הי' באומתנו, באמתת אלו ענינים נאבדו באורך הזמן ובשלוט האומות עלינו וכו', ואם תורה שבעל פה נפלה בו הקפדה מהשאירו לעד בחיבור מפורסם לבני אדם כלם, למה שיגיע ממנו ההפסד, כ"ש שיחובר מאלו סתרי תורה לבני אדם כלם, אבל היה נמסרים מיחידי סגולות ליחידי סגולות וכו', ולא תמצא מהם אלא הערות קטנות ורמיזות, באו בתלמוד ומדרשות, והם גרגרי לב מעטים, עליהם קליפות רבות, עד שהתעסקו בני אדם כלם בקליפות, וחשבו שאין תחתיו לב בשום פנים ע"ש, ועיין מורה פכ"ט לשני "וכבר באו מן הרמיזות והערות רבות בדברי חז"ל ליחידים מהם גם כן, אלא שהמה מעורבות בדברים אחרים, ולזה תמצאנו תמיד באלו הסתרים, אזכיר מאמר האחד אשר הוא פינת הדבר, ואניח השאר למי שראוי שיונח לו ע"ש, ועיין מורה פי"א לשני ואלו ענינים כבר זכרנו שאינם סותרים דבר מה שזכרוהו הנביאים וחכמי תורתנו, כי אומתנו אומה חכמה שלימה, כמו שביאר יתעלה על ידי האדון אשר השלימנו, רק עם חכם ונבון הגוי הגדול הזה, וגו', אך כאשר אבדו טובתינו אנשי האמת ואבדה חכמתינו וחבורנו, ונעתקו אלינו דעותיהם וכו', שבו אלו הדיעות הפלסופיות כאלו הם נכרים מתורתנו, כזרותם מדיעות הסכלים, ואין הענין כן ע"ש, ועיין ס"פ י"ד ל"ג" לא תבקש ממני שיסכים כל מה שזכרוהו מענין התבונה, למה שהענין נמצא, כי החכמות הלמודיות היו בזמנים הללו חסרות, ולא דברו בהם על צד הקבלה מהנביאים, רק מאשר הם חכמי דורות בענינם או מאשר שמעו מחכמי דורות, ולא מפני זה אומר בדברים שאמצא להם מסכימים, שהם בלתי אמתיות או נפלו במקרה, אבל כל מה שאפשר לפרש דברי האדם עד שיסכימו למציאות, אשר התבאר במופת, הוא יותר ראוי להאדם המעולה המודה על האמת לעשותו ע"ש", על כל פנים הראה רבינו למדי דרכו, כי למען הבין סודות נעלמות בדברי חז"ל, ראה רבינו ללמוד חכמות אלו, כמ"ש במכתבו לר' הכהן מלינול בשאלות ותשובות פאר הדור, כי לקחם לרקחות ולטבחות להיות משמשות בקודש ע"ש, והמה אצלו רק מסייע שיש בו ממש, לפענח נעלמות בדחז"ל אשר אינם מובנים בלתי למעיין בשרשי החכמות על אמתתן, וגם בזה מתרץ דבריו פי"ז מהלכות קידוש החודש הב"ה "מפני שספרינו נאבדו מאתנו וכל דבריהם של היוונים בראיות ברורות שאין בהם דופי, ואין חוששין להמחבר כיון שנתברר בראיות שאין בהם דופי, אנו סומכין על זה האיש שאמרו או שלמדו על הראיה שנתגלתה וטעם שנודע ע"ש, ועיין מורה פ"ח לשני וז"ל, לענין מה שנצחו חכמי אומות העולם לחכמינו, כי הענינים העיונים אמנם דיבר בהם כפי שהביא עליו העיון, ולזה יאומן מה שהתאמת מופתו ע"ש, אבל לא שסמך רבינו ראשו ורובו על חכמי יון:

והרי תראה באמונת החידוש אשר אריסטו בירר בראיות שהעולם הוא קדמון, ובנה חומה בצורה על היסוד הזה לדעתו, אולם כיון שראה רבינו שאמונה זאת תסתור יסודי תורת משה, סתר בנינו עיין כמורה פ' כ"ה לשני ועיין מ"ש ס"פ כ"ג לשני

הגה*) ראינו עוד שרבינו ז"ל בא להשיב על הטוענים אשר רבו בזמנו וגם בזמנינו זה, שאומרים שכל הכוונות והסברות בשרשי החכמת אשר מעמיסים היום בדברי חז"ל לא עלה מעולם על לבם, רק כתבו על פי מקרה והזדמן, ובא רבינו להראות כי כמעט הוא חובה על האדם, לפרש דברי זולתו, שיסכימו לאמת ולא שיהיו חולים כי במקרה הוציאו מלים הללו מפיהם:

הדפסה ברזולוצית מסך - להדפסה איכותית הדפס ישירות מן התכנה
כל ספרי מוהר"ץ חיות - א חיות, צבי הירש עמוד מס : 415 הודפס ע"י אוצר החכמה

אוצר החכמה

"אריסטו באמתת דבריו מביא מאמר ספורי מהויית הצבא, ובכיוצא בזה נאמר לא תהא תורה שלימה שלנו כשיחה בטילה שלהם, ואיך לא נסמוך אנחנו במאמר משה ואברהם" ועוד כתב רבינו שם במורה פי"ז לשני לשמור הכללים שנותן "כי הוא חומה בצורה בנתיה סביב לתורה מקיף בה מכל צד, ימנע בה כל אבן משליך" ואפילו ענינים שאין סותרים בעצמם פנת התורה, אם לא הי' דברי היוונים בלי סמיכה מדיעות חז"ל, בלי ספק לא היה רבינו מסכים לזה, לבנות יסוד עליהם באמונתנו, אבל עתה שמצא דברי חז"ל מפורשים באגדות ומדרשות, אשר אי אפשר לפרשם רק על פי יסודות שבנו חכמי יון, ועל ידי אלו ההקדמות אנו רואים ומכירים את שלנו, כי אצלנו היתה למנה בראשית וראשונה, ונשתכחה ונשארו רמזים קטנים, ועל ידי השרשים של חכמי יון שבה למעיינה ולמקומה הראשון, ומגיעים אנו אל תוכן כוונתיהם, ועתה אין אנחנו משועבדים בכל אלו לאריסטו ולמפורשיו הערביים, רק להנביאים והחכמים אשר מהם יצאו הדברים בתחלה:

וידענו גם כן חכמת סוד העיבור היה נמסר לשבט יששכר, והקדוש ברוך הוא השביע לישראל שלא יגלו רז זה לשום איש (כתובות קי"א ע"א) והיתה ברייתא זאת דסוד העיבור אצלנו בזמן אמוראים (ר"ה י"ח) "ידע מה דתניא בסוד העיבור" ועיין כוזרי מאמר ד' סימן כ"ה, ועיין מ"ש רבינו פי"ז מהלכות קידוש החודש הלכה כ"ה "אבל הספרים שחברו חכמי ישראל מיששכר שהיו בימי נביאים לא הגיעו אלינו" ועיין כוזרי מאמר ד' מענין חכמת הרפואה והניגון שהיתה אצלנו, ומעשה בראשית ומעשה מרכבה הי' אצלנו בריתות, מדברים מאלו הרמזים והסודות (עיין רש"י חגיגה י"ג ע"א ובירושלמי פ"ב דחגיגה) ואכ"מ, ונאמן עלינו הדיין הרמב"ן אשר אמר בהשגותיו לספר המצות שורש א', כי הרב בנה חומה גדולה ובצורה סביב לדברי חז"ל, ובכתב התנצלות למורה כתב הרמב"ן, כי רבינו בנה בתלמוד מגדל עוז, מאשר היה ביראת אלהיו דבוק וחושק, ובתלמודנו נושק, אוהב דברי חכמים ומחבקם, הם מחמד עיניו ועטרת ראשו, וכי השמיט כל תקנה וגזירה ולא עשה סייג לתורה או העלים עיניו מעירובין וידים, ואם שכח עומר בגורן ועוף וגבינה נאכלין באפיקורן, הלא החמיר בהם עיין שם:

וידענו דרך רבינו והתנהגותו בקודש, כי כתב לעצמו ספר תורה ארכו כהקפו, עיין פ"ט מהלכות ספר תורה ועיין מאור עינים ח"ב מן אמרי בינה, כי נסע למרחוק ימים רבים מאשר נודע לו כי במדינות צרפת, נמצא עדיין ספר תורה של עזרא, וכשראה ספר זה מסכים לפתיחות וסתימות מספר תורה שלו, קבע לו יום זה ליום טוב, ועיין פ"ה מהלכות תענית ה"י, שמעולם לא אכל ערב ט"ב, אפילו תבשיל של עדשים, רק לחם ומים, ובמכתבו להדיין רבי פנחס מעיד על עצמו שמים וארץ, שמעולם לא ביטל טבילת קרי, אף על פי שהדין שאין דברי תורה מקבלין טומאה, ועיין רבינו יונה פ"ב דברכות, וכבר ידועים מליו הנוראים בענין הכהן שנשא גרושה, ובדין מי שרקם בלבושו פ' ציצית, עיין שאלות ותשובות פאר הדור, ואיך עמד בכל עח לגדור גדר לעמוד בפרץ, ולהחזיר תוקף התורה לאיתנו, והן ד"ת והן דחז"ל שניהם היו חשובים וספונים בעיניו, והוא היה הראשון אשר נתן התוקף לדברי חז"ל לכל העובר על תקנה וגזירה עובר בלא תסור ועשה דעל פי התורה אשר יורוך, וכל הענינים החדשים שחדשו חז"ל נתקיימו על פי התורה שציותה לשמוע מהם בכל אשר יתקנו ויגזרו:

ולא לבד כי החשיב דברי חז"ל לקבעם בספרו, ולהטיל עלינו חובה בדברים הנוגעים באמונה ודינים והלכות, רק אפילו אותן הענינים שאינם הלכה ואין גוזר אותם הקש הטבע גם כן, מכל מקום כיון שמפי חז"ל המה נובעים, לא נמנע רבינו לעשות אותם עקרים קבועים בהוראה, כמו דין קטלנית פכ"א מהלכות אישות, ואם היקל בתשובתו כאשר רמז מרן, ועיין תשובת ר"מ אלשקר סימן ע"ט, מכל מקום לענין הלכה לא סר להעתיק דברי חז"ל וכן כתב שם עוד בת כהן לא תנשא לעם הארץ, ואם נשא אין זיווגן עולה

הדפסה ברזולוצית מסך - להדפסה איכותית הדפס ישירות מן התכנה
כל ספרי מוהר"ץ חיות - א חיות, צבי הירש עמוד מס : 416 הודפס ע"י אוצר החכמה

יפה אלא מת בלא בנים, או מת הוא או היא במהרה עיין שם, וכי זה ענין שהקש השכל מסכים לזה, שנישואין אלו יגרמו לאחד מהצדדים מיתה, וכן אין דבר זה נחוץ גם כן להלכה למעשה, ואין אלו רק דברים שאמרו חז"ל, מצד שידעו המקרים בעולם טרם נתהוו, ורבינו לא נמנע להעתיקם, וכן כתב פ"ג מהלכות סוטה הי"ז שבאותה שעה שתמית הסוטה על ידי צביתת הבטן ונפילת הירך, ימית גם כן הנואף שהשקה אותה על ידו בכל מקום שהוא, ויארעו לו מאורעות שארעו לה, לצבות בטן ולנפיל ירך, וגם זה אינם רק נסים שבאו ע"י אמונה תוריות לבד. כפי מה שהנחילנו חז"ל בתורה שבעל פה, ועיין מ"ש רבינו סוף הלכות טומאת צרעת, כי כל נגעי בתים אינם בטבע, רק נסים מנסי התורה, ועונש להמדבר לשון הרע, ועיין מה שכתב מרן בב"ל בית יוסף טוי"ד קפ"א, על דברי הטור וז"ל, ואני אומר חס לי' לרבינו הרמב"ם שיאמר דבר זה, כי מי חש לכבוד התורה והמצות יותר ממנו, ודבריו בהלכות מעילה ותמורה יוכיחו על זה- ע"ש, ורואים אנו כי גם מרן מעורר אותנו על זה, כי כל דברי הרב המה נעימים ונחמדים על אוזן שומעת, מביעים יראה ומוסר לא לבד מאותן הקבועים ביסודות השכל, כי גם בעניני תורה, אשר נמצאו בהם דברים נסים, גם על אלו ירה אבן פינה, ומי שדברי אריסטו ליסוד ועיקר בעיניו אינו מורה ומלמד דברים קדושים כאלה, וכבר האריך בספרו המורה פי"ד ט"ו ט"ז י"ז לשני, להקהות שיניו של אריסטו באמונת הקדמות, וכי כי באמונה זאת תפול התורה בכללה, והחליט רבינו שכל מה שידבר אריסטו ממה שלמעלה מגלגל הירח, הוא רק כדמות מחשבה וסברא, לא שיבנה אדם יסוד על דבריו ודי בזה להביא ראיה על עוצם אמונתו של רבינו בתורת משה, אחרי שבימים קדמונים, דברו אריסטו במושכלות, שבו לאמת גמור, וכל המהרהר אחריו כאלו מהרהר אחר דברים שנודעים בחוש, ורבינו עצמו כתב במכתבו "כי אריסטו הוא תכלית שכל האדם במה שהוא אדם, אבל במה שנוגע לתורה

והנבואה, אלו הם למעלה מהשכלה ותבונת אנושית" וביטל דבריו לגמרי, ותשמע עוד דברי בסמוך בענין זה, ומכאן תשכיל ותדע כי בעלילה בא הטוען עליו, שהיה משועבד רק לאריסטו ופילסופי זמנו, ומכל המדובר למעלה ראינו שלא היה משועבד רק לדברי הנביאים וחז"ל ותורתם שמר ולא חבק חיק זרים, רק בעת ההכרח שהיה צריך לעמוד על ידי אלו על סוף דברי חז"ל, ולבאר רזי התורה וסודות הנבואה, היה חכמתם אלו רק עוזרים ותומכים, ומי שיש לו דיעה שלימה בלבבו יבין מעצמו כי כל מגמת רבינו בספריו היתה רק להעניד דברי חז"ל עטרה לראשינו לנטלם לנשאם ולהבינם לכל תלמיד עם מבין.

פ ר ק ר ב י ע י

והנה טרם שאסיר דיבות הטוען בד' מראות נגעים שהראה באמונות וביסודות רבינו, אחשוב למשפט להציג מקודם הפעולות שפעל רבינו לטובת עמו, לסלול להנבוכים דרך הישר, ולעקור אמונות נפסדות, ודיעות נכזבות, אשר נשתרשו בלב ההמון בזמנו, כמו בענין זה שהקדוש ברוך הוא איננו גוף ולא כח בגוף, ואינו בעל תוארים, הנה לפי מה ששמענו ולפי מה שמספר הרב בעצמו, טעו העם אז בעיקר זה, וחשבו כלם שהשם יתברך הוא בעל צורה, רק גדול במהותו ואיכותו יותר מצורת הגלגלים ואף החכמים והתורניים לא נטו בזה מפשוטי המקראות, ומן האגדות אשר פשוטם מורה על זה, שהשם יתברך הוא בעל צורה ותמונה, ויש לו תוארים, וכמה טרח ויגע הרב ז"ל להרחיק דעה נפסדה הלזו, ולהראות עד היכן עיקר זה שכ' בתורה כי לא ראיתם כל תמונה מגיע, ועם מה שאמרי חז"ל אין למעלה לא עורף לא עיפוי, וכן מה שאמרו במכילתא לא נאמר רק לשבר את האוזן, נותן לבריות סימן הניכר להם, ואלמלא

הדפסה ברזולוציית מסך - להדפסה איכותית הדפס ישירות מן התכנה
כל ספרי מוהר"ץ חיות - א חיות, צבי הירש עמוד מס : 417 הודפס ע"י אוצר החכמה

פעל למען עמו רק בפינה זאת, אזי יצא ידי חובתו יותר מכל הגאונים שקדמו אליו, כאשר העידו הבדרשי וראש גולה מדמשק במכתבם, שראו אנשים גדולים מיחסים לקב"ה צורה ומקום, וכן העיד הרמב"ן בהתנצלות המורה על זה, ורק רבינו בחכמתו הציל המון הרב הזה שלא יהי' משוקעים עוד באמונה מקולקלה כזאת, ות"ל מקצה המזרח ועד קצה המערב נעקרה דיעה נפסדה זאת מאתנו, וכלם מאמינים שהשם יתברך איננו גוף ולא כח בגוף, וגם המקובלים כלם בפה אחד ענו ואמרו שהרבה פעל בזה: ומצד השני השתדל בכל עוז לעמוד נגד התועים שנטו אחר אריסטו באמונות קדמות העולם, ובתחילה הראה כי אין לאריסטו ע"ז מופת חותך, ומחשבות אומדיות לבד הן, כי אין לקחת ראיה מן הדברים הנמצאים כבר, על טבע המציאות בעת שהתנועעו לצאת, כי כל מתחדש טבעו אחר התחדשו והשלמו, בלתי טבעו בעת התהוותו והתחלתו ביציאה מן הכח אל הפועל, עיין מורה פי"ז לשני, לכן החליט רבינו לבטל דיעה זאת, והרבה עשה למען התורה, אחר שנודע לנו איך החזיק רבינו בשאר דיעותיו, והיה גם לפי דעתו תכלית שכל אדם כמ"ש לעיל, וערך שני אלפים שנה, היו כל החכמים מקצה הארץ, נוטים אחר סברותיו כאשר ישאל איש בדבר אלקים, כמו שנודע לכל מעיין בקורות חכמת האלהית, וכמעט שהיתה השתדלותו זאת גדולה כהשתדלות הראשון, בהרחקת הגשמיות, יהי נועם ה' בהכלו ויתלונן בצל שדי על הטיב אשר עשה למעננו*): כי גם לשיטת הרמב"ם התורה לא תבטל ותהרוס ענינים המושגים

---

*) ראיתי רבים וכן שלימים משלובי אמוני ישראל, תפסו על רבינו, מדוע כתב במורה פכ"ה לשני ז"ל, דע כי אין בריחתינו מן המאמר בקדמות, מפני הכתובים שבאו בתורה בהיות העולם בחודש, כי אין הכתובים המורים על החידוש יותר מן המורים על היותו השם יתברך גשם, ושערי הפרושים לא ננעלו, ולא נמנעי' מאפשר לפרשם כמו שעשינו בהרחקות הגשמיות ע"ש, ונראה מדבריו כי אם היו על קדמות העולם מופת חותך היה בפרוש גם דברי הכתובים אחר דיעה זאת, ולכאורה הרבה פעמים הראה רבינו כי באמונה זאת תפול כל התורה בכללה, אבל המעיין היטב פרק זה יראה שלא כוון רבינו על דעת אריסטו, רק על דרך הקדמות שהאמין אפלטון, שרק חומר קדום לא נברא, ועל דרך זה היה אפשר לפרש הכתובים במעשה בראשית, שהשם יתברך פעל בחומר הזה בדעתו הפשוט, שהיה פושט צורה והלביש צורה אחרת, ושינה כל נמצא אחר חכמתו ורצונו, אולם על דרך אריסטו כי שלימות העולם כמו שהוא עתה, אינו נברא והוא קדמון בצורה זאת אשר לעינינו, הנה אין באפשרות כלל על דרך זה לפרש התורה, והנסים שבאו בתורה בשום אופן, רק כמ"ש רבינו על דרך הריחוק והזרות, כדרך בעלי התוך מן הישמעאלים, ויצאו למין מן ההוייה ע"ש, אולם גם ענין הקדמות כפי שהאמין אפלטון הוא גם כן מכחיש בתורת משה, כמ"ש רבינו פ"ג מה"ת ה"ג שלשה הם הבופרים מי שאומר שאין לבדו הראשון, וכתב הראב"ד שם כאותו שאמר אלהיכם איי גדול, אלא שנצא לו סממנים תוהו ובוהו, ועיין מה שאכתוב בסוף המאמר, ובעיקר הדבר ראיתי לברר דברים חדשים בשיטת רבינו, ולבאר הרבה מקראות בתורה על פי דרכו ושיטתו, באופן נעים ונחמד לפע"ד, לא יערכם זהב וכלי סז, והנה הרמב"ם שם לו למטרה, בהרבה מפרקיו, להראות כי התורה לא באה ללמד אותנו חכמות, רק ללבד אותנו חוקים ומשפטים צדיקים, ולהודיע לנו דרך ההתנהגות בין אדם ליוצרו, ועל איזה דרך ואופן נישר אורחותנו נגד זולתו, ואיך יהיה נימוסי המלכים והשופטים כל אלו המשפטים באו לנו מאת הש"י, על ידי אותות ונסים יוצאים מגדר הטבע, בהשתנות סדרי בראשית, אולם בעקרי אמונה כמציאות השם יתברך, ושכר ועונש לעולם הבא, והשגחה, כל אלו הענינים תניח אותם התורה על מה שכבר נתאמתו במופת, על ידי חקי השכל, ועל ידי שנתברר לעם בשעת קבלת התורה בשעה שהגיעו למעלת הנבואה, והשיגו גם המושכלות, ואף הנשים והקטנים אשר נתאספו יחד במעמד הנבחר, ואין בטבעם להשכיל ענינים רמים ונשגבים הללו, אשר לא יגיעו אצלנו רק א' מעולה מבעלי הסגור, מ"מ זה היה גס מיוחד בשעת מעמד הנבחר, שהגיעו כלל העם למעלת הנבואה, כמ"ש המורה, ר"ם ט"ז לשני, כי התורה נקובלת מצד הנבואה, אשר תבאר ענינים אין בכח העיון להשיגם, וביותר מזה כ' פרק ל"ח לשני, כי להנביאים יגיעו להם השגות עיוניות, והנבואה תשלים כח הדברי, שידע ענינים נאמני המציאות כאלו השיגו מהקדמות עיוניות ע"ש, הרי שביאר לנו רבינו דבר חדש, כי בהעדר כל ההקדמות הנחוצות וההכרחיות לחכמת האלהית, אשר לא יגיע אליו רק אחר הטורח והיגיעה, ואחר אשר אסף המשחוקק בחפניו למודים שונים מחכמת הטבע והגיון ולמודיות, אולם הנביאים יודעים כל ענייני המציאות, ומשכילים בהם ובגיעים לעצם החכמה כאלו למדו אותה עם כל ההקדמות העוזרות להגיע אל מניעותה ולא לבד שיודע העתידות מצד דבור ד' שבא אליו, ולא לבד שיודע יסודי החכמות ואמונה מצד הנבואה, רק שנוסף על זה תלמד אותו כל חכמת האלהית ככל הצורך, ומבין אותה עד

הדפסה ברזולוצית מסך - להדפסה איכותית הדפס ישירות מן התכנה
כל ספרי מוהר"ץ חיות - א חיות, צבי הירש עמוד מס : 418 הודפס ע"י אוצר החכמה

בשכל, ולא תכזב אותם רק תתעסי לקיימם, ולא תכחיש אלו הענינים, בשום פנים ומרח בזה רבינו להראות כי אין לאריסטו מופת חותך על קדמות העולם, והתורה לא תתקיים בשום אופן על ידי אמונה זאת, לכן התורה הוא אמתית ומבוררת ודעת אריסטו בטלה בזה, ועתה יראה הטוען איך שקר בדא מלבי, כי הרמב"ם נמשך רק אחר דעתו, ואף בדבר שמכחיש התורה חפש פירושים זרים להתאחדם, חלילה וחס לרבינו מזה הרי אומר בפירוש שהיה נקל לפרש פירושים, אולם לא רצה לקיימם אחר שיסודי דתינו שהעולם מחודש, לכן נתבטלה שיטת אריסטו לגמרי, זה ענין גדול אשר עשה למען עמו למי שיודע איך

גדול היה האיש הזה ודיעותיו בעיני כל בעלי מדע אז, והוא היה הראשון אשר בפינה ואת בטל דבריו:

נשוב עתה לשארי פעולתי של רבינו אשר פעל למען עמו, הנה הציג לנו עקרים שלשה עשר באמונה למען דעת כל איש ישראל העניגים הראשים, אשר צריך כל איש להאמין, ואם נתקלקל עיקר אחד אזי בשם ישראל לא יכונה, ונחלק מאתנו, והטוען טען כי הוא המצאה חדשה אשר לא עלתה על לב קדמונינו, ומה מתוק דברי ר"ש הנגיד במבוא התלמוד, במה שכתב כל מחלוקת שהוא בדעת לבד ולא במעשה, לא יגזור בו הלכה כדברי פלוני, והרמב"ם עשה בהיפוך קבע זה אנו חייבים

תכליתה, כאלו התעסק כל ימיו רק בחכמה זאת לבד: וזה הוא הענין ג"כ מ"ש רבי הרמב"ם פ"ח מה' יסודי התורה ה"א, משה רבינו לא האמינו בו ישראל מפני האותות שעשה שכל המאמין על פי אותות יש בלבו דופי, שאפשר שיעשה הדבר בלט וכישוף, אלא כל האותות שעשה משה במד' לפי הצורך עשאן, לא להביא ראיה על הנבואה וכו', צורכנו למזון הוריד לנו את המן צמאו בקע להם האבן וכו', ובמה האמינו בו במעמד הר סיני, שעינינו ראו ולא זר, ואזנינו שמעו ולא אחר, את האש והקולות והלפידים וכו', ומנין שמעמד הר סיני לבדו הוא הראיה לנבואתו שהוא אמת, שאין בלבם דופי שנאמר הנה אנכי בא אליך בעב הענן בעבור ישמע העם בדברי עמך, וגם בך יאמינו לעולם, מכלל שקודם לזה לא האמינו נאמנות שעוכדת לעולם, אלא נאמנות שיש אחריה הרהור ומחשבה עכ"ל, ומאחר שידענו דרכו של רבינו, שבכל מקום אינו כותב דבר מדעתו בלתי אם אומר יראה לי, וזולת זה דבריו נובעים בכל עת ממקור מים חיים, מקרא מפורש או דברי חז"ל הנאמנים, לכן בע"כ גם כאן לא מס"ע אמרם רק דבריו מבוארים בתורת משה במראה הסמה, וצריך אני להקדים דבריו במורה פס"ג לראשון, במראות הסנה אחר שביאר כי משה רבינו היה השליח הראשון, שהיה בעולם לצוות בשליחותו ובמקודתו יתברך, להוהיר בני אדם על פעולותיהם, כי כי מטר לו השם יתברך גם כן במעמד זה, ראיות מופתיות מיוסדות על חוקי הגיון, למען יתאמת אצלו מציאת השם יתברך, כי הוא יתברך נמצא ולא במציאות, כ' וז"ל שכל בני אדם או חוץ יחידים, לא היו נבדלים מן המורגש, ולא השלמו שלימות שכלי, ולפדהו ה' או מדע שיגיעהו אליהם, לאמת אצלם מציאות ד', והוא אחיה אשר אהיה, והיה זה באור ענין שנמצא לא במציאות, יתייחס אליו יתברך, הוא עצמיותו לא נעדר ולא יעדר, וכאשר הודיעהו יתברך הראיות אשר יתקיים מציאותו אצל חכמיהם, כי

אחרי זה בא לך ואספת את זקני ישראל, ויעד לו שהם יבינו כה שהודעתי לך ויקבלוהו, והוא אמרו ושמעו לקולך ע"ש, ראינו לפ"ד כי השם יתברך מטר למשה להתאמת שליחותו, שני ענינים נפרדים אשר יבא בהם אל העם, ענין ראשון היינו מופתים תותכים נבנו על חוקי התבונה, למען יתקיים אצל הזקנים מציאותו יתעלה, וגם מטר לו אותות יוצאות מגדר סבע להאמית שליחותו אצל העם, אשר אין לדם חלק בבינה, ולא יבינו ראיות מופתיות אשר נבנו על פי הגיון, והיה המטה שנהפך לנחש ומים לדם מסמיקים כעת, שיתפעלו העם ממראות עין, והשאיר הבירור למעמד הר סיני, כמו שיעדם בהוציאך ממצרים תעבדון אלהים על דהר הזה, שאז יהיו כלם נביאים משיגים ענייני נאמני המציאות במראה הנבואה ושלימות בעיון ובשכל, יותר ממה שמגיעים אליהם החכמים אחר השקידה, ועיין מורה פל"ג לשני כי מה שבא בדברי חז"ל אנכי ולא יהיה לך מפי הגבורה שמענו, היינו כפי גבורות המופת, ורוצים בזה שהם הגיעו אליהם כמו שהגיעו למשה, ולא היה משה מגיעם אליהם, וזה מפני ששני אלו השרשים מציאות האל יתברך והיותו אחד, אמנם יושג בעיון אנושי, וכל מה שנודע במופת, כשפט הנביא בו ומשפט כל מי שידעהו שזה באין יתרון, ולא נודעו שני השרשים מצד הנבואה לבד, אמרה התורה אתה הראית לדעת כי ד' הוא האלהים וגו' ע"ש, ראינו כי לדעתו השיגו במעמד הנבחר על ידי הנבואה שבאה עליהם אז, שני עקרי הדת דרך כופת, וכבר כתב חכם גדול אחר, שבכל עת שעולה ברצון השם יתברך, שכלל בני אדם ישיגו בטעם אחד אמתת ענין אחד, אזי מזמין שלוחים נאמנים לעורר הלבבות, ותכין השגחה עליונה אופנים מועילים, להכשיר בני אדם להגיע למעלה זאת, כן נאמר וכן נאמין אנחנו, הרודפים אחר דת משה, ואחר כה שהורו לנו רבותינו מעתיקי השמועה, מאחר שמעמד הנבחר הוא היסוד ובנין הקיים, אשר על ידי זה לא

הדפסה ברזולוצית מסך - להדפסה איכותית הדפס ישירות מן התכנה
כל ספרי מוהר"ץ חיות - א חיות, צבי הירש עמוד מס: 419 הודפס ע"י אוצר החכמה

להאמין, הפעם בושתי וגם נכלמתי כי נח עיניו מראות, והביא דברי הר"ש הנגיד הלא הרב עצמו אומר כן בפי' המשנה פ' חלק, בהך פלוגתא אם אנשי דור המבול, יש להם חלק לעולם הבא, או לא כתב "וכבר זכרתי פעמים רבות, שכל מחלוקת שלא יהיה רק לאמונה, ולא למעשה אין לך לפסוק הלכה" ע"ש, ומ"ש שכבר זכר כן הרבה פעמים, לא מצאתי רק פעם א', בפי' המשנה ראשונה דשבועות, בהך דעל מה הפר והשעיר בפנים ושבחוץ מכפרים, כ' "כיון שאין כאן הלכה למעשה רק אמונת דבר לבד, אין כאן מקום לפסק הלכה" ע"ש, ועיין ספר המצות לא תעשה קל"ג "וכבר בארנו בפי' המשנה, כל מחלוקת שהוא בסברא ולא במעשה, לא נפסוק הלכה" ומאמר תחיית המתים אשר השתמש הטוען לרעתו של רבינו ולא לטובה, נזכר גם כן לענין פלוגתת חז"ל פ' חלק אם מתי יחזקאל אמת או משל הי', כתב "וכל דבר שיש מחלוקת שלא יבא לידי מעשה, אפשר להכריע אחד משני המאמרים" ואם כן גם דברי רבינו מתוקים, רק לא ירד הטוען לעומק הדבר, וערבב ענינים רחוקים זה מזה ואינם דומים בשום צד, כי בפרטי הדברים אם אנשי מבול ועשרת השבטים יש להם חלק לעולם הבא, בודאי אין מקום לפסק הלכה, אולם ביסודות הדת אשר כבר הקדים, כי אם נתקלקל לא' ביסודות אלו במחשבה

נמעדו אשורנו מני דרך עד כה, ואשר על זה אמרה תורה דגני בא אליך בעב הענן בעבור ישמע העם בדברי עמך, וגם בך יאמינו לעולם, ועב הענן נקרא מסך מבדיל ומחיצה מפסקת, בין האדם אשר בעפר יסודו, ובין השגות שכליות, והם צורכי הגוף, עיין מ"מ פ"ח לשלישי והשגת משה רבינו היתה בכל עת השגה זכה וברורה, בלי עירוב שום סיג ודמיון, וזה נקרא בפי חז"ל אספקלריא המאירה, אולם שארי הנביאים או כל האנשים אשר באו כמעמד זה, אף על גב שהשיגו ענינים עיונים אז, בכל זאת לא הגיעו למעלת משה רבינו, ואמר הקב"ה הנה אנכי בא אליך בעב הענן, אף על פי שאתה ראוי למעלה גדולה מזאת ההשגה, ואין צורך להשגתך שום עב הענן ומחיצה מפסקת, בכל זאת מפני שרוצה אנכי כדי שישמעו שאר העם בדברי עמך, והם אינם ראויים רק למדרגת שאר נביאים בעירוב עם הדמיון ומסך מבדיל, ומפני זה גם לך אני בא במראה זאת, עיין דרשות הר"ן, ואחרי זה לאחר המעמד אמר לרם שוכו לכם לאהלכם, היינו שיחזרו להיות כשאר אנשים לאהל הגוף, עיין רמב"ם פ"ז מהלכות יסודי התורה ה"ו, ועיין מורה פכ"ד לשלישי, בביאור ענין נסיון, שפי' מה שנאמר בקבלת התורה, כי בעבור נסות אתכם בא האלהים, הוא הענין בעצמו אשר נאמר בנביא שקר, כי מנסה ה' אלהיכם אתכם, כן אמנם במראות הר סיני א"ל אל תראו שנה המראה הגדול, אשר ראיתם לא היה רק שיגיע לכם האמת במראות עין, בעבור שכשינסה אתכם ה' בנביא שקר אומר סתירת אותו הדבר, להודיע שיעור אמונתכם ולא תמעד אשוריכם, ואלו הייתי בא אליכם על ידי שלית, היה אפשר שתחשבו לאמת מה שבפי זולתי וכו', לולי ששמעתם אותו בעצמו בזה המראה, וכו' ע"ש, ופירוש כיון שראו במראות ההשגה והגיעו כלם לנביאי אמת, שוב אין אפשרות לשמוע לנביא שקר, אשר יאמר בהיסך, עיין רמב"ן ס"פ יתרו, ועיין הקדמת רבינו לפי' המשנה, לענין המתגבא בשם עבודה זרה אף על פי שנתן אות או מופת יתנק, מפני שאמר הכתוב כי מנסה ה' אלהיכם אתכם, ועוד השכל המכויב עדותן, יותר נאמן מעין שרואה אותיותיו, שכבר נתבאר במופת אצל בעלי השכל, שאין לכבד ולעבוד זולת האחד, הממציא כל נמצא, ע"ש, צאו וראו קוראים נעימים מה שכלל בכללות מועטות אלו, בעת שהיה עדיין צעיר לימים, כל מה שביאר בארוכה נספר המורה שכיון שמציאות ה' בא להם דרך השגה נביאית, לא ראיה חושית לבד, ולנביא שקר נכויב אותו על ידי זה מה שהשגנו, והשגה זאת מאמתות המציאות, יותר חזק אצלנו מאותות יוצאות מגדר הטבע, אשר לא נראו רק לחוש, ועיין מורה פי"א לשלישי, כי לנמנע בשכל הוא טבע קיים ואינו נופל תחת האפשר, ועיין התנצלות הבדרשי, בתשובת הרשב"א סימן תי"ח, ועיין אגרת פריפוס דוראן לאחיו בוניטי, מכונה אל תהי כאבותיך, מבדר בראיות שתורת משה חוץ מן האותות נוראות, אינגה נמנעת בשכל נהפוך הוא כי יש לה סמיכה כן ההקש, ועיין מורה פרק ארבעים לשלישי, שהתורה אף על פי שאינגה טבעיות יש לה מבוא בעיון הטבע, ונתן להם דת זה למען תתקיים מציאותם בסדר ההנהגה:

נחזור לענינינו, שבשעת קבלת התורה נעשו כלם נביאים והשיגו דהמון ענינים אלהים שאין בטבעם להשיג, וראו ראיה שכלית בדבר שאין ספק בו, וזה גם כן מה שבא בתורה במעמד הנבחר קול גדול ולא יסף, ומתרגמינן ולא פסק, היינו שמבואר במורה פס"ב לראשון על מאמר חז"ל, שם של י"ב היודעו אהוב למעלה ונחמד למטה, ותורתו מתקיימת בידו, שכבר התבאר בספרים המחוברים בחכמת האלהית, שזאת החכמה אי אפשר לשכחה בשום פעם, ר"ל השגת השכל הפועל ע"ש, וגם כאן מספר לנו הכתוב שהקול גדול וחזק אשר הבינו ושמעו או במעמד זה, לא נפסק מהם לעולם, ואם השגה שכלית אין אפשר בו שכחה, קל וחומר השגה נביאית,

הדפסה ברזולוציית מסך - להדפסה איכותית הדפס ישירות מן התכנה
כל ספרי מוהר"ץ חיות - א חיות, צבי הירש עמוד מס : 420 הודפס ע"י אוצר החכמה

נכונה ונפסדה, אזי יצא מאתנו ויש נ"מ לענין שחיטתו שפסולה וכן אינו יכול לבטל רשות לענין עירוב כמ"ש פ"ד מהלכות שחיטה ופ"ב מהלכות עירובין, וע' רמב"ם פי' המשנה פרק הנחנקין על חומר דברי סופרים מדברי תורה, שכ' כי מי שחייב מיתה כגון זקן ממרא או מי שחילל השבת וכדומה, עדיין יכראל הוא לכל דבריו, רק רשע וחוטא הוא, ונדון על גודל רשעו, אולם הצדוקים וכו' ע"ש, אבל מחלוקת בפרטים, כל הש"ס מלא מזה, ואין זה מזיק לעקרים, אם מאמין כי אנשי מבול יש להם חלק לעולם הבא או לא, והטוען ערבב ענינים רחוקים זה מזה ולא ידע כי הרב בעצמו קבע מסמרות בעיקר זה בעיקר זה המתק, אשר הביא הטוען בשם מהר"ש הנגיד:

ודע כי במנין העקרים הי' רבינו ראשון בזה, ולא לבד שקבע אלו העקרים שלשה עשר, רק קבע עקרים אחרים בספריו הרבים, כמו אמונת החידוש אשר חייב להאמין האיש המחזיק בתורת משה, וכן בענין הבחירה שהביא בשמונה פרקים ופ"ה מהלכות תשובה, שרשות לכל אחד אם רצה להטות לדרך טובה ולהיות צדיק כמו משה רבינו, או רשע כירבעם, ועיקר זה הוא גדול בתורה והוא עמוד התורה והמצות, וכן בזה שהראה שהידיעה איננה מכרחת הבחירה, ועיין פי' פ"ג דאבות, על המשנה הכל צפוי והרשות נתינה, כתב רבינו זה המאמר כולל ענינים גדולים, וראוי זה המאמר לר' עקיבא, ועיין עקרים פ"ג לראשון שהתעורר באמת עליו, שהשמיט איזה עקרים, כגון ענין הבחירה והשגחה, אולם להרמב"ם הם רק ענפים מן עיקר שכר ועונש, אשר לא יכון בלא זה, עוד כתב רבינו סוף משנה מכות "כי העיקר אצלנו כי כשיקיים אדם מצוה אחת מתרי"ג מצות, כסדר וכהוגן שלא ישתף דבר אחר מכוונת העולם, יזכה לחיי עולם הבא" ועיין בהקדמתו לפי' המשנה בזה שאין הנבואה מועלת לדיני תורה דכתיב לא בשמים היא אין נביא רשאי לחדש, וסיים, אבל יתרון הנביא ופעלו במציה, הוא חי נפשי מן העיקרים הגדולים, שעליו משען האמונה וימודה, ע"ש, ועיין משנה סנהדרין על הך דחומר דברי סופרים מדברי תורה, שכתב "שעיקר גדול להאמין בתורה שבעל פה", וסיים "אמנם הארכתי בדבר זה לפי שגם הוא יש בו עקרי האמונה אין כל אחד מתעורר עליהם" עיין מ"ש אגרת תימן ז"ל

אשר היתה מסייעת או להשגת שכלית, ולא נפסק הקול מאתנו לעולם כפני שזאת ההשגה אי אפשר לשכחו בשום פעם, ועל ידי זה אנו מבטלים כל מערער ומכזבים

כל טוען, אשר נא להתנגד על התורה ונכון:

ועתה על פי הצעות הללו יתבארו איזה כתובים כמין חומר, עד שתמה אנכי על רבינו אחר שהיה קרוב לדרך זה, מדוע העלים עיניו כי הכתובים מורים על אכתת דבריו, ראינו במעמד הסנה מכר השם יתברך למשה הקשים מופתים להבין להחכמים מציאות ה' ואחדות, הרמוזים וטמונים, בסוד אהיה אשר אהיה, ואולם להמון העם, טרם שהגיעו למעלת נבואה, תכבד עליהם כעת להבין ענינים נשגבים אלו, והספיק לשעתו הנסים יוצאים מגדר הטבע, כהסיכת הכטה לנחש ומים לדם, והשאיר השגת הנבואה להמון הרב הזה, למעמד הגבחר שאזי יהיו כלם במעמד הבנת ענינים אלו, כמציאות ה' והשגחתו, על פי מופתים הגיונים מושגים להחכמים על ידי השתדלות ועסק רב, ועל ידי הנבואה יגיע ההמון להשגת אמתות המציאות בשעה קלה ובלי עסק, כאשר בארנו, ורמז להם כי בעת אשר תעמדון אלהים על ההר, אזי יהיה נגמר השליחות, כי אז יבינו בעצמם מה שהספיק כעת על ידי הנסים לפני הכון כי יראו כעת כי יש גבוה מעל גבוה, אשר בידו כחות הטבע נמסרים, ופועל בהם כרצונו, ודבר זה מבואר במקרא (שמות ד' פסוק כ"ח כ"ט למ"ד) ויגד משה את כל דברי ה' אשר שלחו — הקשים שכליים לזמת מציאותו רמוזים בשם אהיה — ואת כל האותות אשר צ הו — הפיכת המטה לנחש ומים לדם — וילך משה ואהרן ויאספו את זקני ישראל — החכמים מבני מדע בעלי שכל דק — וידבר את הדברים אשר דיבר ה' — הראיות שכליות על מציאותו ואחדותו שמסר לו השם יתברך — ויעש האותות לעיני העם כי להמון העם הספיקו האותות הי צאות מגדר הטבע — ויאמן העם — שהם הצריכו להאמין, והחכמים לא הצריכו לראמינו בלבד רק השיגו גם אז דבר שאין ספק בו, מיד שאו למעמד הנבחר אכר השם יתברך הנה אנכי בא אליך בעב הענן, בעכור ישמע העם בדברי עמך, היינו שהם ישמעו ויבינו, וגם כך יאמינו לעולם, רק בנבואת של משה שהוא יהיה שליח לכל הצווים, זה צריכים לאמונה, אבל כציאת ה' שמעו והבינו על ידי שהגיעו למעלת נבואה, וזה אמת, ומבואר כל שיטת רבינו במקומותיו המפוזרים שרמזתי עליהם למעלה:

הדפסה ברזולוציית מסך - להדפסה איכותית הדפס ישירות מן התכנה
כל ספרי מוהר"ץ חיות - א חיות, צבי הירש עמוד מס : 421 הודפס ע"י אוצר החכמה

„התורה הזאת לא יוכל להנצל ממנו לא היא ולא זרעו ולא זרע זרעו, עד סוף כל הדורות, אבל הוא נענש על כל מצוה שביטל, וגם נענש על כל עבירה שעבר, ולא יעלה על הלב שבהיותו עושה החמורות, שלא יענש על הקלות כדי להפקיר עצמו להם, אבל ירבעם בן נבט נענש על עגלים שהחטיא את ישראל, וגם כן נענש על שביטל מצות סוכה בסוכות, וזה העיקר יסוד גדול מיסודי התורה, ולמדוהו ועשו הקש עליו,*) :

עוד כתב הרמב"ם פי' המשניות סנהדרין משנה משחק בקוביא כ' ומיסודי התורה גם כן, שהאדם אין ראוי לו להתעסק בעולם הזה רק או בתורה שתושלם נפשו בחכמתו, או במלאכה שתועיל לו בהתמדת המציאות ע"ש, הרי עקרים קבועים וקיימים שהטיל רבינו חובת על כל ישראל, והטעם דלא מנה אותם במנין בפרק חלק מפני שאם נעיין נמצא אותם כלולים במספר אלו העקרים והמה ענפים יוצאים מעקרים הראשים שהם י"ג, והרמב"ם השתדל בכל זאת לבאר גם הפרטים, כמ"ש בפי' המשנה סוף ברכות וז"ל, ואין מקום להביא דברי הפילוסופים, לולי אשר כוונתי כשיבא זכר דבר בענין האמונה לבאר בו מעט, כי יקר בעיני ללמד עיקר מעיקרי הדת יותר מכל אשר אלמדהו עכ"ל, ורצה רבינו להשריש על לוח לבנו בכל מקום שבא הענין להורות על עקרי תורה, ומפני זה שינה ושלש העקרים והענפים פעמים רבות בפנים שונים להשלים המטרה אשר שם נוכח עיניו:

עוד לא נח להראות בכל חיבוריו כי כל אמונה טפלה אשר אין לה יסוד באמונה ודת, רק משפט קודם מבעלי הצבא הוא דרכי אמורי וריח ע"ז עיין דבריו פי"א מהלכות עכו"ם הט"ז, שכ' שכל מעשים הללו דברי שקר וכזב הן, ואין לישראל שהם חכמים מחוכמים להמשיך בהבלים אלו וכו', וכל המאמין בדברים הללו שיש בהם תועלת, רק

---

*) כ"ש שירבעם נענש גם כן על שביטל סוכה בסוכות, רמז על זה שבא עליו ויעש החג בחודש השמיני אשר בדא מלבו, נמצא שביטל מצות סוכה בזכנו, ועיין רמב"ן ואתחנן על קרא דלא תוסף, שכתב ובזה שבדא חג מלבו עבר על בל תוסף ובל תגרע, ולדעתי רבינו הוציא יסוד זה מקרא מפורש בתורה, דכתיב ודיה בשמעו את דברי האלה הזאת והתברך בלבבו לאמור שלום יהיה לי כי בשרירות לבי אלך, למען ספות הרוה את הצמאה וגו', היינו שיחשוב שאם יפקיר עצמו לכל העבירות שבתורה יהי' הותרה דרצועה ולא יהיה נענש רק על עבירה הראשית ולא על פרטי העבירות לכן אמר הקרא ורבצה בו כל האלה דבתובה בספר התורה, אף על פי שהפקיר עצמו לכל הר"ז יענש על פרטי עשה ולא תעשה הכתובים בתורה: וגם מעיקר זה תדע כי הטוען העליל על רבינו, שאומר שלפי שיטת רבינו, אין דין ואין חשבון בשאול אשר הולך שמה, ואינה רק אבדן נפש לבד ונכרת כבהמה, ועליו אני אומר העיני האנשים התמימים יגקר, היה לנוכח עיניו דברי רבינו בפירוש המשנה, שהזכיר ענין גיהנם, ודבריו פ"ג מה"ת הלכה ה', שכל החוטאים נדונין לפי רשעם, ויש להם חלק לעולם הבא, ואלו שאין לדם חלק לעולם הבא, אלא נדונו על גודל חטאם לעולמי עולמים, ועתה אם אבדן הנפש לבד הוא העונש לרשעים, מה זה אמר שנדונו לפי גודל חטאם, אחר שאמר שאין להם חלק לעולם הבא, וכבר התנצל אותו דרמב"ן לפני חכמי צרפת באגרת התנצלות, ובשער הגמול אחר שהביא דברים אלו, סיים, וזה התנצלות להרב ולמוד וכוונת לחכם גדול ותסיד כמותו, ואם לפני הטוען אשר בחיי ראשי לא ירד לחקור אחר דברי הרב, רק היה נעלם זאת, מדוע לא סר לראות באותו מקום עצמו בפי' המשנה, שעומד לשפוט עכו מדוע כתב, וכשנתקלקל לאדם יסוד מיסודות, וכן מדוע כ' תחיית המתים כבר בארנוה, ומדוע לא סר לראות כי כ' שמה בסה מלא" ואפילו עשה מה שעשה מחמת תאוה נענש כפי חטאיו, ויש לו חלק לעולם הבא, „הרי דמזכיר ענין עונש לעולם הבא, בלי הכרתת הנפש, ואני אראה עוד ראיה אחת, מ"ש רבינו פ"ה מהלכות יסודי התורה סה"ד וז"ל" אבל אם יכול להמלט ולברוח ואינו עושה כן, הוא ככלב שב על קיאו ונטרד מעולם הבא ויורד למדרגה תחתונה של גהינם, ועתה אם ח"ו אין דין ואין חשבון, מה הוא כדרגה תחתונה של גיהנם, אחר שכבר אין לו חלק לעולם הבא זה הוא הגיהנם לדעת הטוען שהעמיס דיעה, ונפסדה זאת בדברי רבינו, וגם כאן שכתב שנענש ירבעם על שהחטיא בעגלי זהב, וגם נענש על שביטל מצות עשה דסוכה בסוכות הרי כבר אין לו חלק לעולם הבא מפני שחטא והחטיא את הרבים ונכרת כבהמה, מה העונש על ביטול מצות עשה ולא תעשה, אלא ודאי חס ושלום לא עלתה דעת רבינו שלא יהיו החוטאים נענשים בעונש וצער אחר המות, רק עונש כרת הוא עונש אבדון באותן שנדונו מקודם על חטאם ויש דין וחשבון וצער וכאב בשאול ועוד האריכתי ואכ"מ:

הדפסה ברזולוציית מסך - להדפסה איכותית הדפס ישירות מן התכנה
כל ספרי מוהר"ץ חיות - א חיות, צבי הירש עמוד מס : 422 הודפס ע"י אוצר החכמה

התורה אוסרתן אינו אלא מן הסכלים, וממחוסרי הדעת ובכלל הנשים, ע' ירושלמי ס"פ ארבע מיתות כי קצת הכשופים נעשו על ידי אחיזת עינים, כמו שראה אחד נסיב צרור וזריק לי' לרומא ונעשה עגל לא שנעשה ממש רק הסית את המשרת לו וגנב בהעלמת עין עגל מן בקורתא ע"ש, ועיין עוד דבריו פי' המשנה פ' כל הצלמים במשנה שאלו את הזקנים ברומי, ועיין פי' המשנה סוף מקום שנהגו בבאור ברייתא דגנז ספר רפואות שספר זה היו בו סגולות על ידי טלמסאות וצורות שונות הנודעים לבעלי הכחות, מזה הכת, ועיין מורה פל"ז לשלישי וז"ל והאמת אצלי שספר רפואות שגנז חזקיה מזה המין הי' בלי ספק עיין שם, ואולם הרמב"ם אחר שבכל עת ענד דברי חז"ל עטרה לראשו והם מחמד עיניו, ולא הרחיק מאתם אף כחוט השערה, התנצל עצמו לישב עניני רפואות הנזכרות בדברי חז"ל שאין גוזר אותם הקש הטבעי, כתב פל"ז מספר המורה לשלישי, "שכל דבר שהוציא אותם הנסיון, כמסמר הצלוב ושן השועל, אין בו משום דרכי אמורי, וזה הפי' אצלו בחולין ס"פ כסוי הדם, בשלמא טועני באבנים ניחא כי היכי דלכחיש חילי', פי' וגוזר אותם הקש הטבעי, אבל סוקרו בסקרא כיון שאין מוצא כאן סיבה על פי השכל, הרי הוא דרכי אמורי, ומשני כל דבר שהוא משום רפואה אין בו משום דרכי אמורי, היינו כיון שהוציא אותן הנסיון והרשב"א סי' תי"ג ותי"ד רצה להראות סתירה בדבריו בתחילה אמר כל מה שלא יגזור אותו ענין הטבע, אבל נוהג לפי דעתם כמנהג הסגולות, זה בכלל ד"א, וכאן כתב שדבר שהוציא אותו הנסיון אף על פי שלא יגזור עיון הטבעי אין בו משום דרכי אמורי, אולם המתבונן היטב ימצא כי מתחלה מדבר, מאותם הנסיונות שלא נבחנו עדיין, ודקדק במ"ש אבל נוהג לפי דעתם ולא עמדו שאר אנשי' על הבחינה, וכאן דיבר מאותן שכבר נתבררו לכל, ומפני זה בפי"ט מהלכות שבת הי"ג והי"ד הביא רבינו הדין דקמיע מומחה ואתמחי גברי וקמיע בג"פ, שמותר לצאת בשבת, אף על פי שבספר המורה פס"א ופס"ב לראשון, דיבר רבינו סרה על שגעון כותבי הקמיעות, ועיין פ"ה מהלכות תפילין ה"ד, "שאותן שכותבין במזוזה שמות, הרי הם בכלל אלו שאין להם חלק לעולם הבא, שאלו הטפשים לא די שבטלו המצוה, אלא שעשו מצוה גדולה שהוא יחוד השם, כאלו הוא קמיע של הנאת עצמן כמו שעלה על לבם הסכל, שזה דבר המהנה בהבלי העולם," ועיין הגמ"י פ"א מהלכות תפילין ה"ג על מה שכתב רבינו מזוזה א"צ עיבוד לשמה, ושאלו חכמי לונל בטעם הדבר, וכתבו בשם התרומה ששמע בשם הרמב"ם דמזוזה אינה חובת הגוף כי אם לשומרה מן המזיקים, ודחה דבריו מהך שכתב בפ"ה מה"ת ה"ד איך כותב על אלו שחושבין שמזוזה הוא לצורך הנאת עצמן, שהם בכלל אלו שאין להם חלק לעולם הבא, ועל כן הטע' בקמיעות דאתמחי דמותר לצאת בשבת, הוא באותן קמיעות אשר הוציא הנסיון תועלתם, ועיין פי' המשנה פרק בתרא דיומא במשנה מי שנשכו כלב שוטה דמאכילין אותו מחצר הכבד, ופליגי חכמים, וכ' דפלוגתם מ"ס כיון שהוציא הנסיון רפואה בדוקה היא, ומותר להאכילו איסורי תורה כחצר הכבד מן הכלב, ומר סבר שאינה רפואה בדוקה ע"ש, והיינו שאינו נסיון רק לפ"ד בעלי הכת ולא עמדו עדיין על הבחינה, ועיין תוספות יום הכפורים שהאריך בענין זה מדברי הרב בספר המורה, ועיין מ"ש פי"א מהלכות עכו"ם ה"י והלכה י"א, וז"ל וכן אדם שאמר החבר עליו אותן הקולות, והוא יושב לפניו ומדמה שיש לו בזה הנאה, מכין אותו מכת מרדות*) מפני שנשתתף

הגה*) לא אמנע להציג כאן בקיצור נמרץ מה שהשכתני לידידי הרבני דמופלג השנון המשכיל מוה' יעקב בודק מלבוב לבאר לו ענין מכות מרדות שכתבינו כדברי רבינו על פנים שונים, והנה ראיתי כי הרשב"ש האריך בתשובתו בענין זה, ולא יצא ידי חובתו בזה, ואין ספרו כעת ת"י, וכמדומה לי כי בדברי הרמב"ם פ"א מהלכות חמץ ה"ז לא ירד למחות רבינו, ועיין בהקדמת פרי מגדים פתיחה כוללת, ידידי דע כי על ג' פנים כותב רבינו דין דמכות מרדות, עבר על מצות עשה של קום ועשה, כגון לולב ואינו עושה, מכין אותו מכות מרדות עד שתצא נפשו, ומ"ש הרכב"ם פ"ו מהלכות חמץ דהאוכל מצה בערב פסח מכין אותו עד שתצא

הדפסה ברזולוציית מסך - להדפסה איכותית הדפס ישירות מן התכנה
כל ספרי מוהר"ץ חיות - א חיות, צבי הירש עמוד מס : 423 הודפס ע"י אוצר החכמה

בסכלות החבר, וכל אותן הקולות והשמות המשונים והמכוערים לא ירעו וגם הטיב אין אותם, מי שנשכו עקרב או נחש מותר ללחוש עליו על מקו' נשיכה אפילו בשבת, כדי לישב דעתו ולחזק לבו אף על פי שאין הדבר מועיל בלום, התירו כדי שלא תטרוף דעתו ע"ש, והעתיקו מרן הב"י בשלחנו הטהור י"ד סימן קע"ז וראיתי כי הגאון החסיד מוהר"א מווילנא, צועק בזה מרה על רבינו, ובאמת אין כאן שום דבר תימא דלענין חילול שבת בהוצאה שיש בזדונו סקילה, אם כן צריך דוקא הוציא אותן

תנסיון, אולם בלחישה על המכה בשבת, שאין כאן מעשה, וגם בשבת לא נאסר רק משום דברי' של שבת אסור להיות כשל חול, וכתיב ודבר דבר, ואם כן כדי שלא תטרוף דעתו התירו הלחשים אף שעדיין לא נבחנו, כיון שהוא מבעלי הדמיון התירו שלא תטרוף דעתו, וכן קושית הרשב"א יש ליישב על דרך זה, להסיר הסתירות שהתעורר על רבינו, מש"ס בבלי כי לכל אדם לא הותר רק אחר שנתברר היטב בנסיון, ולבעלי הדמיון החולי' בעצמם התירו, אף בדברים שלא עמדו עדיין על הבחינה:

נפשו, גם כן קום ועשה הוא, שלא יוכל לקיים אכילת מצה לתיאבון, על ידי שישבע מאכילה, של ערב פסח, וזה הכאה עד שתצא נפשו, ועיין רמב"ן פרשת יתרו בהך דזכור ושכור, עוד יש מכות מרדות על איסור של תורה שאין בו מלקות, כגון חצי שיעור פי"ד מהלכות מאכלות אסורות, לאו שאין בו מעשה כגון בנידן דידן, שהלוחש אף על פי שחובר חבר אסור מן התורה, כיון שאין שייך בו מלקות שוב לוקין מכת מרדות. וכ"כ רבינו פי"א מהלכות עכו"ם, הלכה י"ד והט"ו דבין בלאו שאין בו מעשה, או בלאו שניתן לאזהרת מיתת בית דין כיון שאין נהם מלקות של תורה מכין אותו מכות מרדות — וגבי לאו שניתק לעשה, ולאו שבכללות לא מצאתי שיסבור הרב שילקה מכות מרדות, עיין רמב"ם פי"ת מהלכות סנהדרין — וכן עבר על איסור דרכנן לגמרי, כגון העברת השער מבית השחי, פי"ב מהלכות עכו"ם ה"ט, ועשה מלאכה ביום טוב שני של גליות, פ"ז מהלכות י"ט הכ"ב, וברמב"ם פ"א מהלכות שבת ה"ג ופ"א מאיסורי ביאה ה"ח דעל כל איסורי סופרים, מכין מכות מרדות: אולם עוד צריך אתה לדעת כי המעתיקים העתיקו שלא כדת כמו שהוכחתי הרבה פעמים כמ"ש הרכב"ן שורש ב' על מ"ש הרמב"ם מל"ת קפ"א, שהאוכל טרפה לוקה מכות מרדות מדבריהם, ובחיבורו כתב שלוקין מה"ת, ועיין פי' המשניות משנה ראשונה דשבת, שכתב ומי שיוציא מרה"ר לכרמלית יתחייב מלקו', אם הוא מזיד, ואם הוא שוגג אינו חייב כלום, לפי שאין בכל המצות שיתחייב בה השוגג מלקות, אלא שפתה חרופה לבד שלוקה על השגגה, כאשר נבאר במקומו, והנה כתב כאן דלוקה על כרמלית ע"כ מלקות מרדות דקאמר, דמלקות של תורה אינו על כרמלית, כמ"ש פ"א מהלכות שבת ה"ג ועיין פירוש המשנה שבת פי"ב דהכיתב שתי אותיות, דחכמים אוכרים יש ידיעה לחצי שיעור לפיכך פטור מן הקרבן אבל חייב מכות מרדות, כאשר בארנו כי אמרו פטור זו הוא כוונתו ע"ש, ומ"ש כאשר בארנו הכוונה על מ"ש במשנה ראשונה דשבת שכל מקום שנזכר פטור חייב בלקות ע"ש, והיינו מכות מרדות, ראינו המעתיקים פעם העתיקו בספר המצות היכא שהדין דלקה מן התורה כי' דהאוכל בשר טרפה לוקה מכות מרדות מדבריהם, וכן להיפך כאן שאינו לוקה רק מדבריהם בכרמלית דעקרו אינו רק מדרבנן והעתיקו לוקה מלקות: ודע דמ"ש רבינו דשפתה חרופה לוקה על שוגג, צע"ג דהרי הרמב"ם עצמו פ"ג מהלכות איסורי ביאה ופ"ט מהלכות שגגות ס"ל דרק אשם תלוי מביא על שוגג, אבל מלקות ואפילו מכות מרדות אינו על שוגג, ועיין ספר המצות ל"ת ס"א וז"ל, ודע שאמרם כאן מזיד חייב מלקות אין זה מורה שיש ענין שחייב מלקות אף על פי שלא היה בזדון, אבל כשתשמע שיאמרו בשום מקום שחייב מלקות, דע שלא יתחייב זה אלא אם כן היה עדים והתראה עיין שם, ועיין משנה למלך פרק ס' מהלכות שגגות שהראה לע' תוספות יום טוב פ"ב מבריתות, ועיינתי שמה ובתמה באמת על דברי הרב, והעלה שהרמב"ם חזר מדבריו בספרו, ובפי' המשניות סבר דסתמא נאמר במשמה שפתה חרופה עשה גה שוגג כמזיד, היינו אפילו לענין מלקות, אולם חוץ מזה שדבריו תמוהים מאד דאיך יעלה אל הדעת שילקה אדם על עשייתו בשוגג, וכיון שעשה בלי כוונה אין מציאות לא עונש מלקות של תורה, ולא למלק ת מדבריהם, הנה קשה גם כן הלשון שכתב שאין בכל התורה שיתחייב שוגג מלקות, רק שפתה חרופה בלבד, והרי ל"ד כלל דמכות מרדות בשבת בכרמלית, אינו רק מדרבנן, ואם סובר רבינו דהמשנה שאמרה דשפתה חרופה עשה שוגג כמזיד, הוא ג"כ לענין מלקות, א"כ לוקין על שפתה חרופה מלקות של תורה כמו במזיד, ואם כן אינו דומה שוגג בכרמלית של שבת, לשוגג דשפתה חרופה, וטעות המעתיק ניכר לעיני כל, אבל ספרו הי"ד שכתב רבינו בעצמו הוא נקי מכל סיג, ושמה נמצא למעיין בכ"מ שהזכיר מכות מרדות, שלשה כיונים הללו, א' על קום ועשה שאינו רוצה לקיים מצות עשה של תורה, ב' על איסור חצי שיעור או לאו שאין בו מלקות גם כן לוקה מכות מרדות, ג' על איסור דברי סופרים לגמרי, ועיין תשב"ץ ח"ב ס"א וריב"ש וחקרו כמה הוא שיעור מלקות לעובר על דברי סופרים, או דברי תורה שכבר עבר, לדעת קצת היא שלש עשרה מכות ולדעת קצת ל"ט,

הדפסה ברזולוציית מסך - להדפסה איכותית הדפס ישירות מן התכנה
כל ספרי מוהר"ץ חיות - א חיות, צבי הירש עמוד מס : 424 הודפס ע"י אוצר החכמה

עוד הסביר רבינו מ"ש ס"ק דשבועות, אסור להתרפאות בדברי תורה, וכתב פי"א מהלכות עכו"ם הלכה י"ב הלוחש על המכה וקורא פסוקים, והמניח ספר תורה ותפילין על הקטן בשביל שישן לא די שהם בכלל מנחשי' וחברים, אלא שהם בכלל הכופרים בתורה, שעושין ד"ת רפואות הגוף ואינן אלא רפואות הנפש, שנאמר ויהיה חיים לנפשך, אבל הבריא שקרא פסוקים ומזמורי תהלים כדי שחגן עליה' זכות קריאתן וינצל מצרות ומנזיקין, הר"ז מותר ע"ש, והיינו כמ"ש בש"ס שם להגן שאני, ודעתו כי מצות התורה לא באו לנו רק להשריש על לוח לבנו אמונות אמתיות, ולהשלים הנפש אבל לא לעול על צוארנו הן, ואין בעשייתן שום הנאה לגוף כקמיע של הנאת עצמן, רק למעלה יותר גדולה נתנו לנו, להשלים מטרת האדם בעולם הזה בפרוזדור, כדי שיכנס לטרקלין מקושט בהוד והדר, ומצות שבגיף, המה אותות חיצוניות, לעורר הנפשות

אל נכון מהשגחתו ויכלתו של השם יתברך, כי כל העולם כלו ביד השם יתברך לעשות כרצונו, ולשנות כל סדרי בראשית, ומפני זה אמרו (מגילה רפ"ד) תשמישי מצוה נזרקין, ותשמישי קדושה אינן נזרקין, והטעם מפני שתשמישי מצוה כלולב ושופר אין מכוונים לעצמם, רק לעורר הלבבות על עוצם יכלתו והשגחתו עלינו, מהמעשים הנוראים אשר הראה לאבותינו מימים קדמונים, וכל המצוה מיוחדת לזמנה, ואם יתקע שופר בפסח, או יאכל מצה בעצרת, אזי לא עשה ולא כלום, ולא באו רק להזכיר הנפלאות באותן הימים אשר אירע לאבותינו, ומוכשרים המה רק בעת הזאת, ובעבור הזמן אין בהם שום קדושה, רק בתנאי שלא יהיה מצות בזויות עליו, עיין פ"ב דשבת אסור להרצות מעות נגד נר חנוכה, ועיין או"ח סימן כ"א, אבל ספר תורה ותפילין ומזוזה שיש להם קדושה עצמית, מפני הדברים שנכתב בהם, הנה לא נתבטלה קדושתם עולמית, ובכל

ועיין ער"ך ערך מרד, ולמי שאינו רוצה לקיים מצות עשה כופין אותו שיקיים עד שתצא נפשו, ועיין מ"ש מרן ס"א מהלכות חמץ ה"ז דמ"ש רבינו האוכל מן החמץ עצמו כל שה"א אסור מן התורה ואינו חייב כרת רק כשיעור, והאוכל פחות מכזית מכין אותו מכת מרדות, וכתב מרן דעל כל שהוא אפילו מכות מרדות אינו, משום דאין גרונו נהנה כלל, אבל על פחות מכזית לוקה מכות מרדות, ובאמת זה דחוק כמו שהתעורר מרן נ"ע עצמו שלא מצינו בשום מקום שיהיה חילוק בין חצי שיעור ובין כל שהוא, אלם מדברי רש"י (יומא ע"ד) דפירש"י חצי שיעור, כלומר פחות מכשיעור, וכתב בעל תוספות י"ם הכפורים דכוונת רש"י דאלו חצי שיעור משכח דוקא חצי שיעור ממש, וכיון דלענין יום כפורים איתמר דשיעורו כך תבת, אם כן אפשר דדוקא חצי שיעור של אכילת יום כפורים ובכל מקום הוא שיעור השיב ללקות, רק ביום כפורים צריך לכותבת כדי למיחבא דעתו, וא"כ על כל פנים חצי שיעור ככותבת היינו כוית, על כל פנים אסור מן התורה, מפני חשיבותו בכל מקום, אבל בציר מזית ה"א דאינו אסור מן התורה, ומפני זה כתב רש"י כלומר פח"ת מכשיעור היינו כל שהוא ואין חילוק כין משהו בין חצי שיעור הכל אסור מן התורה ע"ש, ראינו דפחות משיעור משמע אפילו כל שה"א, דלא כדעת מרן, ודנה על פי דברי תוספות יום כפורים הללו ישכתי לנכון הגהות אשר"י התמ.הים באין סותר אותם וז"ל, שבת פ' כלל גדול דף ע"ד לענין אוסף,

כתב ודוקא כגרוגרת אבל פחות אין בו חיוב, אבל מכל מקום אסור מן התורה, דח"ש אסור מה"ת, כדמשמע פרק בתרא דיומא, והנה הדבר תמי' מאוד דאיך שייך לשון כדמשמע, שהרי מבואר שמה בפירוש, וביותר תמוה כדברי הגהות אשר"י ר"פ המיציא על הך דכל השיעורין אלא למצניעיהן, שכתב כל השיעור לחיוב חטאת אבל לאיסור אפי' כ"ש כדאמר פרק כלל גדול ע"ד, וכי מותר לאפות פחות מכשיעור, ולכאורה והרי כבר הביא לעיל ראיה מר"פ בתרא דיומא, ומ"ש כתב עתה ראיה אחרת, וגם מדוע הכפיל הדברים אבל לפי שיטת התוספות יום הכפורים ניחא, דח"ש לא משכח רק חצי שיעור דוקא ומפני זה כתב רש"י כלומר פחות מכשיעור משכח כל שהוא, וכן משמע באמת סוגיא דהתם דלבסוף מייתי מכל חלב, וכפני זה כתב שפיר כדמשמע פ"ב דיומא, דשם אינו מפורש רק חצי שיעור ולא פחות משיעור, ואף שבשבת ע"ד ע"א מפורש, וכי מותר לאפות פחות משיעור מ"כ משם אין ראיה שאסור מה"ת, ועיין רש"י שם על הך דוכי מותר לאפות פחות מכשיעור והביא הך דפ"ב דיומא, וכיון שכבר הוכיחו משם פ"ב דיומא דאסור מה"ת, ניחא לי' עתה להבי' מש"כ ש' דך ע"ד דשם מבואר בש"ס בדריא פחות משיעור, אסור לענין שבת וד"ק, על כל פנים מבואר דפחות משיעור משמע דלא בשיטת מרן שכ' דפחות משיעור הוא גדול מן כ"ש, ודברי הרמב"ם ניחא בפשיטות דתחילה מיירי דכ"ש גם כן אסור כה"ת ולבסוף כתב כיון דא"ב מלקות לוקים מכות מרדות וז"ס:

הדפסה ברזולוציית מסך - להדפסה איכותית הדפס ישירות מן התכנה
כל ספרי מוהר"ץ חיות - א חיות, צבי הירש עמוד מס : 425 הודפס ע"י אוצר החכמה

זאת אף אלו אין מרפאין בעולם הזה, והא דמצינו פ"ק (דע"ז י"א ע"א) דמזוזה משמרת, וכן הוא ירושלמי פ"ק דפיאה דרבינו שלח לארטבן מזוזה וא"ל ששלח דבר שמשמרו, היינו בכלל להגן כשאר מצות, דאמרינן (בסוטה דף כ"א ע"א) דמצוה מגינא ומצלי, שעל ידי זה שמקיימים מצות התורה, נתלית בהם השגחת השם יתברך כי עיני ה' אל יראיו, וזה הוא שיר של פגעים כי על ידי המצות הם מתדבקים להשם יתברך, וכל זמן שהשגחתו דבוקה בבן אדם לא יאונה לו כל און, וע' מורה פנ"ב לשלישי, לבאר דבר זה ביתר שאת, כי לפי עוצם ההשגה והעבודה ושיעור תבונת בעל שכל, כן תהיה בו ההשגחה, ואיש אשר עומד תמיד עם ה' הולך וצועד בכל עת למעלה, לקבל השפעה ולהתאחד עם צורות העליונות, איש כזה הוא תמיד מושגח מאתו יתברך להצילו מכל מחלה ופגע, וכל הרעות שראינו וששמענו שאירעו להחסידים והקדושים, לא ארעו רק בעת שהתרשלו מדביקותם, ופנו אל מעשה עולם הזה, ואזי פסקה מהם ההשגחה ואירע להם מהיסורין והצער, אבל בעת העבודה השגחתו חופפה עליהם תדיר ע"ש, ואם כן אלו המצות מגינות עלינו, גם כן מצד זה שעושים מצוה בכוונה, ודבוקה בהם ההשגחה, ועל ידי זה יגון עליהם ה' מרעים נאמנים*) וזה גם כן

דעת האומר שמצות צריכות כוונה היינו שמצד עצמם אינם מכוונים מאומה, רק להשלים הנפש במה שחושב ביחודו ואחדותו ויכלתו של השם יתברך, ואם תעדר הכוונה אזי לאו כלום עשה, שהרי אין כאן ענין אשר תועיל לחזק בלבו אותן הדיעות, אשר המצות החיצוניות מורות ומעוררות עליהם, ועל זה אמרו (בנזיר כ"ג ובהוריות י') מה דכתיב צדיקים ילכו בם ופושעים יכשלו בם, משל לשני בני אדם שצלו פסחיהם א' אכלו לשם מצוה צדיקים ילכו בם, ואחד אכלו לשם אכילה גסה קרינן ופושעים יכשלו בם, ראינו אף על פי שאכל הפסח בזמנו והשלים כל תנאי המצוה, אולם כיון שלא עשה רק לתאוותו להשביר רעבונו, ולא השלים הכוונה להשלים עצמו בדיעות, לא קיים המצוה כלל, ואפילו לפי שיטתנו דקי"ל מצות אין צריכות כוונה, עיין רמב"ם פ"ו מהלכות חמץ ה"ג, באנסוהו עכו"ם או לסטים לאכול מצה יצא ידי חובתו, הנה ראינו דעתו ספ"ב מהלכות גירושין שנתן טעם לדבריו כיוצא בזה, וז"ל אבל מי שתקפו יצרו הרע לבטל מצות או לעשות עבירה, והוכה עד שעשה דבר שחייב לעשותו, או עד שנתרחק מדבר איסור, אין זה אנוס ממנו אלא הוא אנס עצמו בדעתו הרע, לפיכך זה שאין רוצה לגרש מאחר שרוצה להיות מישראל, ורוצה לעשות כל המצות, רק

הגה*) והנה גם על שיטה זאת מרבינו טעמו הרש"ט וה"י קרישקש, כי הנה מצינו בנביאים ע"ה שבשעת שהי' דביקים בחיבור ההוא מהרגו, כי דגה זכריה הנביא מעיד עליו הכתוב, כי בעת אשר נחה רוח אלהים עליו ומלתו על לשונו נהרג, וגם רבי עקיבא מהרג בהיותו מקהיל קהלות ברבים, ויצאה נשמתו באחד, והר"מ אלשקר הביא דברי חז"ל (שבת למ"ד ע"א) שאמרו בדוד המלך שראהו מלאך המות עוסק בתורה, ולא יכול לו עד שנשבר האילן, ופסק ונחבטל ברגע זאת מדברי תורה ומת, וכן מפורש בבא כציעא פ' הפועלים ברבה בר נחמני, דרי מפורש כשיטת רבינו עכ"ל, והנה חוץ מזה כי אומה ששכח מהר"מ אלשקר, להביא הך דסוטה שמצות ותורה אצילי בצלי מיסורין, הנה עוד גמרא אחת מפורשת (מכות י"ד ע"א) שכח להביא, ואב"ע קולטין ממלאך המות, כי דא דר"ח יתיב וגריס בבי רב, ולא הוה יכול שליט דמלאך המות לקריב לגביה, דלא הוה שתיק פומיה כגירסא, סליק ויתיב על ארזא דבי רב, סקע ארזא ושתיק ויכול ליה, ע"ש, הרי גם כן מפורש שבעוד שעסק בתורה כל רע לא יוכל ליגע בו, וראינו שזה דעת חז"ל גם כן, ולא כדעת הטוען רש"ט שכתב רבינו הלך בעקבות אריסטו בזה, ולייישב הקושיא מזכריה אשר גם מהר"מ אלשקר לא תירץ על זה, הנה מצאתי מדרש מפורש קהלת רבה פיסקא אם רוח המושל תעלה עליך כקומך אל תנח, אם באת לך הממשלה אל תנח מדת ענותנתיך, וממי אתה למד מזכריה שנאמר ורוח לבשה את זכריה, ויעמוד מעל לעם וכי מעל ראשי העם היה עומד, אלא שראה עצמו למעלה מן העם, תחן דמלך וכהן ונביא, התחיל מדבר גדולות ומיד ויקשרו עליו וירגמו אותו אבן עכ"ל, הרי מבואר במדרש שמפני זה הגיע דרעה גדולה לזכריה מפני שהתחיל לדבר גדולות, ועוב דרך הענוה המסולל לנו על פי התורה, ופסקה מכנו השגחה הנקשרת בו ואירע לו מה שאירע, הרי ראיה שגם בזכריה הנביא פסקה ההשגחה או מפני שדיבר גדולות, כשיטת רבינו, וכמדומה לי ששמעתי שחכם אחד התעורר גם כן בזה ובענין רבי עקיבא יתבאר בספרי באריכות ואכ"מ:

הדפסה ברזולוציית מסך - להדפסה איכותית הדפס ישירות מן התכנה
כל ספרי מוהר"ץ חיות - א חיות, צבי הירש עמוד מס : 426 הודפס ע"י אוצר החכמה

יצרו הוא שתקפו, וכיון שהוכה עד שתשש יצרו, ואמר רוצה אני כבר גירש לרצונו ע"ש, הרי שמטעם חזקה ברצון בא עליו, כיון שהוא ישראל כשר ונוהג בדת אבותיו רק יצרו אונסו ומיד שכפאוהו, מוקמינן על חזקת כשרות שעשה ברצון, לקיים מצות ה' בהכשרו ותיקונו, וזה הענין גם כן רפ"ק דזבחים סתמא לשמה קאי, וזבחים שנזבחו סתם כשרים, ומפני זה אם לא ידע שהיום פסח, או לא ידע שזה מצה, כתב הרב המגיד שם דבאמת לא יצא ידי חובתו שהרי אין שייך כאן חזקה זאת, שכוון למצוה, אחרי שלא ידע כלל שזה הוא ענין מצוה, והארכתי בזה בחי', על כל פנים שיטת הר"מ מתקיימת שעיקרם של המצות אינם רק רפואות הנפש מפני שמרפאין חולי הנפש, ועוד הארכתי בחיבור מיוחד מכונה תועלת ספרי הרמב"ם לבני עמנו בכלל ובפרט ושמה יבואר כל דיעותיו של רבינו ואכ"מ:

פ ר ק ח מ י ש י

נשוב עתה לשאר הטענות של הטוען ואכתוב כאן בקיצור, ובאריכות בספר תועלת ס' הרמב"ם, ומ"ש ועצור במלים לא אוכל על אמונה אחת אשר לקח הרמב"ם מאריסטו ומפורשיו, אשר הזיקה לנו מצדדים הרבה, הוא אמונתו במהות הנפש שהוא כח ההבנה לבד, ודבר הנבדל אחר המות הוא המגיע בפועל, והראה מזה ד' מראות נגעים בשיטת רבינו, א' מצד המדות כי מזה נתהוה באומתנו שנאת הדת לאיש אשר אין אמונתם כאמונתנו דבר אשר לא ירשנו מאבותינו, ונתן אותנו לזעוה יען מאמונת ישראל להאמין, שיעניש ה' את העמים על ע"ז, כי אם על החמס ועל הגזל ועל כל אשר בין אדם לחברו לבד עכ"ל, שמעו וראו דברים חדשים, כל מתחיל יודע שבני נח נצטוו על שבע מצות, ואלו הן, ע"ז, ברכת השם, אבר מן החי, גזל, עריות, שפיכות דמים, דינים, (סנהדרין נ"ו ע"ב ורמב"ם פ"ט מהלכות מלכים ה"א) ועתה הנה ע"ז, ברכת השם, ואבר מן החי, אינם רק מצות בין אדם למקום, ואינו נצמח מזה היזק לחברה, ועיין רמב"ם פ"י מהלכות מלכים דבן נח ששבת או עשה מועד לעצמו, הרי זה חייב מיתה, וכן נצטוה על הרבעת בהמה וכלאי כרם, ועתה איך תתקיים דעת המשתד"ל שאין זה מאמונתנו שיעניש ה' את העמים על עכו"ם ושארי עבירות שאינם בין אדם לחבירו: וא"ל שכוונתו דרק בדיני אדם נדון ב"נ אם עבר על מצות אלו, ובזמן שהיתה ידינו תקיפה אבל דין שמים אינו לבני נח רק על עבירות בין אדם לחברו לבד, אכן מה נעשה מ"ש חז"ל בריש ע"ז, ראה הקדוש ברוך הוא שאין בני נח מקיימים שבע מצות עמד והתירן, ראינו על כל שבע מצות כעס הקדוש ברוך הוא שלא קיימו, ועיין רש"י (ע"ז ו' ע"א) דמפני זה אסור למכור לפני אידיהן, משום לפני עור שבני נח נצטוו על ע"ז, וכתב רש"י אף על גב דאמרינן שוויתר להם הקדוש ברוך הוא, היינו שאין מקבלין שכר מיהו אל יעברו על ידך, שהרי עתידין ליתן דין על שאין מקיימים אותם, ועיין רש"י (יבמות מ"ח ע"ב) דמפני מה גרים בזמן הזה מעונים, מפני שלא קיימו שבע מצות, ופרש"י בעודן עכו"ם ועד השתא לא אפרעו מהן, דפורעניות גנוזה להם לעוה"ב, ועיין (ביצה ט"ז) דמקשה הש"ס א"ה לא לענשו עכו"ם על שמירת שבת, עיין רש"י ומהרש"א וצל"ח דעיקר הפי' דבן נח ששבת חייב מיתה, וכיון שלא נדע אימת שבת אינו חייבים בעונש, ראינו דהקדוש ברוך הוא מעני' אותם על אחרת יום ולילה לא ישבותו, ולא עונש ב"ד לבד, ועוד דבאותן מצות שאינם בכלל שבע מצות, כגון הרבעת בהמה וכלאי כרם ובני קטורה שלא מלו, או בני נח שעסק בתורה, או ששבת, בכל אלו כתב הרמב"ם שמודיעין אותם שחייבים מיתה ואינם נהרגין ע"ש פ"י מהלכות מלכים, ועתה הודעה זאת אך למותר, דהרי ב"ד של ישראל אין מעניישין אותם, ועונש שמים אין באפשרות לדעת המשתד"ל אחרי שכל אלו אינם מצות שבין אדם לחברו, אלא ע"כ צ"ל דבאותן

הדפסה ברזולוצית מסך - להדפסה איכותית הדפס ישירות מן התכנה
כל ספרי מוהר"ץ חיות - א חיות, צבי הירש עמוד מס : 427 הודפס ע"י אוצר החכמה

עבירות שאין עונשין בית דין של מטה על כל פנים עונש שמים יש, ומזהירין אותם ע"ז ע' מרן כ"מ, על כל פנים ראינו עונש שמים בעבירות שבין אדם למקום בלבד:

עוד הראה הנגע בדברי רבינו מדוע לא המתי' המרירות נגד האומות, והוא הוסיף לפעמים על מרירותם, גם בפינה זאת לא ידעתי איך יעלה על הדעת שאיש אשר אלה לו, אשר חשד אותו הטוען בעצמו כי סמך עצמו ראשו ורובו, רק ע"ד אריסטו אפילו נגד התורה, ומצד אחר חשד אותו כי היה עיניא כל האומות, היתכן זאת בחוק רבינו אשר למד ספרי עמים, וידע כל ספרי היוונים והערביים, ופרטם בשם בספריו, אריסטו, ורבו אפלטון, ותלמידיו, אלכסנדר, תמסטיוס, יוחני המדקדק, אבן עדי, אבונצר, אבובכר בן אלצאיג, אבן אפלה, אלראזי, עיין מורה פע"א לראשון ופ"ט לשני, שהיה מתחבר לקצת חכמי ערב ללמוד עמהם בתכונה, ובתשובותיו לר"ש אבן תבון, כתב כי דעת אריסטו תכלית שכל אדם, חוץ ממי שהשפיע עליו שפע אלהי אשר אין למעלה מזה, ומביא שם ספרי בן רש"ד חברו, והרי כל אלו לא מבני ישראל המה, ובפרט אפלטון ואריסטו ושאר היוונים הקדמונים לא ידעו ממציאות תורת משה*) ועם כל זאת לא סר רבינו בכל עת לפאר ולרומם חכמתם, היעלה זאת ע"ד שאיש אשר אלה לו, ונתחנך על דרכי חכמת האומות יהיה רודף לדתות אחרות, ובד' מקומות מספרו פ"ג מה"ת פי"ד מהלכות איסורי ביאה פי"א מהלכות עדות פ"ח מהלכות מלכים, כתב רבינו הלכה פסוקה דחכמי וחסידי אומות העולם יש להם חלק לעולם הבא, ובמכתבו להדיין ר' חסדאי הלוי כתב "הוי יודע דרחמנא לבא בעי, ואחר כוונת הלב חן הן הדברים, וע"כ אמרו חכמי האמת חסידי אומות יש להם חלק לעולם הבא, אם השיגו מה שראוי להשיג, ואין בדבר ספק שכל מי שהתקין עצמו ונפשו, בכשרון המדות וכשרון הדיעות באמונת הבורא יתברך הוא מבני עולם הבא, ועל כן אמרו חכמי אמת, אפילו אינו ישראל ועוסק בתורה הרי הוא ככהן גדול, וכל עצמו של דבר ומגמת תורת משה תיקון הגוף והנפש לבורא יתברך, ולא נשתבח משה רבינו אלא בכך, והאיש משה עניו מאד, וביותר מזה כתב רבינו סוף הלכות שמיטה וז"ל, לא שבט לוי לבד אלא כל איש ואיש מכל באי העולם, אשר הבינו מדעו ושכלו לעמוד לשרת לפני ה' בקודש, והלך ישר כמי שעשאו האלהים, ופרק מעול צווארו עול החשבונות הרבות, שבקשו ממנו בני אדם, הרי זה נתקדש קודש קדשים, וה' חלקו ונחלתו, ע"ש, הרי דכ' דכל איש מכל באי העולם נתקדש קודש קדשים, אם הלך במסילה הנכונה, ועיין ר"מ אלשקר מ"ש בזה נגד הטוען הרש"ט:

ומ"ש על דברי הרמב"ם פי' המשנה פ"ד דב"ק, ואל תתמה על דרך זו, ואל יקשה בעיניך כמו שלא יקשה בעיניך שחיטות הבהמות, אף על פי שלא חטאו לפי שמי שאין שאין בו שלימות על האמת שלימות המדות, אינו בכלל אדם רק תכלית מציאותו לצורך האדם, וכתב הטוען ונמשך מזה שכל מי שאין אמונתו ישרה לא נצטוינו לאהבו, חלילה וחס לא תהא כזאת בישראל, מי אשר הזהיר אותנו על הרחמנות יותר מחז"ל, והרב שהלך בעקבותם עיין (ברכות מ' ע"א) לא יאכל אדם טרם שהתקין המזון לבהמות, ועיין ב"מ פרק הפועלים כי רבי נענש בשביל שלא חס על העגל אשר נטמן תחת כסותו וא"ל לכך נוצרת, ראינו שתקיף הרחמנות אצלנו אפילו על בע"ח שאינם מדברים, בפרט נצטוינו לנהוג עם עבדים כנענים דרך חמלה וחנינה, ואין מותר להכותם רק בשוט או בקנה, וכשירבה להכותם נהרג עליהם, וחייב על חבלתו, ויוצא בראשי אברים ובא בתורה לא תסגיר עבד אל אדוניו, עיין

---

*) הרא' מהי"ג שביא תורת משה הוא גאליגים הרופא, אשר רבינו בסוף פרקי משה הכה על קדקדו, והשני הוא הבליץ לאנגין בימי מלכה העברית צענאבי במדינות סאלמירע (תדמור) ועיין מ"ש יוסף הכהן בספרו נגד אפיון להשיב על טענותיו הזרות שטען כי אחר שלא נודע עם ישראל בימים קדמונים לשארי האומות, בלי ספק אינם ישנים כ"כ כמו שחושבים:

הדפסה ברזולוצית מסך - להדפסה איכותית הדפס ישירות מן התכנה
כל ספרי מוהר"ץ חיות - א חיות, צבי הירש עמוד מס : 428 הודפס ע"י אוצר החכמה

מורה פרק ל"ט לשלישי באריכות ממדות הרחמנות במצות אלו, ועיין רמב"ם סוף הלכות עבדים וז"ל, אף על פי שמותר לעבוד בפרך בעבד כנעני, מכל מקום מדת חסידות ודרכי חכמה שיהא אדם רחמן ורודף צדק, ולא יכביד עולו ויאכילהו מכל מאכל ומשתה וכו', ולא יבזהו לא ביד ולא בדברים לעבדות מסרן הכתוב ולא לבושה, וידבר אתו בנחת, אבל זרעו של אברהם אבינו שהשפיע להם הקדוש ברוך הוא טובת התורה, וצוה אותם בחוקים ומשפטים צדיקים, רחמנים הם על הכל, וכן במדותיו של הקדוש ברוך הוא שצונו להדמות בהם הוא אומר ורחמיו על כל מעשיו, וכל המרחם על הבריות מרחמין עליו, שנאמר ונתן לך רחמים ורחמך והרבך עיין שם:

ומה שטען שקלקל רבינו אמונת ישראל, בענין תחיית המתים שלדעתו אינו אלא לצדיקים בלבד, ולא לרשעים ולתועים, לא ידעתי לו שום קלקול אחר שבפ' חלק הביא רבינו, ע"ז לשון בראשית רבה גבורות שמים לצדיקים ולרשעים, ותחיית המתים אינו אלא לצדיקים בלבד, והוא אצלנו ש"ס (תענית ז' ע"א) וכן הוא בריש חלק תנא הוא כפר בת"ה לפיכך לא יהי' לו חלק בת"ה, ועיין חלק (צ"ב ע"ב) דמשום סי' עמדו מתי יחזקאל דאין ראויים לתחיה משום שכפרו בו, ובשאר מקומות עתידין צדיקים שיעמדו בלבושיהם, עוד שם ולר"א דאמר מתי חוץ לארץ אינם חיים, ומקשה הש"ס וכי צדיקים בחוץ לארץ לא יחיו, עוד שם צדיקים שעתיד הקדוש ברוך הוא להחיותן אין חוזרין לעפרם, ובכל אלו המקומות לא נזכר רק צדיקים משמע דרשעים אין להם חלק בתחיית המתים, ופשט הקרא דדניאל ורבים מישני עפר יקיצו, אלה לחיי עולם ואלה לחרפות ולדראון עולם, הנה לשון ורבים מישני עפר ולא אמר כל ישני עפר יקיצו, מכאן דאין כלם מוכנים ליום התחיה, ומה שנאמר אלה לחרפות ודראון עולם, הכוונה שאותן אשר ישארו טובים בזמן התחיה, יהי' נשאר נשמתן צרורה בצרור החיים, ואותן אשר יקלקלו אורחותם גם אז בתחיית המתים שהוא כמו עולם הבחינה

האחרונה, ישארו לדראון עולם ועיקר הדבר, נ"ל דהוא פלוגתא בין בבלי וירושלמי, דלשון הירושלמי פרק ט' דכלאים רבי ינאי מיפקיד מלבשני לא חוורין ולא אוכמין אי קמית ביני צדיקים לא מבעית, ואין קמית בין רשעיא לא מבעית, ומשמע דגם חוטאים מוכנים ליום התחיה, ובש"ס דילן נדה פרק כל היד הגי' שמא לא אזכה, ואהיה כחתן בין האבלים, ראיני דר"י חשש שמא לא יזכה אז לתחית המתים, ורמב"ם סתם כש"ס דילן, ואין תפיסה עליו בשביל זה לאמור כי קלקל אמונת ישראל חס וחלילה ועיין רמב"ן שער הגמול:

נשוב לעיקר התלונה שהחליט שתחית המתים לדעת הרמב"ם הוא רק לנפש בלבד, ומאשים את רבינו כי לדבריו אין דין ואין חשבון בשאול אשר הולך שמה, הנה התואנות הללו ככר נודעו לכל מתחיל, והרמ"ה במכתבו התעורר על זה, וכתב כי עמד על ספר המדע אשר דיבר על עולם הבא, שאין בו גוף וגויה קנא לצור ישראל וקדושו, בראותו כי אבדה אמונת התחיה, וחכמי צרפת גם כן צעקו ע"ד במ"ש פ"ח מה"ת שהנקמה שאין למעלה המנו הוא שתכרת הנפש ולא תזכה לאותן החיים, ועיין מכתב הרמב"ן להתנצלות המורה, ועיין השגות רש"ט, ומי יבא אחר הר"מ אלשקר אשר ביטל כל טענות רש"ט, והראה צדקת רבינו עד שלא הניח דבר שלא התעורר עליו, והרמב"ם בעצמו חיבר חיבור מיוחד על זה, ומכפיל שמה הרבה פעמים מי שאין מאמין אמונה זאת אין לו חלק ונחלה בתורת משה, אחרי שבאו ראיות הרבה ע"ז, והמפורשת הוא המקרא ורבים מישני עפר יקיצו, ומה היה לו לתאריך אחר שכל עיקר הוא נס מנסי התורה, וא"א להסביר בו סברא לקרבו אל השכל, ולא יהיה מבורר יותר על ידי ריבוי דברים, ולא תמעט האמונה במיעוט הדברי, ועיקור הד' הוא אמונה אמתיות מחויב כל בעל תורת משה להאמינה, וכבר כתב פ"ג מהלכות תשובה שהכופר בתחית המתים אין לו חלק לעולם הבא, ועיין תשובות רבינו לר"ח הלוי, דת"ה הוא אצלו מכלל הנפלאות ואותות המכחישות

הדפסה ברזולוצית מסך - להדפסה איכותית הדפס ישירות מן התכנה
כל ספרי מוהר"ץ חיות - א חיות, צבי הירש עמוד מס : 429 הודפס ע"י אוצר החכמה

הטבע, ויתכן להכחיש הטבע ולהחליף לשעתו ברצון הבורא יתברך, כמו שהיה העולם אחר שלא היה, והפיכת המטה לנחש ומים לדם, ואחר שראה הטוען כל דברי רבינו כזה ששינה ושילש ה"פ שת"ה יהיה לגוף ולנפש, וראה כל טענות וההתנגדות ודברי המתנצלים, עדיין לא נח מעלילותיו ופתח במה דסיימו הרבה מאות שנים קודם לכן, ומ"ש רבינו בעיקר י"ג ת"ה כבר בארנוה והטוען אומר כי חפש ולא מצא, אולם כ' רבינו למעלה מזה דאמונה זאת מיסודי תורה היא, ואין דת ואין דביקות למי שלא יאמין זה, ולא האריך בזה אחרי שכל עקרו ענין נסי, וביותר מזה תראה כי מ"ש ת"ה כבר בארנוה הוא ט"ס, וראה מהדורת שניות לספר מאור עינים על דף נ"א (ד' ויעז) כתב לא אחדל בענין זה להודיעך קורא משכיל, כי בין ספרים שקניתי מעזבון ר"י פיסא, מצאתי ביאור משנת חלק להר"מ ישן נושן, ובזכרון י"ג עקרים ראיתי זה הנוסחא יסוד י"ג הוא ת"ה המפורסמת, ונודעת באומתנו המוסכם עליה מכלל תורתנו, ורוב זברה בתפלות ותחינות שחברו נביאים וגדולי חכמים, ודברי גמרא ומדרשות מלאים מזה, וענינה שוב הנפש להגוף אחר הפרידה, ולא נשמע באומה עליה מחלוקת, ואין להוציא הדברים מפשטם, ואסור לחשוד אנשי הדת שיאמינו חולף מזה, וכן ת"ה הוא מן הנסים ואינו מובן, ואין שם רק להאמין, כמו שבאתה הגדה צודקת וזכרה דניאל זכרון שא"א להכחישה עכ"ל הרמב"ם כת"י, ובעל מאור עינים החליט כי אחר שנאשם מבני דורו, הוסיף דברים הללו בענין העקרים כל מה שכתב במאמר תחיית בארוכה, ומ"ש ת"ה כבר בארנוה כתב בעל מאור עינים שהוא ט"ס, וצ"ל הוא מבוארת "ועתה ראה אתה המשתד"ל אשר תחשוב להבאיש ריח רבינו — לא תקום ולא תהיה — ראה איש מנטובא ממדינתך, לא החציף למלא פיו שחוק על אשר כ' כבר בארנוה, ותלה הדבר בט"ס, וגם מצא מציאה זאת בכת"י הר"מ עצמו ומבקש ומצוה לפרסם הדבר ולהדפיס ההוספה בפי' המשנה, ומסיים וצדקת הצדיק על המפרסם תהיה:

ומ"ש רבינו דהאדם יש לו למות בהכרח היינו דהנסים לא יתמידו בשום פעם, עיין סוף ספר ת"ה באריכות בראיות נכוחות, ובספרי תועלת ספרי הרמב"ם הארכתי גם כן:*) ומ"ש חז"ל באגדת חלק צדיקים אין חוורים לעפרם, היינו שיעמדו חיים וקיימים בנפש אחר שנפרדו מהגוף, ולשון הברייתא הקדוש ברוך הוא עושה להם כנפים, מורה ע"ז שיהיו קיימים כמלאכים צורה בלא גולם, כאשר ידענו הסיבה מדוע יחסו למלאך ענין הכנף, עיין מורה פמ"ט לראשון:

עוד אמר הטוען בטענות המאמינים נגד רבינו, כי אמנם לפ"ד ולפ"ד חבריו הפילוסופים, לא לצדיקים הוא קיום הנפש רק למשכילים, כי במורה פכ"ו לשני אמרת כי שלימות האחרון איננה רק דיעות לבד, הרי מבואר כי גנוב ונאוף ורצוח יוכל הפילוסוף לקנות לו חיי עולם הבא, ולאו בזכותא תליא מלתא עכ"ל, הנה אם לא ידע הטוען דברי רבינו במורה פל"ד לראשון, כי שמה מבואר בארוכה נחיצות מדות טהורות אל חכמת אלהית, ובזולת המדות היקרות הצרופות וטהורות המקשטות ומטהרות את בעליהן אין באפשרות לבא בפנימיות החכמה ע"ש, ואם לא ידע זאת היה לו לשאול את פי השוקדים על חכמת אלהית או המעמיקים בשאר חכמות, ויגידו לו דבר אמת כי אין באפשרות שיגיע איש למעלה באיזה חכמה שתהיה, אם נחסרו לו שלימות המדות, ואזי ידע בנקל, איש אשר אלה לו גנוב ונאוף ורצוח, לא ישיג לעולם חכמת מה

---

*) וענין המקרא סוף תבא כוורה על זה אתם ראיתם את כל אשר עשה ה' לעיניכם וגו', המסות הגדולות אשר ראו עיניך, האותות והמופתים וגו', ולא נתן ה' לכם לב לדעת ועינים לראות ואזנים לשמוע עד היום הזה, ואולך אתכם ארבעים שנה וגו' לחם לא אכלתם למען תדעו כי אני ה' אלהיכם, הכוונה דכל הנסים במצרים לא היו מתמידים ולא נתן ה' להם לב לדעת ולהשכיל כי מה' נסבו אלו, וחשבו כי מקרה הוא והמקרה לא יתמיד, אולם ענין המן והליכתם במדבר ארבעים שנים, היה נס מתמיד זמן ארוך, ומזה ידעו כי יד ה' תעשה זאת מהשגחה נפלאה לשנות הליכת הטבע לטובתם, ולא מקרה הוא:

הדפסה בריזולוציית מסך - להדפסה איכותית הדפס ישירות מן התכנה
כל ספרי מוהר"ץ חיות - א חיות, צבי הירש עמוד מס : 430 הודפס ע"י אוצר החכמה

שלאחר הטבע, ולא תבא חכמה בלב רע, רק היא למנת למי שנוסף עליו טוב העיון וההשגה, הרגיל עצמו גם כן להגביה עוף למעלה להתפשט מן החושים, ויהיה בעולם שכלו אור, וחוץ מזה כבר הקדים הר"מ אלשקר כי עליך המשתד"ל ולאנשים כיוצא בך, כתב הרמב"ם בפ"ח מהל' מלכים דרק אם האמין בן נח שנצטוה בשבע מצות מפי ה', על ידי משה זה הוא מחסידי אומות העולם, שיש להם חלק לעולם הבא, אבל עשאם מהכרע הדעת לא, למען הגלות לעיני כל, כי רק שלימת האמונה תבא לידי השארה ולחיי הנצחות, ולא שלימת השגה, ובעיקר הדבר הארכתי במאמר תועלת ספרי הרמב"ם:

פ ר ק ש ש י

ובענין הנפש אשר חשד הטוען, כי לדעת רבינו הוא כח הכנה לבד, גם בזה מצא רבינו סמך מדברי חז"ל מסכימים לזאת הסברא, ראה דברי המורה פרק ע' לראשון, מה שאמרו חגיגה פ"ב ערבות שבו נשמותן של צדיקים, ונשמות ורוחות שעתידין להבראות, ראינו דיש הבדל בין נשמתן של צדיקים שכבר חיו פעם בעולם, והשלימו נפשם לעשות שכל נקנה, ובין אותם נשמות ורוחות שעתידין להבראות, ולא היו רק היולי לבד, ולא חיו עדיין בפועל, ועיין בעל עקידה שער ו' ושער ס"ח שהביא שדבר זה במחלוקת שנויה, בין קצת חכמי הגמרא, ובין בעלי קבלה, ועיין בעקרים מאמר ד' פכ"ט, שפלוגתתם בש"ס אם טוב לו לאדם שנברא או שלא נברא (עירובין י"ג) תלוי גם כן בזה שהאומר נוח לו שנברא יסבור שהנפש אינו רק היולי לבד, ורק כח והכנה ובשמוציא מכח אל הפועל יותר טוב, והאומר נוח לו שלא נברא יסבור שהנפש עצם רוחני וקיים ועומד בפני עצמו כמלאך ושכל נפרד טרם שנכנס לגוף, וכבר מבואר במדרש רבה פ' ויחי פ' ע' על הקרא, כי הי' אלהים הוא עשנו ולא אנחנו, חד אמר הוא עשנו ולא אנחנו בראנו נפשנו, והיינו כדיעה זאת שהנפש הוא ענין נבדל בפני עצמו, בצביונה ושלימותה מתחילת בריתה, ואם כן השם יתברך עשה הנפש כלה, ולא אנחנו בראנו נפשותינו, כי אין לנו חלק בשלימותה, רק עיקר טרחתינו שלא תאבד הנפש, על ידי אשר נתנה משכנה בחומר עכור, וחד אמר הוא עשנו ולו אנחנו משלימים נפשותינו, היינו הנפש עשינו אנחנו ושלנו היא, ומתחילתה בעת באה לגוף לא היה רק כח הכנה לבד, ואנחנו עשינו שכל פועל משכל נקנה, ואם כן השם יתברך עשה והכין רק כח היולי לבד, ואליו אנו משלימים את נפשותינו, הנפש אשר עשנו אנחנו, על ידי ההשתדלות לקיים ככל דברי התורה הזאת, ופלוגתתם שזה דריש הקרי וזה דורש את הכתיב, וגם המאמר של ר"ל בריש סוטה אין אדם חוטא אלא אם כן נכנסה רוח שטות בו, גם כן סובר שנפש שתעשה המצות תעשה גם כן העבירות, רק המדמה אשר מצייר לנו הדברים, להיתר הוא ראשית המרידה, וזה הוא רוח שטות ששכלו איננו שלם, ועיין גם כן (יומא כ"ח ע"א) הרהורי דעבירה קשה מעבירה גם כן הולך עד"ז, שאם חוטא בהרהור מורה ששכלו איננו שלם, ונתקלקלה דעתו ומחשבתו, ואם יתמיד ח"ו במרי ובענינים אלו, אזי יוליכוה ממדרגה למדרגה עד שישיב למורד, אולם המעשים אינם נקשרים זה בזה ואם חטא באחד עדיין יוכל לקיים ולהחזיק הנשארות, ואם חטא במחשבה, אזי כל התורה והמצוה קשורים זה בזה, ולהרב במורה פ"ח לשלישי דרך אחר בזה, על כל פנים גם קצת מחז"ל הסכימו שנפש אחת חטהו לטובה ולרעה, על ידי הקנין שקנתה לעצמה בעולם הזה, ועיין בתשובת הרמב"ם שכ' "לפיכך כשיאבד הגוף, לא תאבד הנפש אלא עומדת בפני עצמה כמו המלאך, ונהנית ורואה באורו של עולם, והוא עולם הבא ע"ש, אע"ג שמתחילה לא היתה רק הכנה לבד, מכל מקום אחר התקשרה בגוף זמן רב, שבה להיות שכל נפרד כמלאך:

הדפסה ברזולוציות מסך - להדפסה איכותית הדפס ישירות מן התכנה
כל ספרי מוהר"ץ חיות - א חיות, צבי הירש עמוד מס : 431 הודפס ע"י אוצר החכמה

אולם כ״ז אם נחליט שדעת רבינו כשיטת אלכסנדר הפרדוסי, שהנפש איננה רק כח לבד, אבל לא הטיבו בזה הראשונים והאחרונים כי לשונו פ״ג מהלכות יסודי התורה מורה שהשכל נברא וענין צלם אשר ביאר במורה פ״א ופ״ב לראשון אינו נופל על כח לבד, כי לשון יצירה ובריאה מורה על ענין נמצא במוחלט לא על כח, ולשון הגמרא שהביא רבינו פרק ע׳ לראשון, ערבות שבו נשמות ורוחות שעתידין להבראות, מורה שנמצאים שמה עצמים נפרדים, אולם לא השלימו עצמם עדיין ככל הצורך, ונבדלים הנפשות זו מזו, אע״פ שאלו ואלו נמצאים היו בפועל טרם שבאו לגוף, מכל מקום הנשמות של צדיקים אשר כבר היו בעולם השפל ושכנו בחומר, המה במעלה עליונה מאותן שלא עמדו בבחינה ולא נמצאו זכאים, ולשון רבינו מורה פכ״ז לשני מורה גם כן ע״ז וז״ל, וכן נפשות הצדיקים והחשובים הם לדעתנו נמצאים ולא יעדרו כלל וע״ש, וכן מורה דבריו בפי׳ משנה פ״ב דחגיגה ״כל שלא חס על כבוד קונו, כי כל מי שלא יחוס ויחמול על שכלו, כי השכל הוא כבוד קונו, ושא״י שיצור זה הדבר שגיתן לו, נמשל כבהמות נדמה, ואמרו מי שלא חס על כבוד קונו זה עובר עבירה בסתר, ואמרו אין המנאפין מנאפין עד שנכנס בהם רוח שטות, וזה אמת, כי בעת התאוה אין השכל שלם״ ועיין מורה פ״ז לראשון בביאור ויולד כדמותו וכצלמו, כתב ״כי השכל והמחשבה שהי׳ מוכנים לו להגעת השלימות, ישתמש בהם בתחבולות שונות לרעתו, מה שאין בכח בעלי חיות הטורפות, כמו האדם שאינו הולך אחר הצלם אלהי אשר ניתן בו״ ובכל אלו הורה רבינו כי השכל ניתן לו ממרומים, אשר א״א לפרשו על כח הכנה שאינו נופל לשון נתינה ובריאה ויצירה כמ״ש המורה פ״י לשלישי שהעדר לא יצטרך לפועל, ואמנם הפעולה הוא שצריכה לפועל בהכרח, וזה מה שרציתי לבאר, אף על פי שבהרבת דברים קדמני גם הר״מ אלשקר, בכ״ז אדמה כי גם אנפי הבאתי הרבה דברים חדשים של טעם:

טרם אכלה לדבר אמרתי להסיר מעל רבינו, דיבת עם חדשים וגם ישנים, אשר יחשובו כי רבינו התריס לפעמים נגד רבותינו, והנה מן מה שהעתקתי לעיל יראה הרואה למדי, דרכו והליכתו בקודש, כי לא זז בשום פנים לכנותם רק בשם חכמים באמת, אולם בשלשה פעמים מצאתי בספרו המורה אשר יוכל הבע״ד לתלות טעותו, היינו מורה פרק נ״ט לראשון בביאור דברי חז״ל, ההוא דנחית לקמיה דר״ח ואמר האל הגדול הגבור והנורא האדיר והחזק והאמיץ וכו׳, כתב רבינו בזה הלשון ואני מביא לך מאמרם ז״ל, אשר מי יתן והיו כל המאמרים כמותו ע״ש, אולם אין הכוונה ח״ו שנתן גרעון בקצת מאמרי חז״ל, רק דעתו שמי יתן שיהי׳ שאר מאמרי חז״ל מבוארים לכל מעיין ומתחיל, שלא יוכלו בעלי הכת השניה שהוכיר במשנת חלק ובהקדמתו למורה, להסביר בהם פי׳ זרים רחוקים מן מרכז האמת, עוד מ״ש רבינו פרק כ״ז לשני נגד התנא ר״א הגדול ״שדעתו של ר״א יבלבל בעלי הדת היודע אמונתו מאוד״ הנה ח״ו לא הקיל בכבודו, כי במה שסיים רבינו ולא התבאר לי בו פי׳ מספיק, כבר בטל וסלק כל מערער ממנו, כי ח״ו לא נתן את התנא ר״א למאמין בקדמות, אפילו על דרך שהאמין אפלטון שהיה נמצא מאז חומר ראשון בלתי נברא, וכבר כתב רבינו פ״ג מהלכות תשובה ה״ז שהאומר שאין האל לבדו הראשון, ורק הוא צייר ומצא סממנים ומהם עשה מה שעשה, אין לו חלק לעולם הבא, עיין פי׳ הראב״ד, וח״ו ליחס סברא זאת אליו, ומפני זה אמר רבינו בהכנעה נאותה, שאין מבין דברי ר״א הגדול, ותולה החסרון בעצמו כי לא מצא פי׳ מספיק, ובכל מקום הרגיל לבאר דברי ר״א שיתכנו עם יסודי האמונה בדרך נעים, ועיין פס״ו לראשון שפי׳ דברי ר״א בפרקיו, עד שלא נברא העולם הוא ושמו בלבד, ועיין פרק ל׳ לשני בענין השטן בארוכה פי׳ שם דברי ר״א בפרקיו באופן נאות, וכאן לא מצא דרך לברר דבריו, ובאמת לדעת רמב״ן ריש בראשית יתבארו דברי ר״א לנכון וח״ו לא האמין רבי אליעזר הגדול שהחומר קדום בלתי נברא

הדפסה ברזולוציות מסך - להדפסה איכותית הדפס ישירות מן התכנה
כל ספרי מוהר״ץ חיות - א חיות, צבי הירש עמוד מס : 432 הודפס ע״י אוצר החכמה

כדעת אפלטון, רק סובר שתחילת הבריאה נתהווה ברצונו של השם יתברך מאפס מוחלט חומר א', נקרא היולי ובלשון תורה בשם בוהו, כולל כל הכחות הנבראות ומזה נשתלשלה היצירה, ונתפרדו הצורות הנראות לעינינו עתה, כמו שמשלו במדרש רבה משל לאחד שזרע הרבה מינים בבת אחת, וצמחו בזמנים שונים עיין פרק ל' לשני ועיין רש"י (פסחים ב' ע"א) קריא דרחמנא לנהורא "קרא לבריאה המאירה שברא מהוד מעטה לבושו" ע"ש, ולכאורה אין הבנה לדברי רש"י, אולם האמת דברי רש"י אלו נובעים מפרקי דר' אליעזר, שהביא שהשמים נבראו מאור לבושו של הקדוש ברוך הוא, והמה נמתחין והולכין כמ"ש עוטה אור כשלמה, והיינו לא חומר קדום בלתי נברא, רק חומר מחודש מאפס מוחלט כולל כל היסודות, ועיין מורה פרק כ"ח לראשון בביאור הקרא, ותחת רגליו כמעשה לבנת הספיר, שעולם התחתון נשתלשלה מחומר א' קדום בזמן, והחומר הזה נתחדש ברצונו ובאותן פ' עצמו הוציא יקר מדבריו שהי' ב' חומרים נפרדים, מכל מה שנתהווה תחת גלגל הירח, חומר אחד מונח לו ליסוד, ומה שלמעלה מזה חומר אחר ע"ש, על כל פנים דברי ר"א נתבארו גם כן באופן זה ששואל שמים מהיכן נברא, היינו על איזה דרך נתגלגלה היצירה מן חומר הקדום, עד שנתהווה תמונה זאת הנראית לעינינו ועיין תשב"ץ ח"ג סימן נ"ז בביאור דברי הרב פרק כ"ו לשני, ומה שבא לחלק על הכספי שהעמיס פי' זרים בדבריו, וכן דרכם של המפורשים להעמיס ענינים מרים בדברי רבינו אשר מעולם לא עלו על דעתו, והידועים המה הנורבני, כספי הר' יצחק אלבלג ר"ח סרסה, ר' אבנר, ור"ש סרסה בעל מקור חיים, כל אלו גלו פנים בתורת רבינו משה שלא כהלכה, וכבר מהרי"א בפי' ליהושע בהך דשמש בגבעון דום הכה על קדקדם די והותר, ועיין מאור עניים א"ב פ"ה שהביא דעת הר"י מסיר ליאון — בן ה' אברבנאל אשר נקרא לעאן העברי והלך בעקבות הפלאטוניים החדשים — להתנצל בעד הרמב"ן, נגד ההגמון שתפס עליו, מדוע ערבב בפי' לתורה ענין היולי, כאלו גם הוא נטה לדעת אפלטון, וכ' הוא גם כן שדעתו ודעת אפלטון רחוקים זה מזה כרחוק מזרח למערב, דעת אפלטון כי חומר קדום בלתי נברא וזה כפירה, אולם דעת הרמב"ן שחומר קדמון מחודש מאפס מוחלט ע"ש; ומ"ש רבינו פרק ל' לשני על דברי רבי סימון במדרש בראשית רבה מכאן שבנה עולמות ומחריבן, ור"א אמר מכאן שהי' סדר זמנים קודם לכן, וכ' במורה שזה מגונה מאוד, אין הכוונה ח"ו נגד האומרים ר"א וריבר"ס, רק אמר שדיעות הללו שהי' סדר זמנים קודם לכן או בונה עולמות ומחריבן והיה עולמות אחרות קודם הבריאה, וזה נוטה לדעת הקדמות, ומגונה מאוד בפי איש ישראל לאמור דברים כאלה, ובע"כ מוכרחים אנו לפרש דבריהם באופן אחר, וכבר כ' רבינו במורה לחכמי מרסיליא אין ראוי להניח דברים שכבר נתאמתו ויתלה ביחיד מן היחידים שאפשר שנעלם ממנו זה או אמרם לפי שעה, ומעשה שהיה בלבד, ועיין מורה פרק כ"ט לשני שקרא למאמר שית שני הוי עלמא מאמר יחיד על צורה אחת, הרי שהחליט רבינו כי אם דברי היחיד מתנגדים לאמונה שנתאמתה אצל האומה, אין אנו אחראין לדברי היחיד, וגם כאן בבריהם בראשית השקפה יסתרו אמונה שהעולם נברא, לכן צריכין לחפש אופנים אחרים להבין דבריהם;

הדפסה ברזולוצית מסך - להדפסה איכותית הדפס ישירות מן התכנה
כל ספרי מוהר"ץ חיות - א חיות, צבי הירש עמוד מס : 433 הודפס ע"י אוצר החכמה